

กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้
อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
THE ACTIVITIES OF BUDDHIST MONKS IN THE ELDERLY'S QUALITY OF
LIFE DEVELOPMENT IN BANONSAO-AE, ARANYAPRATHET DISTRICT,
SAKAEO PROVINCE

พระครูโสภณธรรมธัช (อรุณ เปมสีโล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้
อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

พระครูโสภณธรรมรัช (อรุณ เปมสีโล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE ACTIVITIES OF BUDDHIST MONKS IN THE ELDERLY'S QUALITY OF
LIFE DEVELOPMENT IN BANONSAO-AE, ARANYAPRATHET DISTRICT,
SAKAEO PROVINCE

Phrakhrusoponthammathat (Arun Pemasiyo)

The Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Social Development)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญ
ประเทศ จังหวัดสระแก้ว” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

.....
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....

ประธานกรรมการ

(พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, ดร.)

กรรมการ

.....

(รศ.ดร.เอี่ยมทิพย์ ศรีทอง)

กรรมการ

.....

(อาจารย์ พระมหาสม กลุยาโน, ดร.)

กรรมการ

.....

(ผศ.ดร.ภักดี มานะหิรัญเวท)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

อาจารย์ พระมหาสม กลุยาโน, ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.ภักดี มานะหิรัญเวท

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....

พระครูโสภณธรรมธัช (อรุณ เปมสีโล)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงบ้านโนนสาวเอ้
อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ผู้วิจัย : พระครูโสภณธรรมธัช (อรุณ เปมสีโล)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ พธ.บ., M.S.W, Ph.D. (Social Work)
: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภักดี มานะหิรัญเวท (B.Eng, MBA., Ph.D., D.Eng.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๘ / มีนาคม / ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนาตำบลผ่านศึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ๒) เพื่อศึกษา กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางส่งเสริมกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ดำเนินการวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับชาวบ้านชุมชนผู้สูงอายุ และผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนาตำบลผ่านศึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ตลอดจนผู้ที่ทรงคุณวุฒิที่เป็นบุคคลภายนอกชุมชน จำนวน ๑๕๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑) จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิง จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘ อายุระหว่าง ๖๐ – ๗๐ ปี จำนวน ๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๓๔ มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ จำนวน ๗๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๖๖ มีสถานภาพสมรส จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖๖ ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายต่อเดือน จำนวน ๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๖๖ มีอาชีพทำเกษตร จำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๔๔ ส่วนใหญ่มีรายได้จากบุคคลในครอบครัว จำนวน ๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๓๔ ส่วนใหญ่ มีโรคประจำตัว จำนวน ๑๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๐๐

๒) สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอ อรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผู้สูงอายุมักมีอาการว่าเหว อ่างว้าง มักมีความเบื่อหน่ายในสิ่งต่าง ๆ การอยากเปลี่ยนอดีตที่ผ่านมา ความโดดเดี่ยว มักคิดว่าตัวเองไม่มีประโยชน์ต่อคนอื่น ๆ ความเครียด ในสิ่งต่าง ๆ แนวทางการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ที่ควรจะเป็น คือต้องมีการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ แสดงมุทิตาจิต จัดกิจกรรมท่องเที่ยวในที่สำคัญ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การทำบุญ งานประเพณี วันสำคัญต่าง ๆ โดยชุมชนร่วมกับโรงเรียน และวัด จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกและเห็นคุณค่าของตนเองในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ช่วยลดความอ่างว้าง และเพิ่มความสุขภาพ สบายใจ

๓) กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยพระสงฆ์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ๑๕๐ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับคิดเห็นต่อ กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยพระสงฆ์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยพระสงฆ์ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๘$) ด้านรูปแบบทั่วไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๓$) และ ด้านรูปแบบการอบรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$)

๔) ข้อเสนอแนะ พระสงฆ์ควรจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมผู้สูงอายุเพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ การส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของวัด เช่น โครงการ ปฏิบัติธรรม หรือกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และควรมีบทบาทในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ได้มีความรู้ ความสามารถ ตลอดถึงประสบการณ์ ในการสร้างอาชีพ หรือสร้างรายได้ให้กับตัวเอง ไม่เป็นภาระของลูกหลาน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีเครือข่ายทางสังคม เกิดภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต

Thesis Title : The Activites of Buddhist Monks in the Elderly's
Quality of Life Development in Banonsao-ae,

Aranyaprathet District, Sakaeo Province

Researcher : Phrakhrusoponthammathat (Arun Pemaseero)

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee:

Phramaha Som Kalyano B.A.,M.S.W.,Ph.D.

Asst.Prof.Dr. Bhakdee Manahiranveth B.Eng, MBA., Ph.D., D.Eng.

Date of Graduation : 18 March 2015

ABSTRACT

The research Consisted of three main objectives : i) to study the generality of the elderly life quality in Ban Nonsao-eh and Ban Nonpatthana, Phansuek Sub-District, Aranyaprathet District, Sakaeo Province; ii) to study the process of the elderly life quality development by Buddhist monks in Aranyaprathet District, Sakaeo Province; and iii) to study the problems, obstacles and suggestions in the process of the elderly life quality development by Buddhist monks in Aranyaprathet District, Sakaeo Province. It is the mixed method research between quantitative research and qualitative research of which data collection was conducted by questionnaires for 150 people living in Ban Nonsao-eh and Ban Nonpatthana, Phansuek Sub-District, Aranyaprathet District, Sakaeo Province including outsider savants. The collected data were analyzed by using statistical techniques for sociological methodology such as Frequencies, Percentage, Mean and Standard Deviation.

The findings of the study are as follows:

1) The population was most 102 women equaling to 68%, 89 aging between 60-70 years olds equaling to 59.34%, 73 qualified higher than primary school 48.66%, 61 married 40.66%, 82 earning less than expense in a month 54.66%, 65 working in farm 43.44%, 89 earning from family member 59.34%, and 123 being of congenital disease 82%.

2) Having considered the generality of the elderly life quality in Ban Nonsao-eh and Ban Nonpatthana, Phansuek Sub-District, Aranyaprathet District, Sakaeo Province, it has been found that most elders feel lonely and boring to everything;

additionally, they think they are useless to others surrounding them with being full of seriousness. On the other hand, the way to care of elderly life is to arrange some activities for elders: travel, religious activities, merit-making, and traditional cultures. The community should cooperate with monastery and school to organize such activities in community more often in order to make them feel good to live happily in the society, to reduce loneliness and suffering, and to increase happiness in both physical and mind.

3) Having considered the process of the elderly life quality in Ban Nonsao-eh and Ban Nonpatthana, Phansuek Sub-District, Aranyaprathet District, Sakaeo Province, total number has been found in high level ($\bar{X} = 3.97$). Having considered each aspect, it has been found that the aspect of different kinds of mass media have been in highest level ($\bar{X} = 4.08$), the aspect of general form in high level ($\bar{X} = 3.97$), the aspect of activity-arrange in high level ($\bar{X} = 3.93$), and training form also in high level $\bar{X} = 3.91$, respectively.

4) The suggestion for process of the elderly life quality development by Buddhist monks in Aranyaprathet District, Sakaeo Province: the monks should establish elder association in community for the sake of making social network for the elders, and support elders to participate in different kinds of activities: meditating programs and other religious activities; besides, the monks should provide knowledge and experiences to create a proper way for earning in order to reduce difficulties of family members; and also monks should strengthen elders' spirit in order to promote harmony of the whole community.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขอ
อนุโมทนาขอขอบคุณ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, ดร. ประธานกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ขอ
อนุโมทนาขอขอบคุณ กรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ตลอดจน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ที่ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนี้
ขึ้นมา พร้อมทั้งเป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ขอขอบคุณอาจารย์พระมหาสม กลยาโณ, ดร.
ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และขออนุโมทนาขอบคุณอาจารย์ ดร.ภักดี มานะหิรัญเวท กรรมการผู้
ควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้คำชี้แนะ และแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณ คณาจารย์ในภาควิชาที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอด
ถึงในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูปที่ให้ความเมตตา
ช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำ
วิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

ขอขอบคุณต่อคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่นอกภาควิชา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความรู้พร้อมคำแนะนำแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกรูป ที่ให้คำปรึกษาแนะนำ
ในการศึกษา

อานิสงส์ใดที่จักพึงบังเกิดจากการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา คุณ
มารดา คุณครูอาจารย์ ผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบคุณท่านผู้ประสานงานข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์ และผู้ใกล้ชิด ที่ให้กำลังใจและ
สนับสนุนในทุก ๆ เรื่องจนทำให้ผู้จัดทำวิทยานิพนธ์ได้รับประโยชน์

พระครูโสภณธรรมธัช (อรุณ เปมสีโล)

...../...../.....

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ซ)
สารบัญแผนภาพ	(ญ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ฎ)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	๗
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต	๑๖
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิต	๒๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต	๒๘
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ	๔๑
๒.๖ หลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุ	๔๗
๒.๗ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	๕๔
๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์	๖๐
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๑
๒.๑๐ กรอบแนวคิดการวิจัย	๙๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๖
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	
๔.๑ ผลวิเคราะห์สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๐
๔.๒ สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว	๑๐๒
๔.๓ กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์ โดยพระสงฆ์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว	๑๐๖
๔.๔ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางส่งเสริมกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุโดยอำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว	๑๑๐
๔.๕ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ากระบวนการพัฒนา คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์ โดยพระสงฆ์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว	๑๑๒
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๔
๕.๒ การอภิปรายผล	๑๑๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๘
บรรณานุกรม	๑๒๐
ภาคผนวก	๑๓๑
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือ	
ภาคผนวก ข แบบสอบถามเพื่อการวิจัย/แบบสัมภาษณ์ในการวิจัย	
ภาคผนวก ค ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)	
ประวัติของผู้วิจัย	

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ จำนวนร้อยละของข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๙
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ใน การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้อำเภอศรีประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยรวม	๑๑๑
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้าน โนนสาวเอ้อำเภอศรีประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านการเผยแพร่ในรูปแบบ การอบรม	๑๑๒
๔.๔ ค่าเฉลี่ยค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้าน โนนสาวเอ้อำเภอศรีประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านการเผยแพร่ใน รูปแบบการจัดกิจกรรม	๑๑๓
๔.๕ ค่าเฉลี่ยค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้าน โนนสาวเอ้อำเภอศรีประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านการเผยแพร่ในรูปแบบ ทั่วไป	๑๑๔
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้าน โนนสาวเอ้อำเภอศรีประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านการเผยแพร่ในรูปแบบ สื่อ ต่างๆ	๑๑๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

๒.๑. แสดงความต้องการของมนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

๖๕

๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๙๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุที่ เล่ม/ข้อ/หน้า หลัง คำย่อ ชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนวคฺค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังคปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	สมันตปสาทิกา จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.นิ	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สฬา	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย เอกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ติกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย จตุกกนิปาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.จู	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิกาย	(ภาษาไทย)
ขุ.อป	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันมีบทบาทตามภารกิจ ๖ ประการของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กล่าวคือ บทบาทด้านงานปกครองคณะสงฆ์ งานศาสนศึกษา งานศึกษาสงเคราะห์ งานเผยแผ่ศาสนาธรรม งานสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งจากการเสวนาเรื่อง บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อปี ๒๕๔๒ พบว่า บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยตามภารกิจ ๖ ประการของคณะสงฆ์มีอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับงานสาธารณประโยชน์ และงานสาธารณสงเคราะห์ กล่าวคือ^๑ ด้านการสาธารณูปการ เช่น วัดควรเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ปลอดภัย ด้านสาธารณสงเคราะห์ วัดควรเป็นศูนย์กลางสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเป็นศูนย์รวมที่สร้างคุณธรรม จริยธรรมและสามัคคีธรรมในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมที่สามารถชี้นำทิศทางการพัฒนาชุมชนในทางที่ชอบที่ควรรวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเข้าใจศาสนาธรรมและไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่แพร่หลายในทุกยุคทุกสมัยนั้นพระสงฆ์สาวกนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเพราะพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย และยังถือว่าเป็น องค์ประกอบหนึ่งของหลักการศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมเป็นต้น และในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน และจากการที่พระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้ชาวบ้านเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์และเสียสละเพื่อผู้อื่นต่างยอมรับนับถือ และยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเต็มใจ โดยเฉพาะประชาชนไทยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนา ใช้พระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ และระยะเวลาที่ผ่านมาวัด และสถาบันสงฆ์ยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา พระสงฆ์มี

^๑สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานผลการเสวนา บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๓-๗

บทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นและมีบทบาทในการช่วยอบรมจิตใจของคนไทยให้สูงขึ้น สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชน ในอดีตการศึกษาของคนไทยนั้นปรัชญาและรากเหง้าเกิดจากวัดเพราะการส่งเสริมสุขภาพเกิดจากวัด คนสมัยก่อนให้พระช่วยแนะนำในการดูแลสุขภาพ และวิถีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ผู้สูงอายุสมัยนั้นจึงมีสุขภาพภาพ เพราะเขาได้รับการปลูกฝังศีลธรรมทำให้ศีลธรรมจริยธรรมซึมซับเข้าสู่สายเลือด จึงทำให้เป็นบุคคลที่มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรมและจริยธรรม บทบาทของพระสงฆ์จึงสมควรหันมาเน้นที่การพัฒนาจิตวิญญาณคุณธรรมจริยธรรม ของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันเพื่อให้เขาสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมและพัฒนาตนเองและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ในปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว จึงทำให้เกิดภาวะวิกฤตและปัญหามากมาย เช่น ปัญหาวิกฤตวัฒนธรรม และวิกฤติทางสังคมทำให้เกิดประชาชนได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙^๒ ระบุปัญหาสังคมที่มีความเด่นชัด คือ ปัญหาความเสื่อมถอยของเอกลักษณ์วัฒนธรรม ค่านิยมความเป็นไทยและมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเพราะหลายสิบปีที่ผ่านมา เราปล่อยให้กระบวนการศึกษาของชาติเป็นไปตามบุญตามกรรมจนสร้างความสั่นคลอนให้กับสถาบันต่าง ๆ ของชาติในทุก ๆ ด้าน แต่ถ้ามองกันให้ลึกซึ้งถึงที่มาแห่งปัญหานั้นที่จริงมักเกิดมาจากคน คนคือวิกฤตของสังคมจะต้องเริ่มต้นด้วยการปฏิรูปการศึกษาด้านคนเสียใหม่คือให้มีคุณภาพมีภูมิปัญญาและคุณธรรมอยู่ในตัวเอง เพราะว่าการศึกษาของไทยในอดีตไม่ได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่นำระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยมมาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้ พุทธธรรมเองเริ่มห่างเหินจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้น และผลจากการจัดการศึกษาที่ผ่านมา การศึกษาไทยนั้นไม่ว่าจะประเมินโดยหน่วยงานใดนอกจากจะไม่เป็นที่น่าพอใจแล้วเป็นที่ยอมรับกันว่าการศึกษาไทยไม่ได้สอนให้คนรู้จักคิดวิเคราะห์ ริเริ่มสร้างสรรค์ และปฏิบัติจริงอีกทั้งหย่อนยานเรื่องการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรม การศึกษาไทยจึงอยู่ในภาวะวิกฤตทางคุณภาพอย่างหนัก ถึงแม้ว่าการเรียนการสอนในอดีตที่ กระทรวงธรรมการได้กำหนดให้มีวิชาจริยธรรม เป็นครั้งแรกในหลักสูตรทุกชั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก เพื่อกล่อมเกลานิธิยาคอกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้มีการปรับปรุงหลักสูตร วิชาจริยธรรมก็ขยายเป็นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ถึงแม้ใน

^๒ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕)

เวลาต่อมาจะเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและจริยธรรมขึ้นอีก แต่ปัญหาเยาวชนด้านศีลธรรมก็ยังมีมากขึ้น^๓

ปัจจุบันผู้สูงอายุในประเทศไทยนับว่ามีแนวโน้มที่เพิ่มจำนวนสูงขึ้น กล่าวคือ พบว่าในช่วง ๒๐-๓๐ ปีที่ผ่านมา จำนวนและสัดส่วนของประชากรไทยในวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี) ลดลงในขณะที่จำนวนของประชากรในวัยแรงงาน (อายุ ๑๕-๖๔ ปี) ยังคงเพิ่มขึ้น สำหรับประชากรสูงอายุหรือประชากรที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคต กล่าวคือ ประชากรสูงอายุจะเพิ่มจากประมาณ ๕ ล้านคนในปัจจุบันเป็นประมาณ ๑๐ ล้านคนในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า และเป็นที่น่าสังเกตว่าอัตราเพิ่มของประชากรสูงอายุ จะเร็วกว่าประชากรโดยรวมทั้งหมดโดยระหว่างปี ๒๕๒๓ ถึงปี ๒๕๓๓ ประชากรสูงอายุจะเพิ่มเป็นร้อยละ ๔๗ % แต่เมื่อเปรียบเทียบการเพิ่มระหว่างปี ๒๕๒๓ ไปจนถึงปี ๒๕๖๓ จะพบว่าประชากรสูงอายุ จะเพิ่มสูง ถึงกว่าร้อยละ ๓๐๐%

จากการสำรวจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทย ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข^๔ ซึ่งได้ดำเนินการสำรวจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จากผู้สูงอายุ จำนวน ๙๗๐,๖๐๘ คน พบว่า ผู้สูงอายุมีการเจ็บป่วยในรอบ ๖ เดือนที่ผ่านมาถึงร้อยละ ๖๒.๒๘% เรียงอันดับโรคที่ทำให้เกิดปัญหาดังนี้ โรคข้อ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน หอบหืด และอัมพฤกษ์หรือก่อนหน้านั้น การสำรวจข้อมูลทางสังคมโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ^๕ ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๒ จากจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมดประมาณ ๕.๕ ล้านคน เป็นผู้ป่วยหรือรู้สึกตัวว่าไม่สบายในระยะ ๒ สัปดาห์ก่อนการสำรวจ จำนวน ๑.๗ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖ ของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุหญิงมีอัตราการป่วยสูงกว่าผู้สูงอายุชาย คือ ร้อยละ ๓๓.๕ และร้อยละ ๒๗.๒ ตามลำดับ ผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตเทศบาลมีอัตราการป่วยต่ำกว่าผู้สูงอายุที่อยู่นอกเขตเทศบาลเล็กน้อย คือ ร้อยละ ๒๙.๕ และร้อยละ ๓๐.๘ ของผู้สูงอายุในแต่ละเขตการปกครองตามลำดับ ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มโรคที่ผู้สูงอายุป่วยหรือรู้สึกไม่สบายมากที่สุด ๕ ลำดับแรก คือ

^๓ วิชากร, กรม กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖)

^๔ สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, **การสำรวจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทย ปี พ.ศ. ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข ,๒๕๔๔).

^๕ สำนักงานสถิติแห่งชาติ **สำนักนายกรัฐมนตรี, ผู้สูงอายุไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔).

๑. โรคระบาดทางเดินหายใจ ร้อยละ ๒๕.๔
๒. ระบบกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น กระดูก ร้อยละ ๒๑.๙
๓. โรคหัวใจหลอดเลือด ร้อยละ ๑๕.๙
๔. โรคที่อาการไม่แน่ชัดอื่น ๆ ร้อยละ ๑๑.๐
๕. โรคของต่อมไร้ท่อ ร้อยละ ๘.๗

ภาครัฐบาลมีได้นิ่งนอนใจกับปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ จะเห็นได้จากงานส่งเสริมสุขภาพกลุ่มผู้สูงอายุในแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) มีวัตถุประสงค์ให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพอนามัยที่พึงประสงค์ สามารถดูแลตนเองได้ สมาชิกในครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลและส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสแสดงศักยภาพในการส่งเสริมสุขภาพตนเอง ครอบครัวและชุมชน มีการจัดตั้งหน่วยบริการ สวัสดิการอเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนโดยให้ครอบครัวและผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องสุขภาพอนามัยให้ครอบคลุมอย่างน้อยร้อยละ ๕๐ ของประชากรผู้สูงอายุทั้งประเทศไทย ส่งผลให้อายุขัยเฉลี่ยของชายเพิ่มจาก ๖๘ เป็น ๗๐ ปี และหญิงเพิ่มจาก ๗๒ เป็น ๗๕ ปี

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุจะดำเนินการโดยรัฐบาลเพียงลำพังนั้นอาจไม่เกิดผลสำเร็จเท่าที่ควร ผู้สูงอายุ ครอบครัว ชุมชน ควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุด้วย โดยเฉพาะสถาบันทางศาสนา เนื่องจากสถาบันศาสนาเป็นทรัพยากรอันมหาศาลในการส่งเสริมสุขภาพ อย่างน้อยในด้านสุขภาพจิตและสุขภาพทางจิตวิญญาณที่มีความสำคัญยิ่ง ซึ่งนอกจากการให้พรว่า อายุ วัฒน สุขัง พลัง หรือ “ท่านจงมีสุขภาพดี” แล้ว หากพระศึกษาให้เข้าใจจริงๆ ว่าสุขภาพดีคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร วัดก็สามารถเป็นสถาบันส่งเสริมสุขภาพ หรือสถาบันส่งเสริมสุขภาพชีวิตอย่างแท้จริง อันเป็นการประยุกต์ธรรมะไปสู่การปฏิบัติ จนเกิดผลดีจากการปฏิบัติ หรือสุขภาพดี ซึ่งควรมีการศึกษาว่าพระมีข้อจำกัดและศักยภาพอย่างไร และจะสนับสนุนศักยภาพของท่านในการส่งเสริมความมีสุขภาพดีของประชาชนอย่างไร ^๒

จังหวัดสระแก้ว มีผู้สูงอายุที่ยังไม่มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นจำนวนมาก ซึ่งในอำเภออรัญประเทศ มีพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในอำเภอดังกล่าว ดังนั้นในการศึกษาคครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจทำการการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการและการวางแผนในการพัฒนาสังคมโดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการใช้หลักธรรมของ

พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการพัฒนาสุขภาพ คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งด้านกาย ใจ สังคม และ เพื่อนำองค์ความรู้ที่จะได้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำนโยบาย ยุทธศาสตร์ การวางแผนเพื่อพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุของคนไทยในระยะยาวต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนาตำบล ผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และแนวทางส่งเสริมกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยถึงขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา ๔ ด้าน คือ ด้านรูปแบบการอบรม ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม ด้านรูปแบบทั่วไปและ และ ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกจากกลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จากพระนักพัฒนา ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือก ได้แก่ ๑) กลุ่มพระนักพัฒนา ๒) กลุ่มผู้นำชุมชน ๓) กลุ่มผู้สูงอายุ

๓. ชาวชุมชนผู้สูงอายุ ตลอดถึงประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นบุคคลภายนอกชุมชน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ในเขตบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตด้านระยะเวลาคือตั้งแต่ เดือน กันยายน พ.ศ ๒๕๕๗ ถึงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ ๒๕๕๘ เป็นเวลา ๖ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว มีอย่างไรบ้าง

๑.๔.๒ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว มีอย่างไรบ้าง

๑.๔.๓ แนวทางส่งเสริมกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วจังหวัดสระแก้ว มีอะไรบ้าง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” ผู้วิจัยได้ให้ความหมายนิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ดังนี้

กระบวนการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นลำดับตามระบบของสิ่งที่ดำเนินไปตามธรรมชาติ ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ รวมถึงการแสดงออกของพระสงฆ์ในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การที่ผู้สูงอายุปรับปรุงสุขภาพของตนเองในการบรรลุซึ่งสุขภาวะอันสมบูรณ์ทั้งทาง ร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม

ผู้สูงอายุ หมายถึง พุทธศาสนิกชนผู้สูงอายุ ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป และอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุที่ได้อุปสมบทตามหลักของพระพุทธศาสนาซึ่งสังกัดในวัดในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ที่ได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ

๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงสภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านกายจิตใจและสังคม

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงแนวทางส่งเสริมกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๑.๖.๔ สามารถนำผลงานวิจัยเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาบูรณาการและศึกษาวิจัยเพิ่มเติมต่อยอดงานวิจัย

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ บ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย ตามลำดับดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
- ๒.๖ หลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุ
- ๒.๗ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
- ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๐ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปในทางที่ดีขึ้นที่เราเรียกว่า “การพัฒนา” (Development) ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาไว้หลายท่านหลายความหมาย ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างมาเฉพาะที่เห็นว่าน่าสนใจศึกษา

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่อยากเห็นสิ่งดี ๆ เกิดขึ้นในสังคมของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปในทางที่ดีขึ้นที่เราเรียกกันว่า “การพัฒนา” (Development) หรืออาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาได้ว่า คือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนอย่างต่อเนื่อง ภายใต้คำจำกัดความดังกล่าว เนื้อหาสาระสำคัญของการพัฒนาจึงอยู่ที่ความสามารถของคนส่วนใหญ่ ส่วนกลไกหรือกระบวนการนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงาน นอกจากนั้น การดำเนินงานควรจะต้องให้ผลได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นที่จะต้องเป็น

กระบวนการระยะยาว และจากการตรวจสอบเอกสารปรากฏว่า มีผู้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้หลายท่าน ดังนี้

จิตยา สุวรรณขุ ได้กล่าวว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มงาน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรม และมีประสิทธิภาพ^๑

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ ได้กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงหมู่บ้าน ด้วยการกระทำร่วมกันระหว่างประชาชนและหน่วยงานรัฐหรือเอกชน เพื่อให้หมู่บ้านเป็นหน่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติได้อย่างมั่นคงด้วยการใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่ในท้องถิ่นนั้นเอง และถ้าหากว่าชุมชนขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จำเป็นแก่การเปลี่ยนแปลงแล้ว ฝ่ายรัฐหรือเอกชนจะช่วยจัดหาสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลนนั่นได้^๒

ทวี ทิมขำ ได้กล่าวว่า ความหมายของการพัฒนาชุมชน ซึ่งองค์การสหประชาชาติ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยการรวมกำลังของราษฎรกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเข้าเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเอง เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่^๓

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวว่า การพัฒนามาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆที่เรียกว่า พัฒนา หรือวัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^๔

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้กล่าวว่า การพัฒนา หมายถึง การกระทำให้ดีขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่ง ไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^๕

ราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต หรือก้าวหน้า^๖

^๑จิตยา สุวรรณขุ, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๕๔.

^๒ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, **สังคมวิทยาชนบท**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๘.

^๓ทวี ทิมขำ, **พัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๔.

^๔พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖-๑๘.

^๕ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**, (กรุงเทพฯ:ไทยนคราษาไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

วิทยากร เชียงกุล ได้กล่าวว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความกินดีอยู่ดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ ความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษาสีงแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า^๗

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้กล่าวว่า การพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวม ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น^๘

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่กำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)^๙

อมร รักษาสัตย์ และ ชัตติยา กรณสูตร ได้กล่าวว่า พัฒนา ว่าหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (qualitative change) ส่วนการแปลงรูป (transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำการ (environmental change) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณเช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อเริ่มแรกได้มีการใช้รถเทียมม้า แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ และค่อยๆปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นเรื่อยๆการเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟหรือเป็นรถยนต์ หรือเครื่องบิน จนเป็นจรวดก็ดี นับได้ว่าเป็นการพัฒนา^{๑๐}

การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วยจากความหมายทั้งหมดนี้ สามารถสรุป ได้ว่า การพัฒนา คือ การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจน

^๗ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๒**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๔), หน้า ๓๔๕.

^๘วิทยากร เชียงกุล, **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย : บทวิเคราะห์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฉบับแรก, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗ - ๑๘.

^๙สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, **สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๙.

^{๑๐}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

^{๑๑}อมร รักษาสัตย์, **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การขยายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕), หน้า ๒-๘.

เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น และต้องการมีการเปลี่ยนแปลงทั้งสุขภาพ การศึกษา อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมทางด้านการเมือง

๒.๑.๒ ความสำคัญของการพัฒนา

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาความสำคัญของการพัฒนาเกี่ยว การพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควรหมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้นมี นักวิชาการหลากหลายท่านจึงได้ประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

โกลิต ปันเปียมรัษฎ์ ได้กล่าวว่า การพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ

๑) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล ตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ และลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่า การพัฒนานั้น หมายถึง เรื่องของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควรหมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

๒) การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่และในการพัฒนาที่ต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วย

๓) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคง การพัฒนายังควร หมายถึงความเป็นธรรม อีกด้วยโดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามีส่วนร่วม และได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนในการพัฒนาตามควร^{๑๑}

ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว ได้กล่าวว่า การพัฒนาศักยภาพของคนทั้งปวงปรารถนา จะต้องพัฒนาให้คนทุกคนได้รับการพัฒนาตามศักยภาพอย่างเต็มที่ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและทักษะฝีมือ เพื่อให้คนเป็นคนดี มีคุณธรรมมีสุขภาพพลานามัยที่ดีและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีจิตสำนึกและมีบทบาทในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

^{๑๑}โกลิต ปันเปียมรัษฎ์, การพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่งดงาม ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาประเทศมีความสมดุล ยั่งยืนบนพื้นฐานของความเป็นไทย^{๑๒}

วิทยากร เชียงกุล ได้กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนที่แท้จริง หมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจ ความสงบสันติ การพัฒนาชุมชนนั้นจุดเน้นควรอยู่ที่ การพัฒนาคุณธรรมของชีวิตเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้ หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจ ความสุขของประชาชนมากกว่า^{๑๓}

สนธยา พลศรี ได้กล่าวว่า เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

๑) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓) มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่งแต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมาก หรือน้อยก็ได้

๔) เป็นแผนและโครงการ คือเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใครด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบเป็นต้นไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕) เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖) เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

^{๑๒} ราชิวัฒน์ ศรีแก้ว, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พัฒนาการศึกษา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙.

^{๑๓} วิทยากร เชียงกุล, การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยพัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๑๗-๑๘.

๓) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๔) ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุขเพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๕) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนาจึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ^{๑๔}

สนธยา พลศรี ยังได้สรุปแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาไว้ ดังนี้^{๑๕}

๑) แนวคิดแบบวิวัฒนาการ เป็นการนำการพัฒนาไปใช้อธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่สูงกว่า ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าในด้านต่างๆ มากขึ้น เช่น มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น ร่ำรวยมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น เป็นต้น การพัฒนาในแนวคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าความก้าวหน้ามาก

๒) แนวคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เนื่องจากมีความเป็นกลางมากกว่าการพัฒนา ไม่เกี่ยวข้องกับอดีตหรืออนาคตอันรุ่งโรจน์ แต่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การแบ่งชนชั้นทางสังคม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจมีลักษณะเป็นการปฏิรูป คือ เฉพาะในโครงสร้างใด โครงสร้างหนึ่ง และเป็นการปฏิวัติ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมดของสังคม

๓) แนวความคิดแบบเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์นำการพัฒนาไปใช้จำแนกประเทศต่างๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น รายได้ประชาชาติ การรู้หนังสือ การมีงานทำ เป็นต้นออกเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาในแนวความคิดนี้ จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความเป็นอุตสาหกรรม ความทันสมัย และการเจริญเติบโตมาก

^{๑๔} สนธยา พลศรี, *กระบวนการพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๙.

๔) แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ พยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่าการพัฒนา

๕) แนวความคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม เป็นแนวความคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยม ที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคม โดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิมเป็นการพัฒนา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า การศึกษานั้นเป็นระบบการพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม แล้วก็ด้านจิตใจเจตจำนง และด้านปัญญาความรู้เข้าใจดำเนินประสานไปด้วยกันและส่งผลต่อกัน โดยเจตจำนงของจิตใจ แสดงตัวออกมาสู่พฤติกรรมและการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

ปัญญาที่รู้เข้าใจก็มาพัฒนาพฤติกรรมให้ทำได้ผลดียิ่งขึ้น และทำให้จิตใจมีขอบเขตขยายออกไปแล้วมีสภาพที่ดีขึ้น เช่นเมื่อรู้เข้าใจเหตุผลรู้ว่าคนอื่นเขาก็รักชีวิตของเขาเหมือนกันเพราะฉะนั้นจึงไม่ควรไปทำร้ายเขา แต่ควรจะมีเมตตากรุณา การพัฒนาเมตตากรุณา จึงต้องอาศัยปัญญาความรู้เข้าใจ ถ้าไม่อย่างนั้น ก็ได้แค่ความเคยชิน เป็นการพัฒนาแค่ระดับศีล

เมื่อทั้งสามส่วนนี้ประสานกันไป ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะเป็นด้านที่สนองและป้อนเลี้ยงด้านจิตและ ด้านปัญญา ส่งผลหนุนกันไป

๑. การพัฒนาในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เรียกว่า ศีล

๒. การพัฒนาด้านเจตจำนง ลงไปถึงคุณสมบัติในจิตใจ ก็เป็นสมาธิ ซึ่งรวมถึงเรื่องของคุณธรรมความดี เรื่องของสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ เช่น ความเข้มแข็ง หนักแน่น เพียรพยายามสติ สมาธิ แล้วก็เรื่องความสุข ความร่าเริงเบิกบานผ่องใส ฯลฯ ที่เป็นคุณสมบัติสำคัญของจิตใจ

๓. การพัฒนาด้านปัญญา ความรู้ความเข้าใจ การรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น และความสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบสาวหาเหตุปัจจัยอะไรต่างๆ สามแดนนี้จะต้องพัฒนาไปด้วยกัน เป็นระบบ ที่เราเรียกว่าบูรณาการก็มาในระบบที่เรียกว่า ไตรสิกขานี้แหละ และเมื่อไตรสิกขาพัฒนาคนไปอย่างนี้แล้ว ก็วัดผลด้วยภาวนา ๔ ดังที่โรงเรียนทอสีกับโรงเรียนอนุบาลหนูน้อย ทดลองค้นหากันไป และมาก็บอกว่าตกลงใช้หลักนี้แหละในตอนพัฒนาคน เพราะว่ามันเป็นองค์รวม ทั้งสามอย่างนี้ต้องไปด้วยกันในแต่ละเรื่อง

คือต้องใช้ทั้ง ๓ เพราะฉะนั้น ท่านจึงถือหลัก ๓ ไม่ว่าในเรื่องใด ทุกเรื่องเรามีทั้งสาม คือ ศีล สมาธิ ปัญญาต้องสืบเนื่องกันมา คือในขณะที่เรามีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เราก็มีเจตจำนงต่อสิ่งนั้น มีท่าทีความตั้งใจต่อมันอย่างใดอย่างหนึ่งพร้อมกันนั้นเราก็ทำได้ในขอบเขตของความรู้ และเราต้องเรียนรู้มันไปตลอดเวลา แล้วในการที่เราเรียนรู้เพิ่มขึ้น เราก็จะพัฒนาได้ สภาพจิตของเราก็

เปลี่ยนไป การมีพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะเปลี่ยนจะพัฒนาไปด้วย ก็ไปด้วยกันทั้งหมด ฉะนั้นจึงมี ๓ อย่าง แต่พอวัดผล ท่านแยกเป็น ๔ คือ แยกเป็น ภาวนา ๔ เพราะตอนแยกนี้ ไม่ใช่ตอนทำงานแล้วแต่ต้องการความชัดเจน ว่าด้านไหนไปได้แค่ไหน จึงแยกเป็น

๑. ภาวนา การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพ ทางวัตถุ

๒. ศีลภาวนา การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมด้านเพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์ทั้งหลายอื่นด้วย อันนี้แยกได้ชัด ภาวนาสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น พวกธรรมชาติ พวกวัตถุ พวกสิ่งเสพ บริโภค สิ่งที่ตาหู ฟัง อะไรต่างๆ ส่วนศีลภาวนา เป็นการสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์คือทางสังคม

๓. จิตตภาวนา การพัฒนาจิตใจ ที่อาศัยสมาธิเป็นตัวแกนในการฝึกและมีบทบาทออกมาทางเจตจำนง

๔. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา ความรู้ความเข้าใจคิดได้ หยั่งเห็นเรื่องนี้แปลกมากที่เรามาเจอภายหลังว่าของพระพุทธศาสนาก็มี ๔ และว่ามาตั้งสองพันกว่าปีแล้ว พอมาเจอก็ตรงกันเลยแต่ขอบเขตไม่เท่ากันของฝรั่ง Physical development เน้นเรื่องการให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ส่วนของพระพุทธศาสนา ภาวนา หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพทั้งหมดว่าสัมพันธ์เป็นไหม ได้ผลดีไหม เสพบริโภคเป็นไหม กินอาหารเป็นไหม เป็นต้น เช่น เมื่อกินเป็น สุขภาพดีก็มาด้วย^{๑๖}

การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วย จากความหมายทั้งหมดนี้สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนา คือ การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น และต้องการมีการเปลี่ยนแปลงทั้งสุขภาพ การศึกษา อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมทางด้านการเมือง

๒.๑.๓ แนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคม และตัวมนุษย์ แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุข

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต), *สู่การศึกษาแนวพุทธ*, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.roong-aroon.ac.th/index..> (๙ มกราคม ๒๕๕๖).

ทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับการพัฒนาประการหนึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนาทำให้เจริญทำให้เป็นให้มีขึ้น ฝึกอบรม คือ ภาวนา มี ๔ ประการ

๑) กายภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกว้างขวางกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิและสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๑๗}

การพัฒนาทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่ตัวบุคคล หมายความว่า บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางด้านกาย ทางด้านหลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาทางสังคม คือ อปริหานิยธรรม หรือวัชชอปริหานิยธรรมได้แก่ ธรรมไม่ทำให้เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ ประการ คือ^{๑๘}

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีกรรมตามที่วางไว้เดิม

๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕) บรรดากุลสตรีกุลมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยไม่ถูกข่มเหงหรืออุคร่าขึ้นใจ

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑-๘๒.

^{๑๘} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๑๘.

๖) เคารพสักการะบูชาเจดีย์ของรัชชี่ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗) จัดให้ความอารักขา คุ้มครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลายตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่ได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นผาสุก

อภิธานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่เจ้ารัชชี่ทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาวรัชชี่ยังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะการใช้การเกลี้ยกล่อมหรือทำให้เกิดความแตกสามัคคีกันภายในกลุ่มของรัชชี่จึงจะมีสิทธิชนะ จะเห็นได้ว่า อภิธานิยธรรม ๗ ประการนี้ มีสามัคคีธรรมเป็นคุณธรรมที่คอยเกื้อหนุนให้การปฏิบัติตามนั้นเกิดเป็นผลจริง ฉะนั้น หลักสามัคคีธรรมก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้การพัฒนาสังคมเป็นไปตามแนวทางที่ชุมชนหรือสังคมตั้งเป้าหมายเอาไว้ ได้แก่ ความมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สมบุรณ์ สุขสำราญ ได้กล่าวว่า สาธารณสุขของความคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้นเนื่องมาจากปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ปรารถนาชี้ทางหลุดพ้นจากความทุกข์และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ตามหลักคำสอนนี้ พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่น ๆ ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้พ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา ด้อยการศึกษาความสำคัญของการพัฒนา โดยการช่วยเหลือกัน ทั้งการอบรมในศาสนาธรรม และประสบการณ์มีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อรูปแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของพระสงฆ์^{๑๙}

ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้กล่าวว่า แนวคิดบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทางใด ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้ายอาจจะพัฒนาไปทางที่เห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆคือ ความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้นจะทำให้โลกเสื่อมโทรมพระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ดั่งนั้น ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนาและการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดีจริง ๆ ก็คืออาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้^{๒๐}

^{๑๙} สมบุรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๓.

^{๒๐} ป๋วย อึ๊งภากรณ์, ศาสนธรรมกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทม์สโคม, ๒๕๓๐), หน้า ๖๑-๖๕.

๑) ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่นั้นมัวแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ในการที่จะทำให้นมนุษย์โลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรที่จะพัฒนาศาสนาใหม่ให้เกิดความบริสุทธิ์

๒) ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐาน ตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดียว หรืออวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าฟังเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตาม ๆ กันมา หรือ เพราะเคยเห็นเช่นนั้น ๆ ต่อมา ฯลฯ ท่านจงเอาข้อที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ

๓) การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔) การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็จะต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ เปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับทุกคนถ้าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง เช่น ภาวนา ๔ อปริหานิยธรรม ๗ เป็นต้น ล้วนเป็นการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคม และตัวมนุษย์ แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคมและเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง

๒.๒ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยอาศัยมาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์

ในการพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นกว่าเดิม ชุมชน คือ กลุ่มคนที่ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยกันเป็นเวลานานระยะหนึ่ง โดยมีแบบแผนแนวทางการใช้ชีวิตร่วมกัน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนหรือกลุ่ม รวมทั้งสภาพแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น ความดีขึ้นอาจจะได้จากความรู้สูงขึ้น การเป็นอยู่ดีขึ้น ประชาชนมีสุขภาพอนามัยที่ดี มีระเบียบวินัย และมีการสื่อสาร

คมนาคม ที่สะดวก ซึ่งการพัฒนาชุมชนจะเน้นที่การพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือมนุษย์ให้เจริญ^{๒๑} แนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างความเข้มแข็งภายในสังคม และทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในชุมชน ซึ่งแนวคิดการพัฒนาได้มีนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

ผ.ศ. สนธยา พลศรี ให้แนวคิดการพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

๑) คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ในการพัฒนาชุมชนต้องเชื่อมั่นและศักยภาพของมนุษย์ เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมแสดงแนวคิด ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นหน้าที่ของประชาชนเพราะการพัฒนาเป็นของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและสังคม

๓) การช่วยเหลือตัวเองและชุมชน ในการพัฒนาเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถพัฒนาตัวเองและชุมชน การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในชุมชน

๔) การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาย่อมเกิดประโยชน์แก่ชุมชน โดยการใช้ทรัพยากรในชุมชน เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง โดยไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่นๆ ก็ต้องมีการนำทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนเช่นกัน และเป็นการผลักดันเพื่อปลูกจิตสำนึกการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตน

๕) การริเริ่มของประชาชนในชุมชน การพัฒนาเป็นสิทธิเสรีภาพของคนในการพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการพัฒนาอย่างแท้จริง โดยประชาชนได้ริเริ่มในการจัด การโครงการต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนสามารถที่จะคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาของชุมชนตนเอง โดยมีหวังจะพึ่งพาอาศัยองค์กรจากรัฐหรือชุมชนภายนอก

๖) ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นพัฒนาคนและทรัพยากรในท้องถิ่น เพราะรัฐบาลมีความจำกัดด้านขีดความสามารถ ทั้งบุคลากร งบประมาณหรือทรัพยากร ส่วนขีดจำกัดของชุมชนในเรื่องความไม่พร้อมของคน และทรัพยากรไม่เพียงพอ

๗) การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจำเป็นที่จะต้องมีการประสานงานในระหว่างชุมชนและรัฐบาลเพื่อจะให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ โดยไม่ปล่อยให้ฝ่าย

^{๒๑} สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ดร., พุทธสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๐.

ใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบงานเพียงฝ่ายเดียว เพราะรัฐบาลและชุมชนต่างมีขีดจำกัดความสามารถในการพัฒนาที่แตกต่างกัน

๘) การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมกัน หลายด้านจะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะการพัฒนามีหลายกิจกรรมทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้ การพัฒนาจึงต้องประสานงานกันหลายด้าน ทั้งตัวบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ

๙) การสมดุลในการพัฒนา การพัฒนามีกิจกรรมต้องทำอยู่หลายด้านไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมเดียว ทำให้การดำเนินการต้องเป็นไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่ให้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วยเช่น ความสมดุลระหว่างคนกับชุมชน ชุมชนกับสิ่งแวดล้อม และความสมดุลระหว่างรูปธรรมและนามธรรม

๑๐) การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชนมีลักษณะที่ทำให้การศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีลักษณะที่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องต่อกิจกรรมของชุมชน เป็นวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล เป็นโครงการที่มีแผนงานมุ่งเน้นความคิดของชุมชนเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และเป็นกระบวนการทางสังคมที่คอยกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวในการพัฒนาชุมชนตลอดเวลา^{๒๒}

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน ได้ให้ความเห็นในการพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้“การพัฒนาชุมชน คือ ขบวนการที่มุ่งส่งเสริมประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทุกด้าน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่ม และมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดและเสริมด้วยการช่วยเหลือจากภายนอกเท่าที่จำเป็น”^{๒๓}

วิรัช วิจารณ์การวรรณ ได้ให้ความเห็นในการพัฒนาชุมชน แบ่งออก ๑๐ อย่าง ดังต่อไปนี้

- ๑) คนเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุด
- ๒) การช่วยเหลือตนเอง
- ๓) ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
- ๔) ความคิดริเริ่มของชุมชน
- ๕) ความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน
- ๖) ความสมดุลของการพัฒนา

^{๒๒} สนธยา พลศรี ผศ., **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๔-๔๕.

^{๒๓} วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, **การพัฒนาชนบทไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๖.

- ๗) การใช้ทรัพยากรในชุมชน
- ๘) การดำเนินงานตั้งอยู่บนรากฐานของหลักประชาธิปไตย
- ๙) การประสานงาน
- ๑๐) การผสมผสาน^{๒๔}

สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์ ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้ โดยประชาชนเข้าร่วมมือริเริ่มดำเนินงานเอง และสรุปความสำคัญของการพัฒนาชุมชนไว้ ดังนี้^๑) การปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนหนึ่งดีขึ้นหรือมีพัฒนาการดีขึ้น โดยมีวิวัฒนาการดีขึ้น คือ เจริญด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จะต้องพัฒนาด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ^๒) การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชน ทั้งนี้โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง^{๒๕}

สมพร เทพสิทธา ให้แนวคิดในการพัฒนา ดังต่อไปนี้“การพัฒนาเป็นการทำให้เกิดความเจริญขึ้นหรือดีขึ้น ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจจึงจะเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ เพราะชีวิตประกอบด้วยกายและจิตใจ ฉะนั้นหากได้รับการพัฒนาจะขาดส่วนหนึ่งไป ก็ไม่สามารถที่จะเรียกว่าเป็นการพัฒนาที่ดีหรือเป็นชีวิตที่สมบูรณ์”^{๒๖}

พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ ได้กล่าวถึงการพัฒนาของพระสงฆ์ที่กำลังปฏิบัติอยู่ในพอสจะสรุป ดังนี้ พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้วยการมีสำนึกกบฏปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่ให้การศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน และการเป็นผู้นำในการพัฒนาชนบทในรูปแบบต่างๆเพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้า^{๒๗}

ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาชุมชนเน้นศักยภาพความรู้ความสามารถทางทรัพยากรท้องถิ่น ทั้งตัวบุคคล เงิน อุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ภายในชุมชนโดยเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาโดยการร่วมมือกันคิด ริเริ่มสร้างประโยชน์เพื่อความผาสุกและแก้ไขปัญหาเครื่องกีดขวางที่ก่อให้เกิดความวุ่นวาย โดยดำเนินการงานให้สอดคล้องกับนโยบาย

^{๒๔} วิรัช วิรัชนิการวรรณ, **หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐.

^{๒๕} สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์. **การพัฒนาในชุมชน**. [ออนไลน์].แหล่งที่มา : <http://comdev.ricr.ac.th/elearning.htm> [๑๕ พ.ย. ๒๕๕๔].

^{๒๖} สมพร เทพสิทธา, **การพัฒนาแบบยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๖) หน้า ๓.

^{๒๗} พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ, **พระพุทธศาสนากับการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๗-๒๘.

ของรัฐบาล เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับชุมชนและชุมชนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความรู้แก่ทุกเพศทุกวัยในชุมชนและเป็นการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของชุมชน

๒.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยอาศัยหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มีแนวปฏิบัติในการพัฒนาฝึกฝนและพัฒนาตนโดยมีความมุ่งหมายให้ผู้ฝึกฝนพัฒนานั้น ได้รับประโยชน์สุขตั้งแต่ขั้นต้นในการลงมือปฏิบัติ กล่าวคือเริ่มแต่การรู้จักปฏิบัติตนที่ดีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งเรียกว่าความสำรวมอินทรีย์^{๒๘} ทั้งหลายมีสำรวมตา สำรวมหู สำรวมจมูก สำรวมลิ้น สำรวมกาย และสำรวมใจ เพื่อจะได้ใช้เป็นพื้นฐานของศีล คือ เจตนางดเว้นจากความชั่วทางกาย และเจตนางดเว้นจากความชั่วทางวาจา เรียกว่าพัฒนาด้านความประพฤติ หรือพัฒนาด้านพฤติกรรมที่ดี อันเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงามอย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล^{๒๙}

ดังนั้นการที่จะพัฒนากาย วาจา และจิตใจ ได้อย่างถูกต้องเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงต้องอาศัยแนวคิดตามหลักความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่จะนำเสนอต่อไปนี้

๑) ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทางกายภาพ

ความต้องการทางกาย และจิตใจ เป็นเหตุปัจจัย ให้มีการพัฒนามนุษย์ให้ดีขึ้นหรือเลวลงได้ เนื่องจากความต้องการนั้น เข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอกมีดังต่อไปนี้

(๑) ความต้องการทางร่างกาย หมายถึง ความต้องการปัจจัย ๔ คือ ความต้องการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

(๒) ความต้องการทางสังคม หมายถึง ความปรารถนาสร้างหลักฐานทางครอบครัว หลักฐานในหมู่คณะ ในชาติ และกว้างออกไปถึงความต้องการผูกพันระหว่างชาติ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันชาติ เป็นต้น

(๓) ความต้องการทางจิตใจหรือทางศาสนา หมายถึง ความจำเป็นต้องมีศีลคือการละเว้นจากความชั่ว และมีธรรม คือ การประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม อันเป็นรากฐานของกิจการและต้องการให้หลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือพัฒนาคน เพื่อควบคุมคนให้มีความประพฤติที่ดีงามแก่สังคมของ

^{๒๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๕/๔๒๑.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๓),

ตน ความกลัวเป็นพื้นฐาน เช่น ปรากฏการณ์ธรรมชาติ บางอย่างก็อธิบาย ไม่ได้ก็ให้ความสำคัญ เคารพนับถือ บูชา เช่น บูชาต้นไม้ ภูเขา เทพเจ้าต่างๆ เป็นต้น ความต้องการรู้แจ้งเห็นจริง หมายถึง การใช้เหตุผลเพื่อเข้าใจชีวิต ความต้องการรักษาผลประโยชน์ของหมู่คณะสังคมให้ปลอดภัย ความต้องการเสรีภาพในการดำเนินชีวิตไม่ตกเป็นเหยื่อของสิ่งใดและความต้องการให้มีความสามารถ ทำคุณประโยชน์แก่สังคม^{๓๐}

๒) ความหมายและความสำคัญในการพัฒนาชีวิต

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น “เพื่อจะได้พัฒนาตนเองให้สามารถปฏิบัติหน้าที่กิจกรรมได้อย่างปกติสุข และยังสามารถเชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้อยู่ใกล้กันพยานยิ่งขึ้นอีกด้วย นับเป็นการปฏิบัติที่ไม่เสื่อมถอย ทำตนให้ตั้งอยู่ในศีลเป็นเบื้องต้นก่อน”^{๓๑} รู้จักวิธีคุ้มครองรักษาอินทรีย์ รู้จักประมาณในการบริโภค และรู้จักเพิ่มพูนสั่งสมบำเพ็ญความเพียร^{๓๒} เป็นต้น เพื่อทำตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะถ้ายังไม่สิ้นกิเลสอาสวะ มนุษย์ก็จำเป็นต้องพัฒนาตนจนกระทั่งบรรลุถึงปรมาตมประโยชน์^{๓๓} สูงสุดคือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง จากความเป็นปุถุชนสู่อริยะชนซึ่งสามารถสละโลกียวิสัยเสียได้ แล้วย่อมไม่มาเกิดสู่ภพใดๆ อีกต่อไปเป็นผู้พัฒนาตนดีแล้ว และเป็นแสงสว่างของตนคือ สร้างที่พึ่งถาวรอย่างใดที่ใครๆ ก็ที่พึ่งอันหาได้ยากนี้ ทำให้ไม่ได้เลย^{๓๔}

๓) วัตถุประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

วัตถุประสงค์หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต ก็เพื่อให้เกิดความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์ จากความอยู่รอดด้วยกิเลส มาสู่ความเป็นอยู่ด้วยปัญญา^{๓๕} นอกจากเป็นหลักและเป็นประโยชน์ในการพัฒนาตนเองแล้ว และยังทำให้เกิดความกรุณาต่อผู้อื่นด้วย คือ ทำให้เกิดความเข้าใจและเห็นอก เห็นใจกัน เพื่อนมนุษย์ คิดจะช่วยเหลือ ตลอดจนช่วยให้สามารถวางตนเป็นกัลยาณมิตร จึงสามารถคิดหาวิธีช่วยแก้ไขปัญหา วัตถุประสงค์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีคือเพื่อฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักปฏิบัติต่อชีวิตหรือ ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องมีความสุข โดยให้รู้จักในการ

^{๓๐} พระมหาสมชาย เกิดแก้ว, “พระพุทธศาสนาในสังคมที่เปลี่ยนแปลง : ศึกษาเปรียบเทียบการดักบาตรของพุทธศาสนิกชนในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร และอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗), หน้า ๓๐- ๓๕.

^{๓๑} พระพิพิธธรรมสุนทร (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน), *เทศนาว่าไรดี*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๓๙), หน้า ๘๐.

^{๓๒} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๗/๖๐.

^{๓๓} ช.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓.

^{๓๔} คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เสียงเชียง, *พุทธศาสนาสุภาชีวิตเล่ม ๑ ฉบับมาตรฐาน พิมพ์ครั้งที่ ๒*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

แก้ปัญหาชีวิต และหาทางออก จากความทุกข์ได้ด้วยดี โดยไม่ก่อให้เกิดโทษพิษภัยแก่ผู้อื่นและแก่สังคม เพื่อให้รู้จักแสวงหา และเสพความสุขทางวัตถุอย่างถูกต้อง ปราศจากโทษพิษภัยไร้การเบียดเบียนและพร้อมที่จะใช้สิ่งอำนวยความสะดวกนั้นๆ ในทางที่เกื้อกูลแก่ ผู้อื่นและสังคมให้พร้อมทั้งความสามารถ บางอย่างในการที่จะเอื้ออำนวยความสุขแก่ผู้อื่น และแผ่ขยายความสุขออกไปในสังคม^{๓๕} ทั้งนี้วัตถุประสงค์แท้จริง ก็คือ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุภายนอกทุกอย่าง ไปพึ่งวัตถุภายนอกในกรณีที่เป็นต่อสุขภาพ อนามัย ความจำเป็นด้านปัจจัย ๔ มีเครื่องนุ่งห่มอาหาร ที่อยู่อาศัยและ ยารักษาโรค แต่ไม่ใช่แสวงหาเพื่อมอมเมาจิตใจให้เกิดการสะสมจนไม่รู้จักเพียงพอ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายเพื่อให้รู้ความสำคัญในการพัฒนาชีวิต จะได้แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ไม่ประมาทในการทำกิจการ โดยผ่านกระบวนการฝึกฝนอย่างเป็นระบบ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องได้ผลดี

๔) หลักธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เมาในชีวิตเมาในความมั่งมี เมาในสิ่งนั้นในสิ่งนี้ ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้วย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเอง พุทธธรรม“พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงฉลาดในพุทธธรรมไม่มีใครอื่นข่มได้ ดุจพญาช้างเชือกประเสริฐทรงเป็นผู้มีความเพียรมากข้าพเจ้าทูลนิมนต์”^{๓๖} ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประจำวัน คือ เบญจศีล ได้แก่

๔.๑ เบญจศีล คือความประพฤติดีทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การหาเลี้ยงชีพที่ปราศจากการเบียดเบียนทั้งตนเองและบุคคลอื่น โดยมีศีล ๕ ข้อเป็นพื้นฐาน^{๓๗} คือ

๑) เว้นปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิต ได้แก่ ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย

๒) เว้นอทินนาทานา คือ การไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ การไม่ลักขโมย และความไม่ประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สิน และกรรมสิทธิ์

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๑.

^{๓๖} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๖๑๔/๒๔๓.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๔๗.

๓) **เว้นกาเมสุมิจฉาจารา** การไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ได้แก่ ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจในคู่ครองของตนเอง

๔) **เว้นมฺสาวาทา** คือ การไม่พูดเท็จ ได้แก่ ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหกหลอกลวงตบตรอนประโยชน์หรือแก่งทำลาย

๕) **เว้นจากของเมา** คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ได้แก่ ไม่เสพของมึนเมา ได้แก่ ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาท พลังพลาด มัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ

ผู้วิจัยสรุปว่า ในหลักธรรมเบญจศีลทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นหลักประกันในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพื่อให้เกิดความเคารพในสิทธิของผู้อื่น และเพื่อเป็นการคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของกันและกันให้เป็นไปโดยชอบธรรม สมัยใดที่มนุษย์เรายังคงรักษา และปฏิบัติในศีล ๕ ข้อนี้นี้โลกก็อยู่โดยปราศจากการเบียดเบียน ทำร้ายกัน แต่ถ้ามนุษย์ขาดศีล ๕ แล้ว สังคมส่วนใหญ่ย่อมหาความสงบร่มเย็นได้ยาก ตรงข้าม คนในสังคม จะแข่งขันในทางที่ประทุษร้ายต่อกันมากยิ่งขึ้น

๔.๒ สังคหัตถุ^{๓๘} หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคีกันเอาไว้ มี ๔ ประการ ดังนี้

๑) **ทาน** ได้แก่ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒) **ปิยวาจา** หรือ ปิยวาจา ได้แก่ วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ วาจาซาบซึ้งใจคือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

๓) **อตถจริยา** ได้แก่ การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔) **สมานัตตตา** ได้แก่ ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในบุคคลทั่วไป และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ปัญหา ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๓๙}

ผู้วิจัยสรุปว่า สังคหัตถุ เป็นหลักธรรมที่สามารถแก้ปัญหาาร่วมกัน หลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ซึ่งได้แก่ ทาน คือการให้ ทั้งทานที่ให้เป็นบุญ ผู้ที่หาเลี้ยงชีพที่สุจริตธรรม

^{๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^{๓๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๒๒.

ย่อมต้องมีจิตใจอ่อนโยน รู้จักเสียสละ โอบอ้อมอารี มีไมตรีจิตและเป็นมิตรต่อทุกคนกล่าวคือ ช่วยเหลือเกื้อกูลญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน และเพื่อนร่วมงาน ตลอดจนงานสังคมต่างๆ ให้รู้จักแบ่งปันวัตถุสิ่งของ พุดจาสุภาพเรียบร้อย บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ วางตนเสมอต้นเสมอปลายอย่างนี้ถือว่าเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นอุบาสกที่ดีในพระพุทธศาสนา

๔.๓ สัจจิต ๓ หาเลี้ยงชีวิตด้วยสัจจิตชื่อตรงตามหลักพระพุทธศาสนานี้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทั้ง ๓ ด้าน คือ

๑) การหาเลี้ยงชีวิตชอบทางกาย เรียก กายสัจจิต ๓ อย่าง คือ

- ๑.๑) เว้นจากฆ่าสัตว์
- ๑.๒) เว้นจากลักขโมย
- ๑.๓) เว้นจากประพฤติดีกในกาม

๒) การหาเลี้ยงชีวิตชอบทางวาจา เรียก วาจาสัจจิต ๔ อย่าง คือ

- ๒.๑) เว้นจากพูดเท็จ
- ๒.๒) เว้นจากพูดส่อเสียด
- ๒.๓) เว้นจากพูดคำหยาบ
- ๒.๔) เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ

๓) การหาเลี้ยงชีวิตชอบทางใจ เรียก มโนสัจจิต ๓ อย่างคือ

- ๓.๑) ไม่โลภอยากได้ของเขา
- ๓.๒) ไม่พยาบาทปองร้ายเขา

๓.๓) เห็นชอบตามครรลองคลองธรรม^{๔๐}

ผู้วิจัยสรุปว่า การหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สัจจิตทั้ง ๓ ด้าน คือ ทั้งกายสัจจิต คือ ทางกาย วาจาสัจจิต คือ วาจา และมโนสัจจิต คือ ใจ ย่อมส่งผลให้เกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิต เพราะสามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่ขึ้นได้ด้วยความดี ไม่ก่อเวรภัยให้กับผู้ใด รู้จักพูดรักษาน้ำใจ และเชื่อมประโยชน์ให้เกิดความสามัคคีขึ้นได้ ในขณะที่เดียวกันการเลี้ยงชีพอย่างถูกต้อง และไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นนั้นก็เป็แรงกระตุ้นให้เกิดความเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นอีกด้วย

๒.๒.๓ หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ถึงแม้จะมีมากก็ตามตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยกธรรมที่เป็นอุปสรรคที่จำเป็น ภายนอก คืออบายมุข

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

๖ อย่าง เช่น การดื่มสุรา จนมีเมาไม่ได้สติ ทำให้เสียทั้งสุขภาพ เสียทรัพย์สินคนดูถูกเหยียดหยาม เป็นต้น และธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อมา ก็คือ ตัณหา คือ กามตัณหา รักใคร่พอใจตามกระแสของกิเลสและวัตถุกาม ภวตัณหา ยินดีในความเป็นอยู่ในฐานะนั้น ๆ และวิภวตัณหาไม่ยินดี ไม่พอใจในภาวะของตนเองที่เป็นอยู่นั้น ซึ่งจัดเป็นอุปสรรคภายในใจที่ควรทราบ และหาวิธีสกัดกั้น หรือ บรรเทาให้เบาบาง และไม่ให้เกิดโทษความเสียหายแก่ตนเองและสังคมมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อคติ ๔

อคติ คือ ฐานะอันไม่พึงถึง ทางของความประพฤตินี้ผิด ความไม่เที่ยงธรรม หรือความลำเอียง การถึงอคติ^{๔๑} มี ๔ อย่าง คือ ๑) ฉันทาคติ ๒) โทสาคติ ๓) โมหาคติ ๔) ภยาคติ^{๔๒} การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะประพฤติไม่เป็นธรรม ไม่เที่ยงตรงนั้นทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวเหตุไว้ ๔ อย่างด้วยกัน ดังเนื้อความที่ปรากฏในปฐมมคตสูตรแห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกายจตุกกนิบาต ว่า

บุคคลใดละเมิดความชอบธรรมเพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม ดุจดวงจันทร์ข้างแรม บุคคลใดไม่ละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ ยศของบุคคลนั้นย่อมบริบูรณ์ ดุจดวงจันทร์ข้างขึ้น^{๔๓}

การไม่มีอคติ ย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพการงาน โดยเฉพาะคือการจัดสรรผลผลิตหรือการจัดสรรปัจจัยการผลิตระหว่างกัน ให้แต่ละคนได้เข้าถึงปัจจัยการผลิตอย่างเท่าเทียมกัน และในขณะเดียวกัน การดำรงตนอยู่ในอคติก็ย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อม ความไม่เจริญในอาชีพการงานอีกด้วยการไม่วางตนอยู่ในอคติธรรมคือ ไม่ลำเอียงเพราะเหตุต่าง ๆ ทั้งสี่ประการข้างต้นคือ

- ๑) ฉันทาคติ ได้แก่ ถึงความลำเอียงเพราะความรักใคร่กัน
- ๒) โทสาคติ ได้แก่ ถึงความลำเอียงเพราะความชดเคืองกัน
- ๓) โมหาคติ ได้แก่ ถึงความลำเอียงเพราะความหลง

- ๔) ภยาคติ ได้แก่ ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว^{๔๔}

ผู้วิจัยสรุปว่า การหาเลี้ยงชีพที่ปราศจากอคติทั้ง ๔ ประการจัดเป็นหลักธรรมคุณธรรมละจริยธรรมในการดำเนินชีวิตที่ผู้เลี้ยงชีวิตทั้งหลายควรยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการเลี้ยงชีวิต

^{๔๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๙๖.

^{๔๒} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๓.

^{๔๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘/๒๙.

^{๔๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗/๒๓.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๒.๓.๑ บทบาทพระสงฆ์ในสังคมสมัยพุทธกาล

นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงได้ตรัสรู้เป็นอนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ๔๕ ปี ก่อนพุทธศักราช การปฏิบัติของพระพุทธรองค์ได้ชื่อว่า “การปฏิบัติขึ้นของเอกบุรุษที่หาผู้ใดมาเปรียบมิได้ในโลก เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ยากในโลก เป็นการปฏิบัติขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นเอกคือใคร คือ ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บุคคลผู้เป็นเอกนี้แล เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูล แก่คนหมู่มากเพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๔๕} พุทธองค์ทรงปฏิบัติขึ้นเพื่อแสดงแบบแนวทางแห่งการครองชีวิต อันประเสริฐ แก่โลก ดังที่พระองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบได้ด้วยตนเองอย่างสมบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยวิชา (ความรู้) จรรยา (ความประพฤติ) ดำเนินไปเพื่อความรู้แจ้งแทงตลอดแห่งโลก เป็นสารถิฝึกคนได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของพรหม เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน สามารถจำแนกธรรมออกเพื่อสั่งสอนสรรพสัตว์ ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทำให้แจ้งซึ่งโลกแก่เทวดา มาร พรหม และหมู่สมณพราหมณ์พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ ด้วยปัญญา อันยิ่งเองแล้ว ประกาศให้ผู้อื่นได้รู้แจ้งตาม”^{๔๖} การปฏิบัติของพระตถาคตนำความสว่างให้แก่โลก ทำให้โลกเต็มไปด้วยกองไฟแห่งกิเลสตัณหาให้สว่างสดใสด้วยแสงแห่งปัญญา คือความรอบรู้ที่เป็นอริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) อันเป็นวิถีแห่งการเข้าสู่ความเป็นจริง ความหลุดพ้น และการจัดเครื่องพันธนาการ แม้สังขารของพระพุทธรองค์จะเป็นสิ่งที่ยากจะเข้าใจให้ลึกซึ้ง แต่พระองค์ได้ตรัสสืบทอดพระทัยที่จะนำหลักธรรมที่เหมาะสมกับความเป็นอยู่แสดงแก่มนุษย์ทั้งหลาย จนกระทั่งมีผู้เลื่อมใสศรัทธาในบวรพุทธศาสนาได้ศึกษาตามหลักธรรมจนบรรลุอรหันต์ จนครั้งแรกมีพระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖๑ รูป รวมทั้งพระพุทธเจ้าด้วย ครั้งพระสาวกมีจำนวนมากพอที่จะเผยแผ่ความรู้แห่งความบริสุทธิ์ให้แก่ชาวโลก พระองค์ได้ส่งพระอรหันตสาวกออกไปประกาศศาสนา เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่หมู่ชนทั่วไป จึงตรัสกับพระอรหันตสาวกว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วง”^{๔๗} ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมากและสุขแก่คนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลายเธอทั้งหลายอย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้นมีความงาม ในท่ามกลาง และมี

^{๔๕} อัง. เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๗๐/๒๒.

^{๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๙/๔๕๔.

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน บ่วง ในที่นี้ หมายถึง โลภะ, วิธ. (ไทย) ๓/๓๒/๑๙.

ความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ อันถึงพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายผู้ที่มีกิเลสบังปัญญาจุติในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะโทษที่ไม่ได้ยินได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม จากคุณที่จะพึงได้ พึงถึงผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีอยู่”^{๔๘}

พระสาวกทั้ง ๖๐ รูป ได้เที่ยวจาริกไปตามชนบทหมู่บ้านน้อยใหญ่ แสดงธรรมแก่ ประชาชนที่ทวนได้ผ่าน พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเริ่มมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายสู่ส่วนต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะในสังคมไทย ได้รับแนวคิดตามรูปแบบพุทธศาสนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำรงชีพ คำสั่งสอนใน พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของสังคมไทยมาตลอด และพระสงฆ์ในฐานะเป็น บุคลากรทางศาสนา จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของชุมชนโดยปริยาย เพื่อบำรุงให้แก่ประชาชนทั่วไปโดย ฐานะ ๕ คือ

- ๑) ด้วยกายกรรมอันประกอบด้วยเมตตา
- ๒) ด้วยวจีกรรมอันประกอบด้วยเมตตา
- ๓) ด้วยมโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา
- ๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือ เต็มใจต้อนรับ
- ๕) ด้วยการจัดหาอามิสทานถวาย อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔^{๔๙}

ผู้วิจัยสรุปว่า บทบาทพระสงฆ์จึงมีสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนตั้งแต่สมัยโบราณเพื่อ จรรโลงไว้ซึ่งพุทธธรรมอันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุข

๒.๓.๒ บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน

พระพุทธศาสนา เป็นสถาบันที่มีความเกี่ยวพันกับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน นับตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน สถาบันพระพุทธศาสนา ซึ่งมีศาสนทายาทคือพระภิกษุสงฆ์เป็นตัวแทน ทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้แก่ประชาชนได้นำไปปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ดำรงอยู่ในฐานะ ผู้นำชาวพุทธในสังคม ทำให้พระสงฆ์ และวัดมีอิทธิต่อวิถีชีวิตของชุมชนเพราะวัดและพระสงฆ์เป็น ศูนย์รวมทางด้านจิตใจ ศีลธรรมและพฤติกรรมต่างๆ ของประชาชนทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรมและ ศาสนา โดยพระสงฆ์เป็นครูของชาวบ้านที่นำพุทธธรรมอันเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติฝึกรอบรมให้ ชีวิตมีความสุข ทำให้พระสงฆ์และชุมชนมีความสัมพันธ์มาตลอดภิกษุสงฆ์ได้การอุปถัมภ์บำรุงจาก ชาวบ้าน จึงต้องทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักพุทธธรรม หลักคำสั่งสอน เพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนา มี

^{๔๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๔๙} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๙๑/๓๒๙.

คุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชุมชนและข้อเตือนใจในทางความประพฤติปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

- ๑) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว
- ๒) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
- ๔) ให้ได้ฟังให้ได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
- ๕) ชี้แจงอธิบายทำให้สิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๖) บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ^{๕๐}

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนจุดเน้น คือ ชุมชนให้การการสนับสนุนบำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เป็นการให้ทานที่เป็นอามิสสิ่งของทางรูปธรรมใช้ในการบำบัดความต้องการพื้นฐานและพระสงฆ์ก็ตอบแทนด้วยการให้ธรรมทาน ซึ่งเป็นการแสดงธรรมอันเป็นวิถีปฏิบัติธรรมให้แก่ประชาชน เพื่อให้ชีวิตมีความสุขเจริญก้าวหน้า

จากลักษณะข้างต้น พระพุทธศาสนาเป็นเหมือนสัญลักษณ์ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน และทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่นซึ่งอาจจะกล่าวโดยสรุปพระพุทธศาสนาอันมีพระสงฆ์ได้แสดงบทบาทหน้าที่ ในฐานะที่เป็นศาสนทายาท มีความสำคัญต่อสังคม ดังนี้

๑) พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์บูรณาการแก่สังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม

๒) พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติ ค่านิยม และบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์การกระทำต่อกัน ระหว่างสมาชิกในสังคม ตลอดจนทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

๓) พระพุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติ ที่ประกอบด้วยศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมในโอกาสทางสังคม และความเอื้อกูลประโยชน์สุขมวลชนทั้งหลาย^{๕๑}

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๕๗.

^{๕๑} ยุทธพงษ์ แสงโสภา, “บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสังคมสะสมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔).

ผู้วิจัยสรุปว่า ความสัมพันธ์ที่พระสงฆ์กับชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แต่พระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องประพฤติปฏิบัติตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน เพื่อเที่ยวจาริกออกแสดงสัจธรรมคำสอนของพระศาสดาให้แก่ชาวโลกได้เรียนรู้ รับรู้ สู่การปฏิบัติ

๒.๓.๓ พระสงฆ์กับบทบาทการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาที่เน้นความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่อุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนล้มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสนี้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านศีลธรรมจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมท่ามกลางกระแสแนวคิดอย่างตะวันตก ที่ต้องการพัฒนาทางวัตถุ โดยมิได้ใส่ใจกับภาวะจิตใจที่เป็นแก่นสารของชีวิต ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงเป็นการแก้ที่ปลายเหตุหาใช่ที่ต้นเหตุอย่างพุทธปรัชญา โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้คอยให้การอบรมสั่งสอนแก่ชุมชน บทบาทหน้าที่พระสงฆ์จึงเป็นการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริงที่มีใช้การพัฒนาแค่รูปธรรมที่เกี่ยวกับสิ่งของ วัตถุ แต่เป็นการใช้ชีวิตที่มีความสัมพันธ์และสมบูรณ์ระหว่างร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆ กันทำให้บทบาทของพระสงฆ์มีความสำคัญในการเป็นแกนนำที่สำคัญของชาวบ้าน

พระราชมุนี ได้กล่าวถึง บทบาทพระสงฆ์ไว้ว่า “การที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรนั้นคงอยู่ที่หลักการ อันมีอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว คือ ในฝ่ายตนเอง ก็มีหน้าที่ในการศึกษาปฏิบัติ คือ ศึกษาเพื่อให้ตนปฏิบัติได้ถูกต้อง และพร้อมทั้งสามารถแนะนำแก่ผู้อื่นได้ด้วยในฝ่ายความสัมพันธ์กับสังคมยุคใหม่ ก็มีหน้าที่ในการศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์พร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่ทางสมณเพศของตน รักษาเกียรติ และความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ไว้ด้วย บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมี ๒ แบบ คือ

- ๑) บทบาทที่สืบเนื่องมาจากสังคมแบบเดิม
- ๒) บทบาทที่เกิดจากความรู้สึกตัวของพระสงฆ์ แล้วเริ่มต้นขึ้นใหม่^{๕๒}

รศ.ดร. ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร ได้ทำการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการด้านต่างๆ และได้สรุปทัศนะเกี่ยวกับผู้นำ ดังนี้ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทสำคัญ ซึ่งสามารถนำหรือประสานการทำงานของสมาชิกในกลุ่มให้ทำงานร่วมกันจนประสบผลสำเร็จ โดยบุคคลนั้นได้รับการยอมรับจากสมาชิกใน

^{๕๒} พระราชมุนี, สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมล คีมทอง, ๒๕๒๗),

กลุ่มด้วย ส่วนภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการในการใช้อิทธิพลของผู้นำต่อการทำกิจกรรมของแต่ละบุคคล ในความพยายามที่จะให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง^{๕๓}

ผู้วิจัยสรุปว่า ภาวะผู้นำ คือ บุคคลที่มีความสามารถจูงใจและดึงดูดใจ เพื่อทำให้คนอื่นยอมรับ ยินยอมจะประพฤติปฏิบัติตามทุกอย่างด้วยความเต็มใจ ตามความรู้ ความสามารถ และผู้นำยังมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชน

นพพงษ์ บุญจิตรคุลย์ กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้นำไว้ ๓ ประการ ดังนี้ ๑) ผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกกลุ่มอยู่ร่วมกัน (Maintenance of Membership) หมายถึง จะต้องอยู่ใกล้ชิดกับกลุ่ม มีความสัมพันธ์คนในกลุ่ม และเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มทำให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

๒) ผู้ปฏิบัติภารกิจของกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ (Objective Attainments) หมายถึง เขาจะต้องรับผิดชอบในกระบวนการวิธีการทำงานด้วยความมั่นคงและเข้าใจได้และเขาจะต้องทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

๓) ผู้อำนวยให้เกิดการติดต่อปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม (Group Interaction Facilitation) หมายถึง เขาจะต้องปฏิบัติงานในทางที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์และปฏิบัติกันด้วยดีของสมาชิกในกลุ่ม การติดต่อสื่อสารที่ดีเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นการช่วยให้หน้าที่นี้บรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ยังได้นำความเห็นวอลล์และฮอคินส์ (Robert G. Wall and Hugh Hawkins) ซึ่งได้แสดงถึงหน้าที่ของผู้นำไว้ดังนี้

- ๑) เป็นนักบริหารที่ดี (Good Executive)
- ๒) เป็นผู้วางนโยบาย (Policy Maker)
- ๓) เป็นผู้วางแผน (Planner)
- ๔) เป็นผู้เชี่ยวชาญ (Expert)
- ๕) เป็นผู้แทนของกลุ่มในการติดต่อภายนอก (External Group Representative)
- ๖) เป็นผู้ให้คุณและโทษ (Purveyor Rewards and Punishments)
- ๗) เป็นอนุญาโตตุลาการ (Group Symbol)
- ๘) เป็นแบบอย่างที่ดี (Exemplar)
- ๙) เป็นนักอุดมคติ (Ideologist)

จากบทบาทพระสงฆ์ในการปฏิบัติงานต่างๆได้ดำ เนินงานในกิจกรรมตามความสามารถของแต่ละบุคคล และสถานการณ์ สภาพแวดล้อม ที่เอื้ออำนวยในแต่ละชุมชนซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ก่อ

^{๕๓} ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร รศ.ดร., จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวิริยาสาน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓๘.

คุณประโยชน์ต่อประชาชน หรือสังคมคุณาศาสตร์ ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์นั้น มีบัญญัติไว้ว่า เป็นผู้ให้ธรรมทาน คือ การให้ธรรมเป็นการพยายามชี้แจงแนะนำในเรื่องหลักความดีงาม สามารถแก้ไขปัญหาคือเป็นความทุกข์ความขัดข้องต่าง ๆ จึงนับว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมด้วย สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันใหญ่สถาบันหนึ่งในสังคมไทยย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ในตัวหรือจะว่าเกี่ยวข้องตลอดเวลาได้ โดยมีบทบาทในทางสังคมเองบ้าง พฤติกรรม กิจกรรม และกิจการต่าง ๆ ที่พระสงฆ์กระทำ มีผลกระทบกระเทือนต่อสังคมไปด้วยบ้าง ความเป็นไปในสังคมมีผลต่อสถาบันสงฆ์บ้าง เพราะฉะนั้น จึงเป็นการหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่พระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพระธรรมคำสอนก็ตาม หรือพระสงฆ์ในรูปสถาบัน หรือ วัดวาอารามก็ตาม จะต้องเกี่ยวข้องกับสังคม^{๕๔}

ผู้วิจัยสรุปว่า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อการพัฒนา ได้ดังนี้พระสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษอบรมแก่ประชาชน ในด้านธรรมะ ศีลธรรม และให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ เป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในหมู่ประชาชน ในวิธีการต่างๆเช่น ในรูปแบบกิจกรรมการพัฒนาส่วนรวม เป็นในการพัฒนาชุมชน จึงมีความสำคัญเพราะทำให้รู้ถึงจุดหมายของการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ในการตอบแทนชุมชนอย่างแท้จริง

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

๒.๔.๑ ความหมายของคุณภาพชีวิต

คำว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตอยู่ด้วยการมีสุขภาวะที่สมบูรณ์และมีความมั่นคง ซึ่งเป็นความคาดหวังของสถานประกอบการนำไปสู่ระดับการพัฒนาประเทศชาติให้เข้มแข็ง คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตในสังคม การที่ประชาชนในประเทศใดมีคุณภาพชีวิตที่ดี ก็บ่งบอกถึงประชาชนในประเทศนั้นๆ มีความอยู่ดีกินดี และมีความสุข มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ ดังนี้

เกษม จันทรแก้ว ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางการศึกษา อนามัย เศรษฐกิจ ตามลักษณะสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ เชื้อชาติ วัฒนธรรมและวิธีการเลี้ยงดู ตามความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์แล้ว คุณภาพชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับความพอใจของคนๆนั้น ซึ่งความเป็นจริงอาจมีข้อแตกต่างกันไประหว่างคนหนึ่งกับอีกคนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปรียบเทียบระหว่างคนสองคน เพราะมีลักษณะสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพที่ต่างกัน เชื้อชาติต่างกัน วัฒนธรรมต่างกัน และวิธีการเลี้ยงดูต่างกันคุณภาพชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ถ้าสิ่งแวดล้อมดีก็มีส่วนส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีได้ด้วย เพราะสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญ

^{๕๔} นพพงษ์ บุญจิตรกุล. การะบบบาทและหน้าที่ของผู้นำ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :http://school.obec.go.th/sup_br3/zx_11.htm [๑๕ พ.ย. ๒๕๕๗].

ในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นปัจจัยสี่ซึ่งมนุษย์ทุกๆ คนมีความต้องการเป็นขั้นพื้นฐาน คุณภาพชีวิตของมนุษย์ย่อมมีความแตกต่างกัน แต่มีได้เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่ากลุ่มใดมีคุณภาพชีวิตแล้วได้หรือเปรียบเทียบได้ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงได้กำหนดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ให้เน้นแก้ไขความยากจนของประเทศไทยที่มีอยู่ทั่วประเทศ ประมาณ ๑๐ ล้านคน โดยการดำเนินการให้บุคคลเหล่านี้ได้พึ่งพิงได้ปัจจัยสี่เป็นอย่างน้อยก็จะเป็นการยอมรับว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าที่ว่าเป็นมาได้^{๕๕}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต แปลว่า ลักษณะของชีวิตที่มีคุณภาพ หรือ คุณสมบัติของชีวิตที่ดี หรือสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีคุณภาพ หมายถึง องค์ประกอบและลักษณะต่างๆ ที่แสดงถึงสภาพของชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยดี เป็นส่วนร่วมที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันสังคมและธรรมชาติมีความพร้อม และสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้เจริญงอกงามสู่ความสันติสุขและอิสรภาพสมบูรณ์^{๕๖}

นวลศิริ เปาโรหิตย์ ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมและสังคมที่ตนอยู่ได้อย่างดี ขณะเดียวกันก็สามารถดำรงชีวิตที่เป็นประโยชน์ให้ทั้งกับตนเอง ครอบครัว และสังคม จากการศึกษาความหมายของคุณภาพชีวิต ที่มีหลายท่านได้ศึกษาไว้ พอสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตหมายถึง การดำรงชีวิตที่มีความ

สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีความพร้อมในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อม และสังคมต่าง ๆ ได้อย่างมีความสุข ไม่ก่อให้เกิดปัญหาให้แก่สังคม^{๕๗}

ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ และคณะ ได้กล่าวว่าชีวิตที่มีคุณภาพว่า เป็นชีวิตที่ไม่มีภาระและไม่ก่อปัญหาทางสังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความคิดและความสามารถที่จะดำรงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองได้อย่างถูกต้อง แก้ปัญหาที่สลับซับซ้อนได้ สามารถหาวิธีอันชอบธรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองพึงประสงค์ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่^{๕๘}

^{๕๕}เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

^{๕๖}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน : พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑.

^{๕๗}นวลศิริ เปาโรหิตย์, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, (นนทบุรี:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๑.

^{๕๘}ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ และคณะ, คู่มือฉบับสมบูรณ์ ฉบับประชากรศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๕๐.

ประการแรก เป็นกระบวนการทางด้านจิตใจที่สามารถบรรยายตีความโดยผ่านตัวกรองด้าน ความคิด และภาษาที่แตกต่างกัน ความคลาดเคลื่อนจากการมองที่หลากหลาย เกิดจากประสบการณ์ พื้นฐานความรู้ ประเด็นการนำเสนอและข้อเท็จจริงต่าง ๆ

ประการที่สอง แนวความคิดในเรื่องคุณภาพชีวิตขึ้นอยู่กับคุณค่าที่แฝงอยู่อย่างมาก นักวิจัยต้องกำหนดกรอบความหมายให้ชัดเจน เพื่อให้สามารถประเมินผลได้ กระบวนการและผลต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นคุณภาพชีวิตที่“ดีกว่า”นั้นย่อมเป็นการยอมรับและกำหนดคุณค่าโดยบุคคลในสังคมเดียวกันซึ่งมักพบว่าเป็นชนชั้นกลางของสังคมนั้น

ประการที่สาม ความคิดที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในความเจริญของงานและพัฒนาการของมนุษย์ การมีอายุยืนยาวนาน กระบวนการทางด้านจิตใจล้วนอยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์ประกอบต่าง ๆ รวมทั้งค่านิยมด้วย ซึ่งหากนิยามเป็นแบบเดียวกันก็หมายความว่าถึงทุกคน โดยไม่มีการคำนึงถึงความแตกต่างทางด้านอายุ ช่วงชั้นทางสังคม การศึกษา ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน ซึ่งคงยากที่จะยอมรับจุดนี้ได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความ

จำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิด และจิตใจ^{๕๙}

สมจิตต์ สุพรรณทัศน์ และ นิภา มนูญปิฏ ได้กล่าวว่า สิ่งบ่งชี้คุณภาพชีวิต มีดังนี้

๑) สิ่งชี้บอกคุณภาพชีวิตด้านร่างกายอาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยสุขภาพอนามัย

สิ่งอำนวยความสะดวกในครอบครัว สิ่งอำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพ ภาวะแวดล้อมที่ปราศจากมลภาวะในดิน น้ำ อากาศ เสียง ช่วงมีทรัพย์สินที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต เช่นรายได้ ฯลฯ มีการคมนาคมที่สะดวก มีโอกาสได้รับการศึกษา และการประกอบอาชีพเท่าเทียมกัน มีความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ฯลฯ

๒) สิ่งชี้บอกคุณภาพชีวิต ด้านอารมณ์ การพักผ่อนหย่อนใจที่มีประโยชน์ การแสดงออกทางอารมณ์อันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและชุมชน ความรักในหมู่คณะ ฯลฯ

๓) สิ่งชี้บอก คุณภาพชีวิตด้านความคิด จิตใจ เช่น ความมีระเบียบวินัยค่านิยมทางวัฒนธรรม มีความรู้ สติปัญญา ความสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาทั้งในระดับ บุคคลครอบครัว

^{๕๙} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)**, (กรุงเทพมหานคร : เม็ดทรายพริ้นติ้ง, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

และชุมชน การสร้างความสำเร็จ และการมีเป้าหมายในชีวิตที่เหมาะสมมีความซื่อสัตย์ สุจริตความเอื้ออาทรต่อกัน มีความกตัญญู เสียสละ และจงรักภักดีละเว้นอบายมุข^{๖๐}

ปราชญา กล้าผจญ ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิตว่า หมายถึง การที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีคุณภาพ มีความเป็นอยู่ที่ดี เป็นชีวิตที่พึงตัวเองได้ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ยืนยาว เพียบพร้อมด้วยความสุข และความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ เมื่อมนุษย์เติบโตขึ้น ต้องทำงานทำ ก็ปรารถนาที่จะมีชีวิตการทำงานที่มีคุณภาพ (quality of work life) อีกด้วย งานนั้นต้องเป็นงานที่ทำแล้วให้ตนเองเกิดความสุขจากการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน นั้น ๆ ด้วย ทำแล้วมองเห็นหนทางที่จะเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป^{๖๑}

ศุภลักษณ์ วัฒนาวิตวัส ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิตว่า หมายถึง สภาวะความพร้อมของบุคคล ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และด้านอื่น ๆ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย รายได้ และจำนวนบุตร ที่มีเหมาะสมและเพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข^{๖๒}

คุณภาพชีวิตที่ท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ดังนี้ คุณภาพชีวิต หมายถึง การมีชีวิตที่ดีมีความสุขมีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านสุขภาพ ได้แก่ สุขภาพกาย และด้านสังคม ได้แก่ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ รายได้ เป็นต้น รวมทั้งเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญมากที่สุดของบุคคลสามารถดำรงตนเองให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม เป็นคนที่มีรู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และไม่ทำตนให้เป็นภาระที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม

๒.๔.๒ องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ความหมายของคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องตำราทางวิชาการของนักวิชาการหลากหลายท่านให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตดังต่อไปนี้

นิพนธ์ คันธเสวี ได้กล่าวว่า องค์ประกอบเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ออกเป็น ๖ ประการคือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ด้านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ด้านความคิด และด้านจิตใจ^{๖๓}

^{๖๐} สมจิตต์ สุพรรณทัศน์ และนิภา มนูญิจู, “การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๗.

^{๖๑} ปราชญา กล้าผจญ, **คุณภาพชีวิตของมนุษย์** นักบริหารกับการออกกำลังกาย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๖๒} ศุภลักษณ์ วัฒนาวิตวัส, **วิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

อมร นนทสุต ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตว่า จะต้องประกอบด้วยอาหาร และโภชนาการที่เหมาะสม เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม การดูแล อย่างง่ายสำหรับสุขภาพกาย และจิต การรักษาพื้นฐาน การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การบริการ พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการประกอบอาชีพอย่างยุติธรรม^{๖๔}

ทวีร์สมิ ธนาคม ได้กล่าวว่า องค์ประกอบ หรือลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตตลอดจน ลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตไว้ ดังนี้^{๖๕}

๑) มีอาหารที่มีคุณค่า มีกินและกินเป็น“การมีกิน”อย่างดี คือมีอาหารหลักทั้ง ๕ หมู่ สำหรับบริโภคในแต่ละวัน“กินเป็น”หมายความว่า ต้องรู้จักเลือกในสิ่งที่จะบริโภคเข้าไปเพื่อให้ ร่างกายสามารถนำมาใช้ในการสร้างและซ่อมแซมร่างกาย ป้องกัน และต้านทานโรค ช่วยให้ระบบต่าง ๆ ในร่างกายทำงานได้เป็นปกติ และให้พลังงาน

๒) มีที่อยู่อาศัยและที่ทำงานที่สะดวก สบาย ที่อยู่อาศัย ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่เรียบง่าย หรือสวยงาม ต้องสามารถใช้เป็นที่คุ้มกันภัยอันตรายจากธรรมชาติ และจากคนร้ายได้เป็นที่คลาย เครียด พักผ่อนหย่อนใจได้

๓) มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การที่ครอบครัวจะอยู่ได้อย่างมั่นคงต้องอาศัยความ เข้าใจซึ่งกันและกัน การให้อภัยและความรับผิดชอบ ฯลฯ ในครอบครัว พ่อแม่ต้องมีความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน บุตรจะเรียนรู้ได้ว่า อะไรถูก อะไรผิด อะไรเป็นคุณค่าของชีวิต

๔) มีสุขภาพดี มีพละนาถัย องค์กรอนาถัยโลกได้ให้นิยาม คำว่า“สุขภาพดี”ไว้ว่าสุขภาพ คือ สวัสดิการทางกาย อารมณั ปญญา และสังคม ผู้มีสุขภาพส่วนตนดียอมช่วยให้สวัสดิการส่วนรวมดี ด้วย

๕) มีการศึกษา มีโอกาสที่จะเรียนรู้ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาหลักคือ อ่าน ออก เขียนได้ ทำเลขได้ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ให้ได้การศึกษา และเรียนรู้เรื่องอื่นๆ ต่อไป

๖) เป็นผู้ผลิตและบริโภคเป็น เราทุกคนเป็นผู้บริโภค คือ กิน เสพ ใช้สิ่งต่างๆ ทั้งหลาย เพื่อสนองความต้องการของร่างกาย การฉลาดบริโภค คือ การบริโภคอย่างพอดีเพราะถ้ามากเกินไปหรือน้อยไปก็เกิดปัญหาได้ ในการเป็นผู้ผลิตที่ดีหรือผู้ผลิตเป็นนั้น จะต้องไม่ผลิตสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่ผู้อื่น

^{๖๓}นิพนธ์ คันธเสวี, “เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องการศึกษาและวัฒนธรรมของไทย”, เสนอ ที่กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖, (อัดสำเนา).

^{๖๔}อมร นนทสุต, “เอกสารในการสัมมนาเรื่องบทบาทของผู้นำราชการจังหวัดในการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตประชากร”, เสนอที่โรงแรมแกรนด์พาเลซ พัทยา ชลบุรี, ๒๒-๒๓ ตุลาคม ๒๕๒๖, (อัดสำเนา).

^{๖๕}ทวีร์สมิ ธนาคม, ถึงจะยากก็ต้องทำ, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔.

๗) มีอาชีพสุจริต งานเป็นเครื่องมือทำมาหากินต่างๆ นั้น หากไม่ผิดทางโลกและทางธรรม ย่อมเป็นงานสุจริต งานสุจริตย่อมไม่ก่อความเดือดร้อนให้ใคร

๘) มีคุณธรรมและจริยธรรม คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี และจริยธรรมคือ ควรยึดคุณธรรมและนำมาปฏิบัติ

๙) รู้จักหาความรู้ แก้ปัญหา และคลายทุกข์ด้วยกุศโลบาย ปัญหาคือเรื่องหรือสิ่งที่ต้องแก้ไข ก่อนที่จะแก้ปัญหามันต้องพยายามหาสาเหตุของปัญหา เพื่อจะได้แก้ไขที่แต่ละสาเหตุเมื่อเกิดปัญหามันจะมีทุกข์ตามมา ความทุกข์จะหนักหรือเบาก็ขึ้นอยู่กับมุมมองทุกข์นั้น

๑๐) รู้จักตัดสินใจตัดสินใจมีความสำคัญมากสำหรับประชาชนที่อยู่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย การตัดสินใจต้องเริ่มด้วยความรู้ คือรู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เมื่อทำแล้วจะเกิดอะไร นอกจากความรู้แล้วยังต้องใช้ประสบการณ์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น มาใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจด้วย จะได้ไม่ผิดพลาด หรือมีความผิดพลาดน้อยที่สุด

๑๑) ผู้กษัตริย์และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ทุกคนจำเป็นต้องมีกษัตริย์ธรรม เพื่อเป็นผู้หวังดีคอยตักเตือนให้ทำดี การคบหากับคนอื่นนั้นเราจะต้องคิดเสมอว่า มนุษย์แต่ละคนแตกต่างกัน เพราะได้รับการเลี้ยงดูมาต่างกัน อยู่ในสิ่งแวดล้อมต่างกัน

๑๒) ขวนขวายทำกิจที่มีประโยชน์ ทุกคนควรมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่ส่วนรวม การทำประโยชน์อาจทำได้หลายอย่างจะทำด้วยกิริยาหรือวาจา ก็ได้

๑๓) มีเวลาว่าง และใช้เวลาว่างพัฒนาตนเอง การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์นับว่าเป็นการทำให้เวลามีคุณค่าแก่ตนเอง เช่น การอ่านหนังสือ การทำงานอดิเรก การออกกำลังกาย ในโลกของเรามีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นเสมอ การติดตามความก้าวหน้าต่าง ๆ ช่วยป้องกันไม่ให้เราอยู่ล้าหลังและเสียประโยชน์ การพัฒนาตนเองนั้นสำคัญยิ่งกว่าพัฒนาคนอื่น ควรจะหมั่นถามตนเองว่า เราทำตัวของเราให้ดีกว่าที่เราเคยเป็นอยู่หรือไม่

องค์การยูเนสโก UNESCO ได้กำหนดองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้เป็นหมวดหมู่ดังนี้^{๖๖}

๑) มาตรฐานการครองชีพ

^{๖๖} UNESCO, “Indicator of Environmental Quality of Life”, (Paris : UNESCO, 1978),

๑. รายได้ต่อบุคคล หมายถึง รายได้เฉลี่ยของประชากรต่อคนต่อปี โดยคิดจากผลรวมของ ผลผลิตประชาชาติทั้งหมดภายใน ๑ ปี ต่อจำนวนประชากร ถ้าผลลัพธ์มีค่าสูงแสดงว่าประเทศนั้นมีการ กินดีอยู่ดี เศรษฐกิจของประเทศดี

๒. สุขภาพ เป็นปัจจัยที่แสดงถึงคุณภาพชีวิต เพราะถ้าบุคคลมีสุขภาพดีร่างกายแข็งแรง มีโอกาสทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสำเร็จสูง ก่อให้เกิดความก้าวหน้าในชีวิต ทำให้สามารถ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๓. ที่อยู่อาศัย มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม วัสดุที่ นำมาก่อสร้างมีความถาวร มีคุณภาพ

๔. การศึกษา เป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิตและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น รู้จัก การแก้ปัญหา ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ระดับการศึกษาภาคบังคับ ประเทศที่พัฒนาแล้วจัดการศึกษาภาคบังคับ ๑๒ ปี สำหรับประเทศไทยได้ปฏิรูปการศึกษาภาคบังคับปรับเปลี่ยนจาก ๖ ปี เป็น ๑๒ ปี

๕. การสังคมสงเคราะห์ เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ประเทศพัฒนาแล้วจะจัดให้มีการ ประกันสังคมให้บริการแก่คนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ สำหรับประเทศที่ด้อยพัฒนาไม่ สามารถจัดการด้านสังคมสงเคราะห์ให้ประชากรได้อย่างทั่วถึง ประชากรต้องช่วยเหลือตนเอง

๒) การเปลี่ยนแปลงประชากร

๑. ขนาดของประชากรจะต้องมีความสมดุลกับทรัพยากร ถ้าประชากรมากทรัพยากรน้อย ไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต จะก่อให้เกิดความยากจน ขาดแคลน คุณภาพชีวิตต่ำลง

๒. อัตราการเติบโตประชากร ถ้าอัตราการเติบโตของประชากรสูง จะเกิดผลกระทบต่อบรรยากาศในเศรษฐกิจและสังคม

๓. อัตราการเกิดและการตาย ซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประชากร ส่งผลต่อครอบครัว สังคม และเป็นภาระที่ต้องรับเลี้ยงดู และอบรมสั่งสอน

๔. โครงสร้างอายุประชากร ประชากรแต่ละกลุ่มอายุ เช่น กลุ่มวัยเด็ก วัยแรงงานวัยชรา ต้องมีความสมดุล

๓) ระบบสังคมและวัฒนธรรม

การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์รูปแบบการปกครอง กฎหมาย แนวปฏิบัติ อันเกิดจากความเชื่อความศรัทธา ที่เรียกว่าวัฒนธรรม ระบบสังคม และวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบ สำคัญของคุณภาพชีวิต ดังนี้

๑. ระบบสังคม แบ่งเป็นระบบเปิดและระบบปิด ระบบเปิดเป็นสังคมประชาธิปไตย เปิด โอกาสให้ประชากรเปลี่ยนแปลงสถานภาพความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น ระบบปิดมีลักษณะสังคมนิยม มีการแบ่งชนชั้น ประชากรไม่มีโอกาสเปลี่ยนแปลงฐานะของตนเองซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิต

๒. ค่านิยมทางศาสนา เป็นความเชื่อและศรัทธาซึ่งเป็นผลต่อคุณภาพชีวิตเช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการคุมกำเนิดของบางศาสนา เชื่อว่าเป็นบาปจึงทำให้มีลูกมาก เป็นต้น

๓. ความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของคนย่อมเกี่ยวข้องกับศาสนา ค่านิยมของวัฒนธรรม

๔. ค่านิยมทางวัฒนธรรม จะกำหนดลักษณะของการดำรงชีวิต อาหาร ที่อยู่อาศัย ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคม

๕. ระบบการปกครอง

๔) กระบวนการพัฒนา

เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้น ประกอบด้วย ลำดับความสำคัญของการพัฒนาประสิทธิภาพและความสามารถของบุคคล การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาการค้า

๕) ทรัพยากร

ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การมีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ ประชากรมีคุณภาพจะส่งผลให้การดำรงชีวิตมีคุณภาพประกอบด้วย

๑.บุคคล หมายถึง ประชากรที่มีสุขภาพดี มีความรู้ความสามารถ มีระเบียบวินัย สามารถสร้างสังคมให้เจริญก้าวหน้าพัฒนาประเทศได้อย่างรวดเร็ว

๒. อาหาร เป็นทรัพยากรที่มุ่งชี้คุณภาพ ทำให้สุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์

๓. ธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำมัน แร่ธาตุต่าง ๆ

๔. การพัฒนาการค้า

๕. เงินทุน เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต

๖. สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย อากาศ น้ำ ดิน ป่าไม้ ความสวยงามทางธรรมชาติองค์ประกอบทั้ง ๖ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชากรทั้งสิ้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ ดังนี้^{๖๗}

๑) คุณภาพชีวิตด้านร่างกายคือ อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย พลังงาน การออมทรัพย์ สิ่งอำนวยความสะดวกในครอบครัวและในการประกอบอาชีพ

^{๖๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔), หน้า ๑๐. (อรรถาธิบาย)

๒) คุณภาพชีวิตด้านอารมณ์ คือ การพักผ่อนหย่อนใจที่มีคุณมีประโยชน์ ความนิยมชมชอบในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ความสัมพันธ์ที่อบอุ่นในครอบครัวและในชุมชน ความรักและความเป็นเจ้าของที่มีต่อหมู่คณะ

๓) คุณภาพชีวิตด้านสังคม แบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ

(๑) ประการแรก ได้แก่ สิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ อันประกอบด้วยสภาพแวดล้อมที่บริสุทธิ์ สะอาดและเป็นระเบียบ ปราศจากมลภาวะในดิน น้ำ อากาศ และเสียงมีทรัพยากรที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต และการคมนาคมที่สะดวก

(๒) ประการที่ ๒ ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม คือ โอกาสในการศึกษาและการประกอบอาชีพที่เท่าเทียมกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ความปลอดภัยในชีวิตร่างกาย และทรัพย์สิน การปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค ความเป็นธรรมด้านรายได้และทางสังคม ความร่วมมือร่วมใจในชุมชน ความเป็นระเบียบวินัย มีความเห็นอกเห็นใจกันและกัน และมีค่านิยมที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางศาสนา

๔) คุณภาพชีวิตด้านความคิด คือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลก ชีวิตและชุมชน

การศึกษาวิชาอาชีพ ความสามารถในการป้องกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ของตัวเอง ครอบครัว และชุมชน การเป็นที่ยอมรับของ การสร้างความสำเร็จด้วยตนเอง การยอมรับตัวเอง การมีเป้าหมายในชีวิตที่เหมาะสม

๕) คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ คือ การมีคุณธรรมในส่วนตัว และในสังคม เช่น ความซื่อสัตย์ สุจริต เมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล กตัญญูกตเวที ความจงรักภักดีต่อชาติ ความศรัทธาในศาสนา ความเสียสละ และการละเว้นจากอบายมุข

เบอร์ฮอร์น (Berghorn) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตควรวัดใน ๕ ด้าน คือ^{๖๘}

๑) ความรู้สึกสนุกสนานในการดำรงชีวิต คือ การมีความสุข ความพึงพอใจในสิ่งต่างๆ ที่เป็นกิจกรรมของชีวิตประจำวัน

๒) ความตั้งใจและความอดทนในการดำเนินชีวิต คือ การคิดว่าชีวิตมีความหมายและยอมรับอย่างเด็ดเดี่ยวในสิ่งที่ชีวิตเป็นอยู่

๓) สภาพแวดล้อม ทั้งด้านบุคคลและสังคม

^{๖๘} Berghorn, F.S., *The dynamic of aging*, (Colorado : Westview Press, 1981), pp.

๔) การพึ่งพาตนเอง ประเมินโดยการวัดความสามารถในการกิจวัตรประจำวันต่างๆด้วยตนเอง การทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การทำงานที่มีรายได้ การเตรียมอาหาร การเดินทางไปพบแพทย์ เมื่อเจ็บป่วย

๕) การทำกิจกรรม เช่น การร่วมทำกิจกรรมในสโมสร การทำบุญ งานอดิเรกดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ การเดินทาง สัมพันธภาพระหว่างเพื่อนบ้าน เป็นต้น

สรุปได้ว่าคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการมีชีวิตที่ดีมีความสุข มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านสุขภาพ ได้แก่ สุขภาพกายและสุขภาพจิต ด้านสังคม ได้แก่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ รายได้ เป็นต้น รวมทั้งเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อองค์ประกอบต่างๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญมากที่สุดของบุคคล สามารถดำรงตนเองให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม เป็นคนที่ยึดถือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และไม่ทำตนให้เป็นภาระที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม

๒.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

จากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิต ไว้หลายท่านหลายความหมาย ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างมาเฉพาะที่เห็นว่ามีน่าสนใจ ศึกษา ดังนี้

พลาโต และ อริสโตเติล (Plato and Aristotle) ได้กล่าวว่า การมีชีวิตที่ดีกว่า ชีวิตที่ดีที่สุดของมนุษย์นั้น อยู่อยู่ที่การขัดเกลาของประชาชน และเป็นผู้ให้การศึกษาและฝึกอบรม ฝึกฝนประชาชนจนบรรลุถึงชีวิตที่ดีด้วยตนเอง และมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีอิสระที่จะมีชีวิตที่ดีตามที่เขามองเห็น และโดยปัจเจกชนนั้น แตกต่างกันแต่รัฐบุรุษก็มีหน้าที่ที่กำหนดชีวิตที่ดีให้พลเมืองได้^{๖๔}

ลิฟ (Liv) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิตเป็นชื่อใหม่ของความคิดเดิม (Old notion) ซึ่งถ้าเรียกเป็นชื่อทางด้านจิตวิสัย (Subjective) ก็ใช้คำว่า อยู่กินดี มีสุข (well-being) คือ การเป็นอยู่ที่ดีของคนและสิ่งแวดล้อมตามสภาพต่างๆ ไป ในด้านส่วนบุคคลคุณภาพชีวิตจะแสดงออกในรูปของความต้องการ (wants) เมื่อได้รับการตอบสนองแล้วจะทำให้บุคคลนั้นๆ มีความสุขหรือความพอใจ^{๖๕}

^{๖๔} Plato and Aristotle อังใน วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘๒.

^{๖๕} Liv อังใน นิสารัตน์ ศิลปเดช, **ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๙), หน้า ๖๓.

องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้สรุปความคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อองค์ประกอบต่างๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญมากที่สุดของบุคคล^{๗๑}

รอมมี และบราวน์ (Rommey and Brown) ได้กล่าวว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิต เป็นแนวคิดที่ยากจะนิยามให้เป็นที่ยอมรับเป็นสากลด้วยมีเหตุผลต่างๆ ดังนี้^{๗๒}

เบน เชียน ลุย (Ben-Chien Lui) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ ๒ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบทางด้านจิตวิสัยหรือเรียกว่า องค์ประกอบทางด้านจิตวิทยาเป็น องค์ประกอบเชิงคุณภาพ และองค์ประกอบด้านวัตถุวิสัยหรือเรียกว่า องค์ประกอบ ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบเชิงปริมาณประกอบเชิงคุณภาพ สิ่งแวดล้อม เป็นองค์ประกอบเชิงปริมาณ^{๗๓}

ฟลานกัน (Flangan) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตว่า เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งจำแนกได้ ๕ องค์ประกอบ ดังนี้

๑) มีความสุขสบายทางด้านร่างกายและวัตถุ ทางด้านร่างกาย ได้แก่ การมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทางด้านวัตถุ ได้แก่ มีบ้านที่น่าน้อย มีอาหารที่ดีมีเครื่องอำนวยความสะดวก

๒) มีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น เช่น ความสัมพันธ์กับคู่สมรส บิดา มารดา ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และบุคคลอื่น นอกจากนี้การมีบุตร และการเลี้ยงดูบุตร ก็ถือเป็นความสัมพันธ์ด้านนี้ด้วย

๓) การมีกิจกรรมในสังคมและชุมชน การได้มีโอกาสสนับสนุนและช่วยเหลือผู้อื่น

๔) มีการพัฒนาทางบุคลิกภาพ และมีความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ตามพัฒนาการ เช่น การมีพัฒนาการทางสติปัญญา การเรียนรู้สนใจการเรียน และการเข้าใจตนเอง รู้จุดบกพร่องของตนเอง มีงานที่น่าสนใจทำ ได้รับผลตอบแทนที่ดี และการแสดงออกในทางสร้างสรรค์

^{๗๑} องค์การยูเนสโก (UNESCO), *Encyclopedia of the Social Science*, (New York : The Macmillan Company, 1978), p. 89.

^{๗๒} Rommey and Brown อ้างใน อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ, *การพัฒนาเครื่องมือชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๗๓} Ben-Chien Lui อ้างใน สุวรรณ เอี่ยมสุวัฒน์, *สุขภาพชีวิต แนวความคิด และองค์ประกอบ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๒๗.

๕) มีสันทนาการ เช่น อ่านหนังสือ ฟังดนตรี ดูกีฬา หรือสิ่งบันเทิงอื่นๆ และมีส่วนร่วมในสังคม^{๗๔}

เบอร์ฮอร์น (Berghorn) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตควรวัดใน ๕ ด้าน คือ^{๗๕}

๑) ความรู้สึกสนุกสนานในการดำรงชีวิต คือ การมีความสุข ความพึงพอใจในสิ่งต่างๆ ที่เป็นกิจกรรมของชีวิตประจำวัน

๒) ความตั้งใจและความอดทนในการดำเนินชีวิต คือ การคิดว่าชีวิตมีความหมายและยอมรับอย่างเต็มที่ในสิ่งที่ชีวิตเป็นอยู่

๓) สภาพแวดล้อม ทั้งด้านบุคคลและสังคม

๔) การพึ่งพาตนเอง ประเมินโดยการวัดความสามารถในการกิจวัตรประจำวันต่างๆ ด้วยตนเอง การทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การทำงานที่มีรายได้ การเตรียมอาหาร การเดินทางไปพบแพทย์เมื่อเจ็บป่วย

๕) การทำกิจกรรม เช่น การร่วมทำกิจกรรมในสโมสร การทำบุญ งานอดิเรกดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ การเดินทาง สัมพันธภาพระหว่างเพื่อนบ้าน เป็นต้น

๔) การพึ่งพาตนเอง ประเมินโดยการวัดความสามารถในการกิจวัตรประจำวันต่างๆ ด้วยตนเอง การทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การทำงานที่มีรายได้ การเตรียมอาหาร การเดินทางไปพบแพทย์เมื่อเจ็บป่วย

๕) การทำกิจกรรม.เช่น.การร่วมทำกิจกรรมในสโมสร การทำบุญ งานอดิเรกดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ การเดินทาง สัมพันธภาพระหว่างเพื่อนบ้าน เป็นต้น

เซน (Zhan) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิตควรมีองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ^{๗๖}

๑) ด้านความพึงพอใจในชีวิต เป็นสิ่งที่บุคคลรับรู้ถึงสิ่งที่ตนครองอยู่ ซึ่งอยู่ระหว่างความปรารถนาที่ตั้งไว้ และความสำเร็จที่ได้รับ

๒) ด้านอัตมโนทัศน์ เป็นความเชื่อและความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในห้วงเวลาหนึ่ง

๓) ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยนอกจากจะประเมินอาการทางคลินิกแล้ว ยังประเมินในเรื่องการรับรู้ภาวะสุขภาพของบุคคล สิ่งที่เกี่ยวข้องกับภาวะสุขภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสังคมด้วย

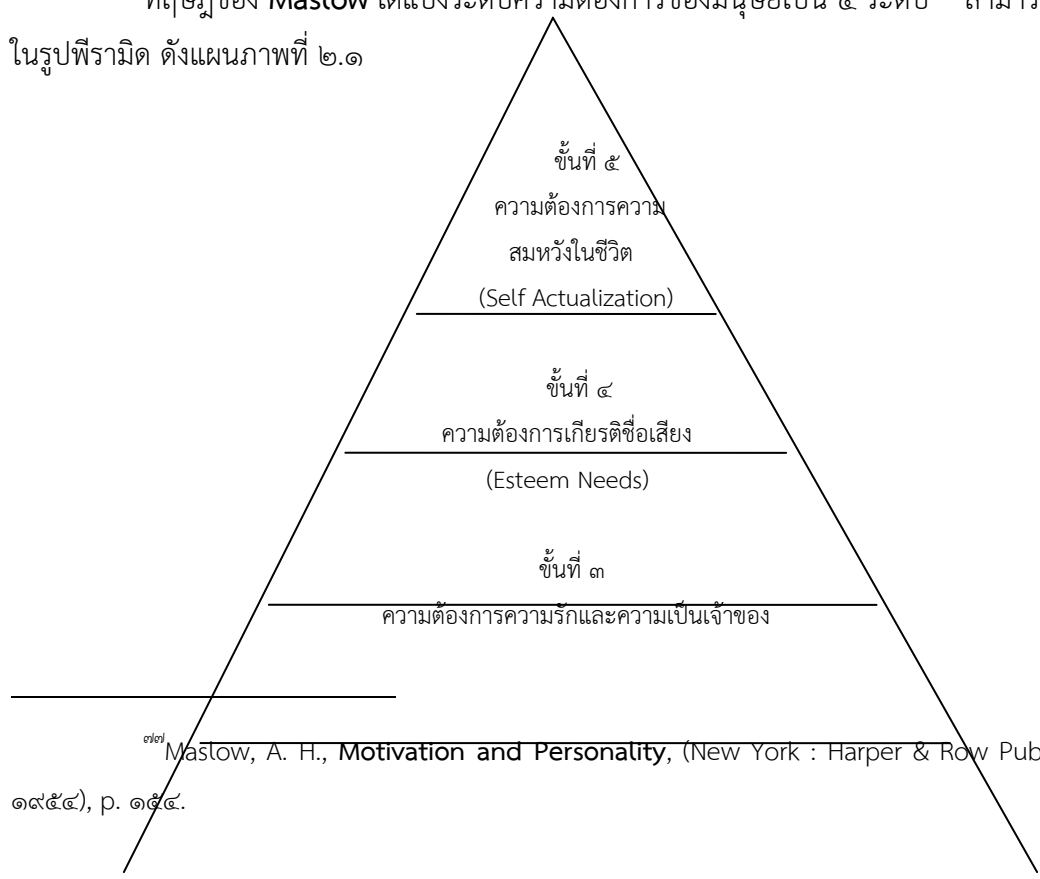
^{๗๔} Flangan, J. C., *American Psychologist*, (New York : American Co., 1978), pp. 136-147.

^{๗๕} Berghorn, F.S., *The dynamic of aging*, (Colorado : Westview Press, 1981), pp. 331-347.

^{๗๖} Zhan, L., *Journal of Advanced Nursing*, (New York : Springer-verlag, 199), p. 113

๔) ด้านสังคมและเศรษฐกิจ เป็นการประเมินการประกอบอาชีพ การศึกษา และ รายได้ ซึ่งถูกกำหนดเป็นมาตรฐานทางสังคม

ทฤษฎีของ Maslow ได้แบ่งระดับความต้องการของมนุษย์เป็น ๕ ระดับ^{๗๗)} สามารถแสดง ในรูปพีระมิด ดังแผนภาพที่ ๒.๑

(Love & Belonging Needs)

ขั้นที่ ๒

ความต้องการความปลอดภัย

(Safely & Security Needs)

ขั้นที่ ๑

ความต้องการด้านสรีระ (ร่างกาย)

(Physiological Needs)

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงความต้องการของมนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

จากแผนภาพที่ ๒.๑ แสดงความต้องการของมนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ความต้องการขั้นที่ ๑. ความต้องการด้านสรีระ (ร่างกาย) เป็นความต้องการที่จำเป็นที่สุดของชีวิต จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า ความต้องการขั้นต่ำสุด คือ ความต้องการด้านสรีระ (ร่างกาย) ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนจะมีความต้องการด้านนี้ และจะมีมากที่สุดมิดะนั้นแล้วมนุษย์จะไม่สามารถมีชีวิตอยู่รอดได้ ความต้องการด้านสรีระหรือความต้องการด้านร่างกาย ได้แก่ ความหิว ความกระหาย ความต้องการอากาศหายใจ ความต้องการการขับถ่าย ความต้องการทางเพศ เป็นต้น ถ้ามนุษย์ไม่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นต่ำสุด คือ ขั้นที่ ๑ นี้ได้ มนุษย์จะไม่มีแรงจูงใจที่จะเกิดความต้องการขั้นที่สูงขึ้น คือ ขั้นที่ ๒, ๓ ได้เลยต่อเมื่อมนุษย์สนองความต้องการขั้นที่ ๑ ได้พอสมควรแล้วเท่านั้น (ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นจะต้องถึง ๑๐๐%) มนุษย์จึงมีความต้องการขั้นต่อไป

ความต้องการขั้นที่ ๒ ความต้องการความปลอดภัย ความปลอดภัยเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาเช่นเดียวกัน แต่จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลสามารถสนองความต้องการให้ร่างกายอยู่รอดได้ มนุษย์จะยอมเสี่ยงภัย ซึ่งเราคงจะเคยเห็นตัวอย่างของคนร่อนเร่พเนจร ไม่มีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย หรือเป็นหลักแหล่ง เนื่องจากพวกเขาต้องดิ้นรนหาเข้ากินค่า เพื่อให้ได้อาหารมาเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว บางคนถึงกับยอมเสี่ยงภัยเข้าไปลักขโมยอาหารเมื่อท้องหิวเต็มที่ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการด้านสรีระอิทธิพลยิ่งกว่าความต้องการความปลอดภัย เมื่อบุคคลมีอาหารกินจนท้องอิ่มพอมีชีวิตอยู่ได้ ได้พักผ่อนหลับนอนให้มีเรี่ยวแรงพอสมควร จึงจะคิดหาที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง และวิธีบำบัดความต้องการในขั้นที่ ๑ ไม่ประสบความสำเร็จบุคคลก็จะต้องเร่ร่อนเสี่ยงภัยอยู่ต่อไป

ความต้องการขั้นที่ ๓ ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ เป็นความต้องการในด้านจิตใจซึ่งถือได้ว่าเป็นความต้องการระดับกลาง การที่บุคคลจะเกิดแรงจูงใจให้เกิดอยากได้ อยากสนองความต้องการถึงขั้นนี้ จะต้องประสบความสำเร็จในการสนองความต้องการในขั้นที่ ๑ และ ๒ มาแล้วพอสมควร ความสามารถในการตอบสนองความต้องการในขั้น ๓ จะทำให้บุคคลมีความเป็น

มนุษย์มากขึ้น คือ มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข มีความหมายและมีความอบอุ่นในด้านจิตใจ เพราะการดำรงชีวิตของมนุษย์มิได้เป็นเพียงเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดเหมือนสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เท่านั้น การได้รู้ว่าตนมีความหมาย และความสำคัญต่อใครบางคนที่ตนรักหรือเป็นเจ้าของนั้นย่อมก่อให้เกิดความสุขขึ้นในจิตใจ

ความต้องการขั้นที่ ๔ ความต้องการยกย่องนับถือตนเอง.เป็นความต้องการขั้นสูงซึ่งมนุษย์มีประสบการณ์สำเร็จในด้านต่าง มามากในระดับหนึ่งแล้วเท่านั้น จึงจะเกิดแรงจูงใจถึงระดับนี้ได้ และความต้องการในระดับนี้ก็ต่อเมื่อขั้นที่ ๑, ๒ และ ๓ ได้รับการสนองตอบอย่างพอควรแล้วเช่นกัน การที่บุคคลจะยอมรับนับถือตนเองได้นั้น มักจะได้รับการยกย่องนับถือจากบุคคลอื่นมาก่อน โดยที่บุคคลนั้นได้กระทำการต่าง ๆ ที่มีคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และบุคคลอื่น ปรากฏผลงานที่ชัดเจน จนทำให้ผู้อื่นยอมรับนับถือ และตนเองรู้สึกว่าได้ประสบความสำเร็จในงานหรือผลแห่งการกระทำของตน จึงเกิดความเชื่อมั่น ภาคภูมิใจ มองเห็นคุณค่า และเกิดการนับถือตนเองขึ้น มาสโลว์ กล่าวว่า คนที่มีคุณภาพดีส่วนใหญ่ได้พัฒนาตนเองขึ้นมาจนถึงระดับที่ ๔

ความต้องการขั้นที่ ๕ ความต้องการความหวังในชีวิตหมายถึง การที่บุคคลมีความปรารถนาที่จะเข้าใจถึงตัวตนที่แท้จริงของคน ความต้องการในขั้นนี้เป็นความต้องการขั้นสูงสุดซึ่งมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์จริงเท่านั้น จึงจะเกิดความต้องการถึงระดับนี้ และสามารถสนองความต้องการของตนได้ บุคคลที่จะมีแรงจูงใจให้เกิดความต้องการถึงระดับสูงสุด มักจะเป็นผู้ที่มีการประเมินตนเองอยู่เสมอ ทั้งในด้านความสำเร็จและความล้มเหลว จุดมุ่งหมายก็เพื่อ พัฒนาจุดดีให้นำไปสู่ความดีหรือความสำเร็จยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็พยายามแก้ไขจุดด้อยซึ่งเป็นข้อเสียเพื่อขจัดความล้มเหลวที่อาจเกิดขึ้นได้อีก จากการที่มีการประเมินตนเองอยู่เสมอจึงทำให้รู้จักและเข้าใจตนเองเป็นอย่างดี รู้ถึงจุดเด่นและศักยภาพสูงสุดที่ตนจะไปถึงได้ ตลอดจนข้อจำกัดที่เป็นปัญหา หรืออุปสรรคของตนเองอย่างชัดเจน บุคคลดังกล่าวจึงจะไม่อายที่จะเปิดเผยตนเองและยอมรับความจริงเมื่อมีผู้กล่าวถึงข้อดี ข้อเสียของตนผู้มีลักษณะเช่นนี้ย่อมจะประจักษ์ถึงความเป็นจริงหรือ “สัจจการแห่งตน”(Self Actualization) ดังนั้น นักวิชาการบางท่านจึงอธิบายความต้องการในขั้นที่ ๕ นี้ว่าเป็นความต้องการที่จะเข้าถึงตนเองอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า คุณภาพชีวิต คือ มาตรฐานของการดำรงชีวิตที่เหมาะสมมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีคุณธรรมมีการพัฒนา มีความพร้อมในด้านสุขภาพ การศึกษา อาชีพ เศรษฐกิจ สามารถดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมที่ตนอาศัยอยู่อย่างมีความสุขไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม และมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนและบ้านเมือง

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

“ผู้สูงอายุ” มาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Elderly หรือ Aging เป็นคำที่บัญญัติขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ การประชุมสมัชชาโลก เรื่องผู้สูงอายุที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ (World Assembly on Aging) ได้กำหนดเกณฑ์อายุของผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงไว้ ๖๐ ปีขึ้นไป^{๗๘}

องค์การอนามัยโลกได้ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปี หรือมากกว่า เมื่อนับตามวัย หรือหมายถึง ผู้เกษียณอายุจากการทำงานเมื่อนับตามสภาพเศรษฐกิจ หรือหมายถึง ผู้ที่สังคมยอมรับว่าเป็นผู้สูงอายุจากการกำหนดของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ ^{๗๙}

นอกจากนี้ นักวิชาการทั้งหลายยังให้ความหมายหรือนิยามแตกต่างกันไป เช่น **บริบูรณ์ พรพิบูลย์** ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีความเสื่อมโทรมของสังขารไปตามธรรมชาติ มีกำลังถดถอย เริ่มเชื่องช้า และเป็นผู้ที่ถูกหลานและสังคมควรจะให้การดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคม วุฒิสภา ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีความเสื่อมตามวัย ความเจริญเติบโตของร่างกายลดลง ความต้านทานโรคลดลง ^{๘๐}

วิจิตร บุญยะโหดระ ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้มีประสบการณ์ผ่านโลกมามาก รู้เห็นเข้าใจชีวิตยาวนาน และมีลูกหลานที่จะสืบสกุล ตลอดจนทำหน้าที่บริหารกิจการแทน เพื่อตนเองจะได้เลื่อนขั้นขึ้นไปทำหน้าที่สูงยิ่งขึ้น ^{๘๑}

ในทางการแพทย์ ได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ เช่นกัน ดังนี้

ศรัทธาธิม พานิชพันธ์ ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีวัยต่อจากวัยผู้ใหญ่ คือนับต่อจากอายุ ๔๕ ปีขึ้นไป ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ และด้านสังคม ^{๘๒}

^{๗๘} กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย, ให้ความรัก พิทักษ์อนามัย ผู้สูงวัยอายุยืน, (ครุฑปริทัศน์ ฉบับพิเศษ ปีสุขภาพผู้สูงอายุ, กรุงเทพฯ : ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

^{๗๙} ดวงพร รัตนอมรชัย, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย ลักษณะส่วนบุคคล การรับรู้ภาวะสุขภาพและการรับรู้การควบคุมสุขภาพวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดอ่างทอง”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาพยาบาลสาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ : ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

^{๘๐} บริบูรณ์ พรพิบูลย์, โลกยามชราและแนวการเตรียมตัวเพื่อเป็นสุข, (เชียงใหม่ : พระสังการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๘๑} วิจิตร บุญยะโหดระ, วัยทอง เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ : สยามบรรณการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๘๒} ศรัทธาธิม พานิชพันธ์, บริการสังคมกับผู้สูงอายุ, (ครุฑปริทัศน์ ฉบับพิเศษ ขานรับปีสุขภาพผู้สูงอายุ, กรุงเทพฯ : ๒๕๒๕), หน้า ๒๗.

กุหลา ตันติผลาชีวะ ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่อยู่ในวัยสุดท้ายของชีวิตที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงเฉพาะ ซึ่งเป็นวัยแห่งความเสื่อมของสภาพร่างกาย ขาดความต้านทานต่อโรค ทำให้มีโอกาสเป็นโรคหรือเจ็บป่วยสูง จิตใจและอารมณ์เฉื่อยชา ^{๘๓}

อภิญา โสมสิน และคณะ ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่อยู่ในวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อมทางกายภาค (Anatomy) ตลอดจนการทำงานทางสรีระร่างกาย (Physiology) ลดลง ^{๘๔}

จากคำนิยามความหมายเหล่านี้ สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุเฉลี่ย ๖๐ ปี ขึ้นไป ซึ่งเป็นที่มีความเจริญเติบโตทางร่างกายลดลง อีกทั้งมีความต้านทานโรคลดลง ทำให้มีกำลังถดถอย เริ่มเสื่อมชรา ต้องได้รับการเอาใจใส่ดูแลเป็นพิเศษ

ส่วนในทางพระพุทธศาสนา ผู้สูงอายุ คือผู้ย่างเข้าสู่วัยชรา ซึ่งถือเป็นความเปลี่ยนแปลงของชีวิตตามหลักสามัญญลักษณะคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปตามธรรมชาติ ไม่มีผู้ใดหรือสิ่งใดจะเปลี่ยนแปลงหรือห้ามกฎธรรมชาตินี้ได้ ลักษณะของความแก่ชรานี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเอาไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ชราและมรณะเป็นไฉน ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หน้เป็นเกลียว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ในหมู่สัตว์นั้น ๆ ของเหล่าสัตว์นั้น ๆ นี้เรียกว่า ชรา” ^{๘๕} “หญิงหรือชายที่แก่แล้ว มีอายุ ๘๐ ปีบ้าง ๙๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง เป็นคนชรา หลังโกง ค่อม กรามไม้เท้าเดินงอเงา กระสับกระส่าย สิ้นความเป็นหนุ่มสาวแล้ว ฟันหัก ผมหงอกเกรียน หัวล้าน ตัวเป็นเกลียว ตกกระ” ^{๘๖}

จากคำสอนที่ปรากฏ ทำให้ทราบลักษณะของผู้สูงอายุในทัศนะของพระพุทธเจ้า คือ ผู้ที่มีวัยล่วงเข้าสู่วัยชรา ถูกชราครอบงำ ลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้จากลักษณะต่าง ๆ เช่น ผมหงอก หน้เหี่ยวตกกระ ฟันหัก หลังค่อม เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเสื่อมทางร่างกายปรากฏทุกแห่งจากหัวจรดเท้า

ชมรมผู้สูงอายุ

^{๘๓} กุหลา ตันติผลาชีวะ, การพยาบาลผู้สูงอายุ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

^{๘๔} อภิญา โสมสิน และคณะ, นักสังคมสงเคราะห์กับการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาผู้สูงอายุ, (นิตยสารการประชาสัมพันธ์, กรุงเทพฯ : ๒๕๓๒), หน้า ๓๑.

^{๘๕} สง.นิ. (ไทย) ๒๖/๖,๙๒,๑๒๐/๒๐,๑๕๑,๑๘๑.

^{๘๖} อง.ติก. (ไทย) ๓๔/๔๗๕/๑๔๘.

ชมรม คือที่พักชั่วคราว หรือที่ประชุมของกลุ่มบุคคลที่มีจุดประสงค์เพื่อประโยชน์บางอย่างบางประการ เช่น ชมรมวาทศิลป์ ชมรมนักวรรณศิลป์ เป็นต้น ชมรมผู้สูงอายุก็มีลักษณะเดียวกัน คือ เป็นที่พักชั่วคราวหรือที่ประชุมกันของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มาร่วมในชมรมอาจมาเพื่อจุดประสงค์แตกต่างกันหรือเหมือนกัน กล่าวคือ บางคนอาจมาเพื่อสนทนากับเพื่อนสมาชิก หรือมาเพื่อร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชมรมจัดขึ้น เพื่อคลายความเหงา หาสิ่งที่เป็นประโยชน์ทำ หรือเพื่อพักผ่อนร่างกายและจิตใจ ชมรมผู้สูงอายุถูกก่อตั้งขึ้นโดยกลุ่มบุคคลที่คิดจะทำประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ โดยได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชนที่มีแนวคิดเดียวกัน ปัจจุบัน ในประเทศไทยมีชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศประมาณ ๓,๔๘๗ บางชมรมก็ดำเนินการเป็นเอกเทศ บางชมรมก็อยู่ในเครือข่ายสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ บางชมรมก็อยู่ในเครือข่ายของหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุขระดับจังหวัด บางชมรมก็อยู่ในเครือข่ายของกรมประชาสงเคราะห์ ในชมรมเหล่านี้ มีประมาณ ๓๐ % หรือ ประมาณ ๑,๐๔๒ ชมรมเท่านั้น ที่ดำเนินการเป็นกิจลักษณะ^{๘๗} ชมรมผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประมาณ ๗๐ % ก่อตั้งขึ้นโดยข้าราชการกระทรวงสาธารณสุข และกรมประชาสงเคราะห์เป็นผู้ชักชวน

การก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุครั้งแรก^{๘๘}

ชมรมผู้สูงอายุจะดำเนินการไปได้ด้วยดี มีปัจจัยที่คุณภาพของสมาชิกในหลาย ๆ ด้าน กล่าวคือ

๑) สมาชิกของชมรม บางชมรมอาจรับสมาชิกที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป หรือรับสมาชิกที่มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป บางชมรมรับสมาชิกแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ สมาชิกประเภทสามัญ อายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป และประเภทวิสามัญ อายุตั้งแต่ ๖๐ ปีลงมา การมีสมาชิกในลักษณะอายุที่แตกต่างกันของแต่ละชมรมนั้น เป็นไปได้ที่ว่า การมีสมาชิกหลากหลายช่วงอายุ จะทำให้ชมรมมีสมาชิกที่ร่างกายแข็งแรง ช่วยดำเนินกิจกรรมของชมรม และมีแนวคิดหลากหลายไม่ล้าสมัยจนเกินไป จะเป็นผลให้ชมรมมีศักยภาพ และประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒) สถานภาพทางความรู้ของสมาชิกของชมรม ถึงแม้จะไม่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการดำเนินการของชมรมโดยตรง แต่ชมรมใดที่มีสมาชิกมีสถานภาพทางความรู้ใกล้เคียงกัน หรือแตกต่างกันไม่มาก จะทำให้การบริหารชมรมเป็นไปได้ดีด้วยดี สมาชิกเข้าใจ พุดจากันได้สนิทสนม ไม่มีช่องว่างในการสื่อความหมาย ส่วนใหญ่ชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้าน หรือชุมชน สมาชิกมักมีสถานภาพ

^{๘๗} [www. Oppo.opo.go.th](http://www.Oppo.opo.go.th).

^{๘๘} <http://oppo.opp.go.th/info/weblink.htm>.

ทางความรู้ใกล้เคียงกัน ไม่มีปัญหาในเรื่องที่พูดกันไม่รู้เรื่อง แต่ชมรมในเมืองหรือกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะที่ใช้โรงพยาบาลหรือสถานที่ทางราชการเป็นที่ตั้งชมรม มักมีความแตกต่างกันทางสถานภาพความรู้ของสมาชิก ทำให้การสื่อสารความหมายกันลำบาก ทักษะคติและแนวความคิดก็แตกต่างกันไป ทำให้ความสนทนากลมเกลียวระหว่างสมาชิกไม่แนบแน่น

๓) สถานภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิก ชมรมผู้สูงอายุที่มีสมาชิกมีสถานภาพทางการเงินใกล้เคียงกัน จะทำให้การบริหารชมรมเป็นไปได้ดีด้วยดี

๔) จำนวนสมาชิกในแต่ละชมรม ชมรมแต่ละชมรมมีสมาชิกมากน้อยแตกต่างกัน บางชมรมอาจมีสมาชิกถึง ๕๐๐ คนขึ้นไป หรือมีสมาชิกเพียง ๕๐ คน ชมรมส่วนใหญ่ ๔๒ % มีสมาชิกระหว่าง ๑๐๐ คนลงมา ชมรมที่มีสมาชิกน้อยมีข้อดีคือ ทุกคนรู้จักกันหมด แต่ดูเจียบเหงามาก ส่วนชมรมที่มีสมาชิกมาก มีข้อดีคือ เป็นชมรมใหญ่ ทำกิจกรรมอะไรดูครึกครื้น ไม่เจียบเหงามาก แต่มีข้อเสียคือ สมาชิกไม่รู้จักกันหมด ไม่มีความสนทนากันแน่นแฟ้น และเกิดเป็นกลุ่ม

การก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นในที่ใด หรือชุมชนใด ควรคำนึงถึงปัจจัยต่อไปนี้ คือ

- ก) มีปริมาณผู้สูงอายุเพียงพอ โดยจำนวนที่เหมาะสมไม่น้อยกว่า ๒๐ คน
- ข) ควรมีหน่วยงานทางราชการ เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล โรงเรียน หรือวัดคอยให้การสนับสนุนในด้านความรู้และอื่น ๆ
- ค) ควรมีความพร้อมในเรื่องการบริหารการจัดการ เห็นความสำคัญของการมีชมรมผู้สูงอายุ และมีผู้นำที่เป็นผู้สูงอายุที่แข็งแรง
- ง) การริเริ่มครั้งแรก ไม่ว่าจะเป็นการเริ่มจากทางราชการหรือเอกชน จะต้องให้ผู้สูงอายุในชุมชนนั้นเข้าใจในหลักการ หรืออุดมการณ์ ของการมีชมรมผู้สูงอายุ มีขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและผู้สูงอายุเอง
- จ) พยายามให้การตั้งชมรมเป็นไปตามธรรมชาติของการรวมกลุ่มที่มีอยู่แล้วในชุมชนให้มากที่สุด
- ฉ) การริเริ่มครั้งแรก ถ้ามีผู้นำที่เป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง การก่อตั้งก็จะเป็นไปได้รวดเร็วขึ้น แต่ก็ไม่ควรที่จะรวบรัดมากเกินไป จนทำให้ผู้สูงอายุในชมรมไม่เข้าใจในอุดมการณ์ของชมรมอย่างแน่ชัด การนำกลุ่มผู้สูงอายุที่สนใจในการก่อตั้งชมรมไปดูชมรมผู้สูงอายุอื่นที่ดำเนินงานประสบผลสำเร็จมาแล้ว จะช่วยให้การดำเนินงานก่อตั้งเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้น

สถานที่ตั้งชมรมผู้สูงอายุ

สถานที่ตั้งชมรมจะเป็นสถานที่ใดก็ได้ แต่ขอให้เป็นที่สมาชิกชมรมไปมาสะดวก ไม่ต้องเสียเวลาเดินทางมาก และมีบริเวณเหมาะสม หรืออาจมีข้อสังเกตต่อไปนี้

- ก) การใช้วัดเป็นที่ตั้ง เหมาะสำหรับชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง
- ข) การใช้โรงพยาบาลเป็นสถานที่ตั้ง มีผลดีคือ โรงพยาบาลจะได้ให้สุขศึกษา การป้องกัน การส่งเสริมสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุก็ได้รับบริการจากโรงพยาบาลได้สะดวก อีกทั้งโรงพยาบาลมีสถานที่ ห้องประชุม สื่อ รวมถึงบุคลากรที่คอยช่วยเหลืออำนวยความสะดวกบริหารจัดการสิ่งต่างๆ ให้
- ค) การใช้หน่วยงานหรือสถานที่ราชการอื่น ๆ เป็นที่ตั้งชมรม มีไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นชมรมที่มีสมาชิกเป็นเจ้าหน้าที่เก่าที่เกษียณแล้ว สมาชิกมักอยู่ห่างไกลกัน มีการพบปะกันน้อย มีกิจกรรมไม่มาก

ระเบียบข้อบังคับของชมรม

ชมรมผู้สูงอายุควรมีระเบียบข้อบังคับตามความเหมาะสม แต่ไม่ควรเคร่งครัดมากเกินไป อันจะทำให้สมาชิกรู้สึกอึดอัดลำบากใจ ขาดความสนทนสนม โครงร่างต่าง ๆ ของระเบียบข้อบังคับมักประกอบด้วยเรื่องเหล่านี้ วัตถุประสงค์ สมาชิก กรรมการ การเงิน การจัดกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมของชมรม

การจัดกิจกรรมถือเป็นหัวใจสำคัญของชมรมผู้สูงอายุ เพราะสมาชิกจะได้พบปะสังสรรค์กัน ได้ทั้งประโยชน์ทางด้านร่างกายและจิตใจ คณะกรรมการของชมรมจะปรึกษาหารือกันว่าจะจัดกิจกรรมอะไรให้ถูกต้องเหมาะสมตามความประสงค์ของสมาชิก ในชมรมต่าง ประมวลกิจกรรมที่จัดขึ้นได้ ดังนี้

- ๑) กิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา และตามวัฒนธรรมประเพณีนิยมของแต่ละท้องถิ่น
- ๒) กิจกรรมนันทนาการ เป็นกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงตามโอกาส และความพอใจของสมาชิก

๓) กิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพ อนามัย ได้แก่ เชิญแพทย์ พยาบาล ผู้รู้ในเรื่องสุขภาพ อนามัยมาบรรยายในเรื่องที่สมาชิกสนใจ การตรวจโรคประจำปี ความรู้เรื่องยา และโภชนาการเพื่อสุขภาพ

๔) กิจกรรมออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและกีฬา เป็นกิจกรรมที่ต้องทำต่อเนื่องทุกวัน หรือวันเว้นวัน ใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมงต่อวัน หรือต่อครั้ง กิจกรรมประเภทนี้เป็นประโยชน์ในทางสุขภาพ

๕) กิจกรรมเสริมรายได้ ได้แก่ กิจกรรมที่สมาชิกช่วยกันทำ หรือผลิตสิ่งของแล้วนำไปจำหน่ายเพื่อเสริมรายได้ เหมาะสำหรับชมรมในหมู่บ้าน หรือชมรมที่สมาชิกต้องการเสริมรายได้

๖) กิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะต่าง ๆ ที่สมาชิกสนใจ เช่น การวาดรูป การดนตรี การขับร้อง

๗) กิจกรรมท่องเที่ยว ทักษนาจร เนื่องจากผู้สูงอายุอาจมีเวลาว่างมาก การท่องเที่ยวในสถานที่และโอกาสอันควรโดยไปเป็นหมู่คณะ สามารถก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะได้มาก ทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกว่าตนไม่โดดเดี่ยว

๘) กิจกรรมกุศล รวมทั้งสาธารณกุศลที่ชมรมสามารถจะช่วยให้ และการกุศลที่ทำแก่เพื่อนร่วมชมรมที่ถึงแก่กรรม การเยี่ยมไข้ หรือเยี่ยมยามเพื่อนสมาชิกที่โชคร้าย

๙) กิจกรรมฉาปนกิจสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมให้การสงเคราะห์แก่สมาชิกที่ถึงแก่กรรม แต่เนื่องด้วยเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเงิน และระเบียบทางราชการ ชมรมที่จะดำเนินกิจกรรมประเภทนี้ ต้องมีความพร้อมในเรื่องคน ความรู้ ความเข้าใจ และซื่อสัตย์

๑๐) กิจกรรมอื่น ๆ ที่ชมรมเห็นว่ามีความเหมาะสมและสามารถร่วมกันทำได้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชมรมผู้สูงอายุ

หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับชมรมผู้สูงอายุ มีมากมายหลายแห่ง ประกอบด้วย

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีหน้าที่รับผิดชอบตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖

- กระทรวงแรงงาน มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดหางานและเสริมอาชีพ

- กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ให้ความรู้ และการศึกษาแก่ผู้สูงอายุตามความเหมาะสมและความสนใจ

- กระทรวงวัฒนธรรม มีหน้าที่ส่งเสริมเผยแพร่ผลงาน และความสามารถของผู้สูงอายุ ยกย่องให้เป็นที่ยอมรับ สนับสนุนส่งเสริมผู้สูงอายุด้านศิลปะ โบราณวัตถุ ด้านศาสนา และวัฒนธรรม

- กระทรวงสาธารณสุข มีหน้าที่ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ดูแลเรื่องสุขภาพจิต ปรึกษาปัญหาสุขภาพ
- กรุงเทพมหานคร มีหน้าที่ช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุภายในเขตกรุงเทพฯ
- กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่พัฒนาส่งเสริมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีศักยภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี รับผิดชอบเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ
- กระทรวงคมนาคม มีหน้าที่บริการลดค่าโดยสารรถไฟประจำปี จัดที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุ บนรถประจำทาง และรณรงค์ให้ประชาชนเอื้อเฟื้อที่นั่งแก่ผู้สูงอายุ
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มีหน้าที่ส่งเสริมสุขภาพแก่ประชาชนโดยใช้กีฬาเป็นสื่อ จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดีขึ้น
- สำนักนายกรัฐมนตรี เป็นหน่วยงานกลางในการเผยแพร่สื่อเกี่ยวกับผู้สูงอายุตลอดจนรณรงค์ให้ประชาชนและสื่อมวลชนให้เห็นความสำคัญของผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ
- กระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่ให้ความคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิแก่ผู้สูงอายุด้านกฎหมาย
- กระทรวงการคลัง มีหน้าที่ดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร เกี่ยวกับการลดหย่อนภาษีเงินได้ผู้บริจาคทรัพย์สินแก่กองทุนผู้สูงอายุ และลดหย่อนภาษีเงินได้แก่ผู้อุปการะเลี้ยงดูบุพการี
- กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีหน้าที่ส่งเสริมผู้สูงอายุเกิน ๖๐ ปีขึ้นไป ที่มีสัญชาติไทย ได้รับการยกเว้นบริการเข้าไปในอุทยานแห่งชาติทุกแห่ง นอกจากนี้พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ มาตรา ๑๑ (๒) ได้ระบุให้หน่วยงานของรัฐรับผิดชอบในเรื่อง ยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ ซึ่งกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ดำเนินการออกประกาศแล้ว ลงวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๔๗

จะเห็นได้ว่า ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญ สนับสนุนส่งเสริมผู้สูงอายุในเรื่องต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและดำเนินชีวิตไปในสังคมอย่างเป็นสุข ทำให้ผู้สูงอายุมีชีวิตเป็นอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและใจ ถือเป็นการแก้ไขปัญหของสังคมอีกทางหนึ่ง

๒.๖ หลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุ

หลักธรรมคำสอนที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ได้ยังประโยชน์สุขแก่พุทธศาสนิกชนผู้ได้ศึกษาและปฏิบัติตลอดมา ทุกเพศทุกวัย ทุกชาติชั้นวรรณะโดยเสมอกัน กระทั่งฆานกมลกลืนจนกลายเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชนชาติไทย และของนานาชาติอารยประเทศทั้งหลายในโลก มาจนถึงปัจจุบัน อนึ่ง วิธีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธตั้งแต่เกิดจนตาย ล้วนแต่

เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมทั้งสิ้น เพราะเป็นหลักที่แสดงความจริงของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความจริงของชีวิตที่มนุษย์ปุถุชนและสัตว์โลกทั้งหลายจะต้องเผชิญอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้า ทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้ และเริ่มแต่บัดนี้ ความรู้ในลักษณะทั้งสองข้างต้นนั้น จึงเป็นสิ่งที่ทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตอย่างไร สามารถเข้าใจและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ หลักพุทธธรรมดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนจะต้องศึกษาความเข้าใจ เพราะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินของตนเอง ไม่ว่าจะอยู่ในช่วงชั้นหรือวัยใดของชีวิต

ผู้สูงอายุ หรือผู้ใหญ่ ถือเป็นบุคคลผู้ที่ล่วงกาลผ่านวัย มีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตมาก่อน และเป็นผู้ที่ย่างเข้าสู่ปัจฉิมวัย การดำรงชีวิตในช่วงวัยสุดท้ายนี้ อาจเกิดความอ้างว้างว่าเหว ความเหงา โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ที่ต้องอยู่เฝ้าบ้าน ลูกหลานได้แยกไปมีครอบครัวหรือให้เวลากับการทำงาน จนลืมเอาใจใส่ต่อผู้สูงอายุหรือบิดามารดา จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบัน ได้มีการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราหรือผู้สูงอายุเกิดขึ้นอยู่ทั่วไป นี่แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุขาดการดูแลเอาใจใส่จากลูกหลาน จึงจำต้องหันไปพึ่งพึ่งอาศัยสถานสงเคราะห์ ดังนั้น ทางแก้ไขที่ดีที่สุดคือ การที่ลูกหลานหันมาดูแลเอาใจใส่ให้ความอบอุ่นแก่ท่านเหล่านั้น อย่าให้ท่านเหล่านั้นเกิดความเหงา ว่าเหวเหมือนอยู่ตัวคนเดียว

นอกจากจะได้รับการดูแลเอาใจใส่จากลูกหลานแล้ว ตัวผู้สูงอายุเองต้องทำความเข้าใจตนเอง และทำให้ใจให้ปล่อยวางในทรัพย์สินสมบัติ ในทางการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งอยู่ในวัยสุดท้ายของชีวิต สิ่งที่สำคัญคือการหันหน้าเข้าหาพระธรรมเพื่อสงบจิตใจ และบำเพ็ญบุญกุศลในวัยสุดท้ายของชีวิต ดังคำของท่านกล่าวเอาไว้ว่า “เตรียมตัวก่อนตาย เตรียมใจก่อนแต่ง” หลักธรรมที่ควรรู้และเหมาะสมแก่การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุมีมากมายหลายประการ ดังได้ยกมาพอเป็นแนวทางดำเนินชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ กล่าวคือ

๑) คุณของพระรัตนตรัย พระรัตนะ ๓ ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งจำเป็นที่ท่านผู้สูงอายุจะต้องระลึกถึง และทำความเข้าใจในเบื้องต้นเพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้น เพราะพระรัตนตรัยถือเป็นสรณะคือที่พึ่งสูงสุด ที่จะนำพาให้ผู้ระลึกถึง ปฏิบัติตามพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ ดังพระพุทธเจ้าได้ตรัสเอาไว้ว่า

มนุษย์มากมายแท้ ถูกภัยคุกคามเข้าแล้ว พากันยึดเอา ภูเขาบ้าง ป่าบ้าง สวนและ

ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์บ้างเป็นที่พึ่ง สิ่งเหล่านั้นไม่เป็นที่พึ่งอันเกษมได้เลย นั้นไม่ใช่สรณะ อ น
อุดม คนยึดเอาสรณะอย่างนั้น จะพ้นไปจากสรรพทุกข์หาได้ไม่ ส่วนผู้ใดถึง พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ มองเห็นด้วยปัญญาโดยถ่องแท้ซึ่ง ทุกข์เหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น ความก้าว

ล่องทุกข์และอริยมรรคมีองค์ 8 อันให้ถึงความสงบระงับทุกข์ นี่แหละคือสรณะอันเกษม นี่คือสรณะอันอุดม คนถึงสรณะอย่างนี้แล้ว ย่อมปลอดภัยพ้นจากทุกข์ทั้งปวง^{๘๙}

พระรัตนตรัยประกอบด้วยพระคุณมากมาย ที่พึงระลึกถึงอยู่เสมอโดยย่อจำแนกเป็น ๓ ประการ คือ

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เองแล้วทรงตรัสสอนให้ผู้อื่นรู้ตามพระธรรมย่อมรักษาให้ปฏิบัติตาม ไม่ให้ตกไปสู่ที่ชั่ว

พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม^{๙๐}

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รวมเรียกว่า “พระรัตนตรัย” พระรัตนตรัยมีพระคุณอันใหญ่หลวงแก่พุทธศาสนิกชน รวมทั้งชาวโลกทั้งหลาย เพราะช่วยให้สังคมมีความสันติสุข พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกของผู้นับถือและปฏิบัติตาม ช่วยให้บุคคลผู้ปฏิบัติตาม พ้นจากความทุกข์ และมีโอกาสที่จะหลุดพ้นจากภาวะแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสาร โดยรวมคือ พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐสูงสุด เป็นทางแห่งสวรรค์สมบัติและนิพพานสมบัติแก่ผู้เลื่อมใสศรัทธา และปฏิบัติตามทุกเพศทุกวัย

พระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกอันสูงสุด การระลึกถึงพระคุณของพระรัตนตรัยทำให้เกิดความสงบในจิตใจ และส่งผลให้ผู้ปฏิบัติตามคำสอนดำเนินชีวิตไปในสังคมได้อย่างสงบสุข ไม่ฟุ้งซ่าน คิดมาก หรือเครียดในชีวิตจนเกินไป

๒) หลักอริยสัจ ๔ หลักอริยสัจจ์ คือ หลักความจริงของชีวิตที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ว่าคนหรือสัตว์ทุกผู้ทุกนามจะต้องประสบกับความจริงทั้ง ๔ ประการนี้ ผู้สูงอายุน่าจะต้องยอมรับความจริงนี้ เพราะเป็นหลักของสัจจธรรมที่จะต้องเกิดขึ้นกับชีวิตของเราเอง อริยสัจจ์ ๔ ประการ คือ

๑. ทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ
๒. สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์
๓. นิโรธ ธรรมที่ดับทุกข์
๔. มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^{๙๑}

^{๘๙} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

^{๙๐} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

^{๙๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๖๕/๕๒๘.

อริยสัจ ๔ ประการนี้ ถือเป็นแนวทางทำความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต เพราะหลักอริยสัจนี้สอนให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต สอนให้รู้จักมองหาเหตุเกิด แนวทางทางแก้ไข และวิธีทางดำเนินไปเพื่อแก้ไขปัญหานั้นเป็นขั้นตอนไป การศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องอริยสัจนี้ นอกจากจะมองเห็นเหตุผลของปัญหาและทางแก้ไขแล้ว หากมองให้ลึกซึ้งเข้าไปถึงชีวิตจิตใจตนเอง ยังจะทำให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเรียกว่า “เกิดปัญญาารู้แจ้งแทงตลอด” สามารถเข้าสู่กระแสแห่งพระอริยเจ้าได้อย่างไม่ต้องสงสัยได้อีกด้วย

๓) หลักสามัญญลักษณะ สามัญญลักษณะ คือ ลักษณะของความเป็นสามัญของสังขารทั้งปวง ทุกสิ่งทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ต้องประสบกับลักษณะที่เสมอเหมือนกัน ๓ ประการเหล่านี้ คือ

๑. อนิจจัง ความไม่เที่ยง
๒. ทุกขัง ความเปลี่ยนแปลงไป ไม่คงอยู่ในสภาพเดิม
๓. อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา ไม่อยู่ในอำนาจ ไม่สามารถบังคับได้^{๙๒}

หลักสามัญญลักษณะนี้ สอนให้บุคคลเข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้งมิใช่เพียงภายนอกผิวเผิน เพราะสังขารทุกอย่างทั้งที่มีชีวิตจิตใจและวัตถุสิ่งของเปลี่ยนแปลงไปตามหลักสามัญญลักษณะนี้ เมื่อสามารถทำความเข้าใจในชีวิตโดยเข้าใจลักษณะสามัญนี้ ย่อมจะไม่ยึดติด ยึดถือมั่นในชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อมีการปล่อยวาง ความสงบสบายใจย่อมจะเกิดมีใจจิต ความเครียดในการดำเนินชีวิตย่อมจะลดน้อยลงและไม่มีในจิตใจ เพราะได้ทำความเข้าใจชีวิตได้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว

๔) หลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ผู้สูงอายุดำรงอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท อีกทั้งดำรงอยู่ในปัจฉิมวัยที่จะต้องละจากโลกนี้ไป ดังนั้นการเตรียมตัวก่อนตายจึงถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้มีปัญญา การดำรงตนและแนะนำผู้อื่นให้อยู่ในหลักการบำเพ็ญบุญกุศลหรือบุญกิริยาวัตถุถือเป็นการเริ่มต้นที่พึงปฏิบัติ หลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่างที่พึงปฏิบัติ คือ

๑. ทานมัย	บุญเกิดจากการให้ทาน
๒. สีลมัย	บุญเกิดจากการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย	บุญเกิดจากเจริญภาวนา
๔. อปจายนมัย	บุญเกิดจากการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่
๕. เวยยาวัจจมัย	บุญเกิดจากการชวนชวายเป็นกิจที่ชอบ
๖. ปัตติทานมัย	บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญ
๗. ปัตตานุโมทนามัย	บุญเกิดจากการอนุโมทนาส่วนบุญ

^{๙๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

๘. ฌัมมัสสวนมัย บุญเกิดจากฟังธรรม
 ๙. ฌัมมเทสนามัย บุญเกิดจากการแสดงธรรม
 ๑๐. ทิฏฐชุกกรรม การทำความเห็นให้ตรง^{๙๓}

บุญกิริยาวัตถุทั้ง ๑๐ ข้อนี้เป็นแนวทางให้ผู้สูงอายุมีการบำเพ็ญถูกต้องตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญที่ถูกต้อง นอกจากจะดำรงอยู่ในหลักบุญกิริยาวัตถุแล้วควรคำนึงถึงหลักของกุศลกรรมบถ เพราะว่าจะจะเป็นแนวทางนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์

๕) กุศลกรรมบถ ๑๐ กุศลกรรมบถ คือ ทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติ^{๙๔} แบ่งเป็น ๓ คือ ทางกายกรรม ทางวจีกรรม และทางมโนกรรม

ก. กายกรรม ๓ คือ การกระทำทางกาย ได้แก่

๑. ปาณาติปาตํ ปหาย ฯเปฯ สพพปาณภูทิตานุกมปี โหติ (ละการฆ่าการเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน)

๒. อทินนาทานํ ปหาย ฯเปฯ อทินนํ เถยยสงขาตํ อนาถาตา โหติ (ละอทินนาทาน การพรกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น)

๓. กาเมสุมิฉฉาจารํ ปหาย ฯเปฯ น จาริตตํ อาปชชิตา โหติ (ละการประพฤติดังในกามไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ)

ข. วจีกรรม ๔ คือ การกระทำทางวาจา ได้แก่

๑. มุสาวาทํ ปหาย ฯเปฯ น สมปชานมุสา ภาสิตา โหติ (ละการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จเพราะเหตุแห่งตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ)

๒. ปิสุณํ วาจํ ปหาย ฯเปฯ สมคคกรณี วาจํ ภาสิตํ โหติ (ละการพูดคำส่อเสียด ช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัคสมานกัน ขอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี)

๓. ผรุสํ วาจํ ปหาย ฯเปฯ พหุชนมนาปา ตถารูปี วาจํ ภาสิตา โหติ (ละคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน)

๔. สมผปปลาปี ปหาย ฯเปฯ กาลวาที ภูตวาที อตถวาที ฌมมวาที วินยวาที นิธานวตี วาจํ ภาสิตํ โหติ เปฯ (ละการพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริง มีเหตุผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ)

ค. มโนกรรม ๓ คือ การกระทำทางใจ ได้แก่

๑. อนภิชฌาลุ โหติ ฯเปฯ (ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น)

^{๙๓} ๐.ง.อ.อุฎฐก.อ. (บาลี) ๓/๓๖/๒๕๖-๒๕๗. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓-๑๙๖, ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๖๐-๖๑/๑๗๘.

^{๙๔} ๐.ง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๕๖/๒๘๗.

๒. อพยาปนจิตโต โหติ ฯเปฯ สุขี อตตานํ परिหณตฺติ (ไม่มีจิตคิดร้าย คิดปรารถนา แต่ว่า ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ ครองตนอยู่เป็นสุขเถิด

๓. สมมาทิฏฐิโก โหติ ฯเปฯ สยํ อภิญญา สจฉิกตฺวา ปเวทนตฺติ (มีความเห็นชอบ เห็นว่าทานมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรมดีกรรมชั่วมี เป็นต้น

๖) **กรรม ๑๒ และการให้ผลของกรรม** นอกจากผู้สูงอายุจะทำความเข้าใจและปฏิบัติ ตามหลักกุศลกรรมบถแล้ว ควรมีความเชื่อในเรื่องของกรรมและการให้ผลของกรรม ว่า ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้รับผลของกรรมชั่ว อันจะเป็นหลักยึดถือปฏิบัติและเป็นการกำลังใจในการทำกรรมดี ละเว้น กรรมชั่วต่าง ๆ กล่าวให้เข้าใจง่ายคือ “การเคาะสนิมให้หมดไปจากใจและสร้างเกราะป้องกันใหม่ให้ แข็งแรง” กรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม หมายถึง กรรมประเภทต่างๆพร้อมทั้งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการให้ผลของกรรมเหล่านั้น^{๙๕} จำแนกได้ ๑๒ ประเภท ดังนี้

หมวดที่ ๑ ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล

๑. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมให้ผลปัจจุบัน คือในภพนี้)
๒. อุปปัชชเวทนียกรรม (กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า)
๓. อปราปรียเวทนียกรรม (กรรมให้ผลในภพต่อไป)

หมวดที่ ๒ ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่

๔. อโหสิกรรม (กรรมเลิกให้ผล ไม่มีผลอีก)
๕. ชนกกรรม (กรรมแต่งให้เกิด, กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด)
๖. อุปัตถัมภกรรม (กรรมสนับสนุน, กรรมที่ช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติมต่อจากชนกกรรม)

๗. อุปปีฬกรรม (กรรมบีบคั้น, กรรมที่มาให้ผล บีบคั้นผลแห่งชนกกรรมนั้น ให้ แปรเปลี่ยนทุเลาลงไป บั่นทอนวิบากมิให้เป็นไปได้นาน

๘. อุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน กรรมที่แรง ฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรมและอุปัตถัมภกรรม เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมสองอย่างนั้น ให้ขาดไปเสียทีเดียว เช่น เกิดในตระกูลสูง มั่งคั่ง แต่อายุสั้น เป็นต้น

หมวดที่ ๓ ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกตามความยกย่องหรือลำดับความแรงใน การให้ผล

๙. ครุกรรม (กรรมหนัก ให้ผลก่อน ได้แก่ สมบัติ๘ หรือ อนันตริยกรรม)

^{๙๕} วิสุทธิ.อ. (ไทย) ๓/๒๒๓.

๑๐. พหุลกรรม หรือ อาจิณณกรรม (กรรมทำมากหรือกรรมชิน ให้ผลรองจากกรรม)

๑๑. อาสันนกรรม (กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย คือกรรมทำเมื่อจวนจะตาย จับใจอยู่ใหม่ ๆ ถ้าไม่มีสองข้อก่อน จะให้ผลก่อนอื่น)

๑๒. กตัตตากรรม หรือ กตัตวาปนกรรม (กรรมสักว่าทำ, กรรมที่ทำไว้ด้วยเจตนา อันอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นโดยตรง ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผลแล้วกรรมนี้จึงจะให้ผล)

กรรม ๑๒ นี้ หรือกรรม ๓ หมวดนี้ มิได้มาในบาลีในรูปเช่นนี้โดยตรง พระอาจารย์สมัย ต่อมา เช่น พระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้น ได้รวบรวมมาจัดเรียงเป็นแบบไว้ในภายหลัง

สัตว์ทั้งหลายนอกจากจะมีกรรมเป็นของของตนเองแล้ว กรรมยังเป็นผู้ให้ผลแก่บุคคลผู้ทำ ตลอดไป ฉะนั้น การที่ผู้สูงอายุ ได้เข้ามาศึกษาหลักธรรมะแล้ว ก็จะทำให้มีสติปัญญาและมีธรรมะมากขึ้นไม่หลงไปในอบายภูมิ และต้องประกอบด้วยโพชฌงค์ ซึ่งถือเป็นหลักธรรมที่เป็นองค์แห่งการรู้แจ้ง ธรรมะชั้นสูง ๆ ขึ้นไป

๗) โพชฌงค์ ๗ คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ได้แก่

๑. สติ (ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง)
๒. ธัมมวิจยะ (ความเพียรธรรม, ความสวดส้องสืบค้นธรรม)
๓. วิริยะ (ความเพียร)
๔. ปีติ (ความอิ่มใจ)
๕. ปัสสัทธิ (ความผ่อนคลายสงบเย็นกายใจ)
๖. สมာธิ (ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วแน่ในอารมณ์)
๗. อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามความเป็นจริง)^{๙๖}

โพชฌงค์ ๗ นี้ เมื่อเกิดขึ้นแก่ผู้ใดแล้ว ย่อมเป็นหนทางนำไปสู่การหลุดพ้นได้ ท่านผู้สูงอายุ ควรมีหลักธรรมโพชฌงค์ ๗ ซึ่งจะนำไปสู่คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในกายภาพหน้า คือ

๘) อิทธิบาท ๔ คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ได้แก่

๑. ฉันทะ (ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลยิ่งขึ้นไป)

๒. วิริยะ (ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย)

๓. จิตตะ (ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตผูกใจไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลหายไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ)

^{๙๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๒๗/๒๖๔. อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๔๒/๓๐๖.

๔. วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น ^{๙๗}

อิทธิบาทธรรมถือเป็นเครื่องช่วยให้ผู้ปฏิบัติดำเนินไปสู่จุดหมายได้อย่างมั่นคง ไม่ละทิ้งกลางคัน โดยมีความตั้งใจมั่น มีความขยันหมั่นเพียรไม่ทอดทิ้ง และใช้จิตคิดไตร่ตรองอยู่เสมอไม่ละทิ้งตลอดการเดินทาง จนลุล่วงเป้าหมาย

๔) **หลักพรหมวิหารธรรมหรืออัมมัญญา** หลักธรรมหมวดนี้ ถือเป็นหลักธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้ที่มีจิตใจหนักแน่นมั่นคง เหมาะสมกับท่านปิณามารดาหรือผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุซึ่งมีหน้าที่ในการอบรมบุตรธิดาและผู้ที่มิประสพการณ์น้อยกว่า แบ่งออกเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา ความรัก คือ ความหวังดี ความปรารถนาดี มิใช่ไตร่ตรอง คิดช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์และมีความสุขมากที่สุด

๒. กรุณา ความสงสาร คือ ต้องการแก้ปัญหา หรือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข หรือประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนและในหน้าที่การงาน ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน และเมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จองกมยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง มองเห็นผู้อื่นได้รับผลดีหรือล้มเหลวสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตนและปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม ^{๙๘}

ผู้สูงอายุในฐานะของพ่อแม่ผู้มีประสบการณ์ชีวิตมาก่อนหรืออาบน้ำร้อนมาก่อนเมื่อจะสั่งสอนบุตรธิดา จำเป็นต้องมีพรหมวิหารธรรมในการที่จะแบ่งปันความรัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร ความชื่นชมยินดี และความเที่ยงธรรมแก่บุตรธิดาหรือผู้ได้บังคับบัญชา

๑๐) **หลักสังคหวัตถุ** สังคหวัตถุ คือการสงเคราะห์ผู้อื่น ความมีน้ำใจทั้งดงาม มีความเอื้ออาทรแก่ผู้อื่น ซึ่งถือเป็นหลักอีกประการหนึ่งที่ผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุพึงกระทำ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ประการ คือ

๑. ทาน หมายถึง การให้ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือด้วยปัจจัยสี่ ด้วยทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจต่างๆ

^{๙๗} ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓. อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๕/๒๔๒.

^{๙๘} ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

๒. ปิยวาจา หมายถึง พูดด้วยวาจาที่สุภาพอ่อนหวาน น่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงใจไปในทางที่ดีงาม

๓. อตถจริยา หมายถึง การชวนช่วยช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ให้แก่สังคม ประเทศชาติ เป็นต้น

๔. สมานัตตา หมายถึง ผู้สูงอายุจะต้องวางตนให้เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง คือ ทำตัวให้เข้ากับสังคมได้ วางตนให้เสมอดันเสมอปลายและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น^{๙๙}

คุณธรรมหมวดนี้ ทำผู้ปฏิบัติให้เป็นที่รักที่เคารพของบุคคล ดังนั้น เมื่อท่านผู้สูงอายุได้ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวมานี้ ก็จะทำให้เป็นที่รักยิ่งของผู้อื่น เป็นบุพการีที่บุตรธิดาหรือผู้เคยได้รับอุปการะจะระลึกนึกถึงบุญคุณและตอบแทน ไม่ทอดทิ้งไว้ให้เปล่าเปลี่ยวเดียวดาย ไร้ที่พึ่งพิง ดังที่ปรากฏเป็นข่าวผ่านสื่อมวลชนอยู่บ่อยครั้ง

๑๑) หลักขรवासธรรม ขรवासธรรมเป็นธรรมสำหรับผู้สูงอายุซึ่งอยู่ครองเรือน การที่ผู้ปกครองจะทำให้บุตรและธิดาหรือบุคคลในครอบครัวให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ย่อมต้องปฏิบัติตามหลักขรवासธรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประการคือ

๑. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ เป็นผู้สูงอายุแล้วจะต้องมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่และซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความบริสุทธิ์ทั้งใจและกาย

๒. ทมะ คือ ความข่มใจ ฝึกฝนตนเองและแนะนำผู้อื่นให้ตามโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในครอบครัวจะต้องฝึกหัดในส่วนนี้ให้มาก เพราะจะทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมด้วย

๓. ขันติ คือความอดทน ต้องมีความอดทนต่อน้ำที่และการงานอดทนต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในครอบครัวและอดทนต่อความยากลำบากต่างๆ

๔. จาคะ คือ การเสียสละ เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีใจกว้างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อทุกคนที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน^{๑๐๐}

ถ้าได้ปฏิบัติตามหลักของขรवासธรรมนี้แล้ว ก็จะทำให้ชีวิตครอบครัวและสังคมดำเนินไปอย่างปกติสุข ไม่แก่งแย่งชิงดีหรือเอารัดเอาเปรียบกันมากเกินไป

๑๒) หลักสติปัญญา ๔ ในส่วนของผู้สูงอายุที่มีความเข้าใจ เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว มีความใส่ใจในธรรมะและการปฏิบัติธรรมเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และเพื่อให้เข้าสู่กระแสแห่งธรรมะขั้นสูงยิ่งขึ้น หลักธรรมสำคัญที่ควรยึดถือปฏิบัติ คือ หลักมหาสติปัญญา ซึ่งเป็นหลักในการบำเพ็ญภาวนา พิจารณาให้เห็นแจ้งในสภาพที่แท้จริงของชีวิต หลักมหาสติปัญญามี ๔ ประการ คือ

^{๙๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐,๒๐๕/๑๔๖-๑๔๗,๑๖๗,๒๐๕.

^{๑๐๐} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา

๔. ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ^{๑๐๑}

หลักของสติปัฏฐาน ๔ นี้ ก็หมายถึงว่าให้เรา มีจิตมีสติอยู่ใน กาย เวทนา จิต และธรรม เมื่อผู้สูงอายุมีสติอยู่ในฐานทั้งสี่แล้ว ก็จะเป็นผู้ไม่หลงลืมสติ

เมื่อกล่าวโดยสรุป หลักธรรมทั้งหลายดังกล่าวมา เป็นส่วนหนึ่งในธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนมา เป็นสิ่งที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุหรือแม้มนุษย์ทุกเพศทุกวัย เป็นทางดำเนินไปสู่ความสุขสงบทั้งกายและใจ และสร้างสังคมใหญ่ให้ร่มเย็น ซึ่งกล่าวโดยย่อคือ การดำเนินตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา

๒.๗ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม แต่ละคนมีการแสดงออกทางสังคมที่แตกต่างกัน สำหรับการศึกษาปฏิบัติตามบทบาทจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทเสียก่อนในเบื้องต้น

๒.๗.๑ ความหมายของบทบาท

คำว่า “บทบาท” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่ บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่าง ๆ ^{๑๐๒}

^{๑๐๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓-๓๐๐/๓๒๕-๓๕๑.

^{๑๐๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

ชนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์ กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ความคาดหวัง หรือตามหน้าที่แสดงจริง^{๑๐๓}

งามพิศ สัตย์สงวน ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร^{๑๐๔}

สิริอร วิชชาวุธ กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคนซึ่งคนอื่นคาดหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง^{๑๐๕}

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง พิจารณารอบทบาทนั้นมี ๒ นัย คือ ทางด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ส่วนทางด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทบาทเป็นผลต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม^{๑๐๖}

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^{๑๐๗}

พัชนี วรกวิน ได้กล่าวว่า บทบาท ก็คือ แบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป^{๑๐๘}

^{๑๐๓} ชนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์, **จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

^{๑๐๔} งามพิศ สัตย์สงวน, **มนุษย์และวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๔.

^{๑๐๕} สิริอร วิชชาวุธ, **จิตวิทยาการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙.

^{๑๐๖} ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง, **สถานภาพและบทบาท**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๘.

^{๑๐๗} ปราชญา กล้าผจญ, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

^{๑๐๘} พัทธนี วรกวิน, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕๒.

ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้อธิบายว่า บทบาทของคนในสังคมย่อมขึ้นกับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคล บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุ จูงใจ การอบรมขัดเกลาความพอใจ^{๑๐๙}

ยนต์ ชุ่มจิต ได้ให้ความเห็นว่า บทบาท หมายถึง ภาระที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น เป็นพ่อแม่ นอกจากจะเลี้ยงดูให้ลูกเติบโตแล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์ในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ป้องกันมิให้ลูกทำความชั่วหรือดูแลทุกข์สุขอื่นๆ ส่วนครูจะต้องมีบทบาทอื่น ๆ นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้า อาหาร ส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนและดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็กๆ^{๑๑๐}

วราคม ทีสุกะ กล่าวว่า บทบาท คือสิ่งที่เราทำ หรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมาคู่กับสิ่งที่เราเป็นสถานภาพ^{๑๑๑}

สงวน สุทธิเลิศอรุณ กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมหรือตามลักษณะการรับรู้ หรือตามที่แสดงจริง^{๑๑๒}

สงวนศรี วิรัชชัย ได้แบ่งลักษณะบทบาทออกเป็น ๕ ประเภท คือ

๑. บทบาทที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กรนั้นๆ

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาท หรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น (ผู้เกี่ยวข้อง) คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ เช่น นักเรียนคาดหวังว่าครูจะช่วยอธิบายปัญหาข้อข้องใจเกี่ยวกับบทเรียนให้กับตน เป็นต้น บทบาทนี้มักจะสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด

๓. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด และเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติ หรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่ง

^{๑๐๙} ไพบูลย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๓๐.

^{๑๑๐} ยนต์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

^{๑๑๑} วราคม ทีสุกะ, **สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๙.

^{๑๑๒} สงวน สุทธิเลิศอรุณ, **ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรบัณฑิต, ๒๕๔๗), หน้า ๖๘.

๕. บทบาทผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อื่นในตำแหน่ง^{๑๑๓}

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปว่า บทบาทตามความหมายของนักวิชาการคือสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ที่ถูกกำหนดหรือคาดหวังจากคนในสังคม อาจเป็นไปในรูปแบบของกฎหมาย ค่านิยม ประเพณี เป็นต้น ซึ่งตัวบทบาทจะเป็นตัวที่กำหนดหน้าที่ของบุคคลตามบทบาทที่ตนเองได้กำหนดไว้ เช่น พระสงฆ์ก็มีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้ปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นคนดีของสังคม ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม เป็นต้น

๒.๗.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท (Role Theory)

ในการศึกษาครั้งนี้ จะกล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ได้มีนักทฤษฎีกล่าวถึงทฤษฎีบทบาท ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีของลินตัน (Linton's role theory) บทบาท หมายถึง ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นตัวกำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรม เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์^{๑๑๔}

ทฤษฎีของโฮแมน (Homan's role theory) บทบาท หมายถึง บุคคลจะเปลี่ยนแปลงบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตอนกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นครู

ตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น^{๑๑๕}

๑. บทบาททางเพศ (Sex roles) เป็นบทบาทที่สำคัญมาก เพศมีความสัมพันธ์ต่อสภาพสังคมโดยทั่วไป ทั้งเพศหญิงและเพศชาย เริ่มตั้งแต่มีการกำหนดหน้าที่กัน ตามธรรมชาติเพศหญิงมีบทบาทที่สำคัญในการเป็นแม่ เพศชายมีบทบาทสำคัญในการเป็นพ่อ และการเป็นผู้นำของครอบครัว ในบางสังคมนั้นอาจจะเป็นการกีดกันทางเพศ แต่ก็ไม่ได้ทำให้ความสำคัญทางเพศลดลง

^{๑๑๓} สวงนศรี วิรัชชัย, **จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : เกรียงศักดิ์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๘.

^{๑๑๔} Biddle, Bruce J, "Recent development in role theory." **Annual review of sociology**, (Columbia : University of Missouri-Columbia, 1986), p 67-92.

^{๑๑๕} Homans, George C, "Bringing men back in," **American Sociological Review** (Tennessee : Vanderbilt University, 1964), P 809-818.

๒. บทบาทเกี่ยวพันทางเครือญาติ (Kinship roles) เนื่องจากสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน มีการเคารพนับถือภายในเครือญาติ แต่ละคนมีบทบาทแตกต่างกันไป ทำให้เกิดอิทธิพลในการเคารพเชื่อถือ และเชื่อฟังกันและกัน เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก เป็นต้น

๓. บทบาททางสังคม (Social roles) เป็นบทบาทหรือหน้าที่ที่สังคมกำหนดขึ้นไว้ให้บุคคลในสถานภาพต่างๆ ได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติหรือคาดหวังว่าจะปฏิบัติ โดยมีปทัสถานทางวัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสิน ฉะนั้นเมื่อบุคคลจะมีการเกี่ยวข้องกัน ทุกคนจึงควรจะได้เรียนรู้และปฏิบัติตามปทัสถานทางวัฒนธรรม แต่ถ้ามีคนใดคนหนึ่งไม่ปฏิบัติตาม ก็จะต้องมีการบังคับหรือลงโทษเพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนใหญ่ต่อไป

๔. บทบาททางอาชีพ (Occupation roles) เป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ และจะอยู่ได้อย่างมีความสุข ผู้แสดงบทบาทจะต้องคำนึงถึงขอบเขต และหลักการสำคัญของอาชีพนั้น เช่น กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ จรรยาบรรณ และกฎหมาย เป็นต้น^{๑๑๖}

กรณีการ ขวัญอารีย์ ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. บทบาทที่กำหนดไว้ หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิ และหน้าที่ของตำแหน่งไว้

๒. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ๆ ซึ่งอาจไม่ตรง ตามบทบาทอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

๓. บทบาทที่กระทำจริง (The performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ^{๑๑๗}

งามตา สุขประเสริฐ ได้กล่าวว่า การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจคนไปยังจุดประสงค์ โดยทั่วไปแล้ว ผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดี เรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (Positive

^{๑๑๖} Deutsch, M., & Krauss, R. M., *Theories in Social Psychology*, (New York : Basic Books, 1965), p 405.

^{๑๑๗} กรณีการ ขวัญอารีย์, “บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

Leader) ผู้นำพลวัตร คือ เคลื่อนไหวนำทำงานอยู่เสมอ (Dynamic Leader) และผู้นำในทางที่ไม่ดี คือ ไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนินสอ (Negative Leader)^{๑๑๘}

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์และคณะ ได้กล่าวถึงบทบาทว่า ประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ ๓ ประการ คือ

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำ แต่อาจไม่มีใครทำตามนั้น

๒. บทบาทในตามที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยมหรือบุคลิกภาพและประสบการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย

๓. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual / Enacted Role) ได้แก่ การกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย^{๑๑๙}

จิตยา สุวรรณขุ ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (Ideal Role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติ และเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่ง อารมณ์ขณะแสดงบทบาทและอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ ปฏิกริยาของผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม **จิตยา สุวรรณขุ** ได้กล่าวสรุปฐานะตำแหน่ง และบทบาททางสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑. มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในสังคม และมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง

๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็นประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง

๓. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น

๔. ฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ในสังคมนั้น

๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกัน พฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานะตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมจริงเป็นผลของปฏิกริยาของคนที่ครองตำแหน่งที่มีบทบาทที่

^{๑๑๘} งามตา สุขประเสริฐ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี”, รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๑๑๙} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๔๕.

ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้น (Stimulus) ที่มีอยู่ในเวลา และสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม^{๑๒๐}

มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท ๑๐ บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

๑. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Roles) ได้แก่ บทบาทของความเป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (Figurehead Roles) เช่น ประธานในงานพิธีการต่างๆ บทบาทการแสดงออกในฐานะผู้นำ (Leader) ได้แก่ การจ้างงาน การอบรม การกระตุ้นจิตใจ และการรักษาระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม (Liaison Role) ได้แก่ การกระทำกิจกรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายใน และภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดขอข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือเป็นการติดต่อประสานงานกันภายในองค์กรแต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่น ก็ถือเป็นการประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

๒. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information Roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากใน และนอกองค์กรของตน กระทำได้โดยการอ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกันผู้บริหารคนอื่นๆ เช่น องค์การคู่แข่งชั้นมีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ว่า บทบาทการตรวจสอบ (Monitor Role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (Disseminator Role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตนเปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่างๆ ไปยังสมาชิกในองค์กร และเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่นๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (Spoken Role) ขององค์กร

๓. บทบาทการตัดสินใจ (Decisional Role) มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๔ ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (Entrepreneurs) คือ ผู้ดูแลโครงการใหม่ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่างๆ (Disturbance Handles) ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (Unforeseen Problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (Resource Allocators) ในการรับผิดชอบของผู้

^{๑๒๐} Mintzberg, H., Ahlstrand, B. & Lampel, J, **Researching Configuration**. In Volberda, H.W. & Elfring, T. In **Rethinking Strategy**, (California : SAGE Publications Ltd, 2001), P 198-211.

เจรจาต่อรอง (Negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่^{๑๒๑}

จากความหมายของบทบาท และแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท สรุปได้ว่า บทบาทหมายถึง แบบแผนของการประพฤติปฏิบัติหรือการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวกับอำนาจ หน้าที่ และสิทธิ ซึ่งผูกพันกับสถานะหรือฐานะตำแหน่งทางสังคม โดยสังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทของบุคคลในแต่ละสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติของทุกคนในประเทศชาติ โดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติต่อไป

๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

ในสังคมไทยพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งในสถาบันที่สำคัญของชาติ คือสถาบันศาสนา ซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หากมองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้านเมื่อประสบกับปัญหาหรือเกิดทุกข์ร้อนใดๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือจิต ก็จะไปวัด ไปพบพระสงฆ์เพื่อปรึกษาและระบายความทุกข์ ดูเหมือนว่าพระสงฆ์จะสามารถแก้ปัญหาความทุกข์ร้อนของพวกเขาได้ทุกอย่าง เพราะฉะนั้น วัดและพระสงฆ์ในอดีตจึงมีบทบาทมาก^{๑๒๒}

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึง บทบาทและความสำคัญของวัดและพระสงฆ์กับสังคม ไว้ดังนี้

- ๑) เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระรับการอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน
- ๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด
- ๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวกรักษาผู้เจ็บป่วย
- ๔) เป็นที่พักคนเดินทาง
- ๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

^{๑๒๑} Mintzberg, H, Strategy Formation : Schools of Thought In Fredrickson, J.W.Perspectives on Strategic Management. (New York : Harper Business, 1990), P 105-235.

^{๑๒๒} สมพร เทพสิทธิ, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สภาอุรวุพุทธิกสมาคมแห่งชาติ, ๒๕๓๘), หน้า ๓๙.

- ๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน
- ๗) เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตและครอบครัวและความทุกข์
ต่างๆ
- ๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ เสมือน พิพิธภัณฑ์
- ๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ ซึ่งชาวบ้าน จะได้ขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ
- ๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอก
แจ้งกิจกรรมต่างๆ
- ๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของ
ทุกคนในระยะต่าง ๆ ^{๑๒๓}

คุณ โทษณ์ ได้กล่าวถึง บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย พอสรุปได้
ดังนี้

- ๑) เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับประชาชน
- ๒) เป็นสถานสงเคราะห์
- ๓) เป็นสถานที่สัปปายะ คือเป็นที่สบายกายสบายใจ
- ๔) เป็นสถานที่ดูจุฬารักษสถาน
- ๕) เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
- ๖) เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลและแสดงมหรสพต่างๆ
- ๗) เป็นศูนย์กลางการบริการหรืองานปกครอง เช่น การเรียกประชุมเพื่อแจ้งกิจการหรือ
ข่าวสาร
- ๘) เป็นสถานสวัสดิการ สงเคราะห์แก่คนยากจนและคนที่ไร้ที่พึ่งพิง
- ๙) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม
- ๑๐) เป็นสถานที่แสดงความสามัคคี
- ๑๑) เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของเครื่องใช้ส่วนรวม
- ๑๒) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและเป็นที่ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้าน
- ๑๓) เป็น฼ณานสถาน
- ๑๔) เป็นสถานดำเนินกิจการทางการเมือง
- ๑๕) เป็นตลาดนัดและตลาดโต้รุ่ง ^{๑๒๔}

^{๑๒๓} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ
โกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๑๒๔} คุณ โทษณ์, **พุทธศาสนากับชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๗.

ชวนะ ภวภานันท์ ได้กล่าวถึง บทบาทอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทย ในปัจจุบัน ว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่สำคัญควรจะต้องมี คือ

- ๑) สันสอนธรรม อบรมศีลธรรมแก่ประชาชน
- ๒) กระทำตนเป็นแบบอย่างแห่งความดี
- ๓) ช่วยชาติประหยัดเศรษฐกิจตามพระวินัย
- ๔) ช่วยในด้านการศึกษาของชาติ
- ๕) สงเคราะห์จิตใจแก่ประชาชน
- ๖) เป็นผู้นำในการพัฒนาสังคม ^{๑๒๕}

อนันต์ วิริยพินิจ ได้กล่าวถึง บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย ว่า งานที่กระทำโดยตรง คือ การสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนการสงเคราะห์ทางวัตถุจะกระทำโดยอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยหรือแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไปโดยการสงเคราะห์ ^{๑๒๖}

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ กล่าวว่า บทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมไทย มีดังนี้

- ๑) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณี เกี่ยวกับชีวิต เช่น ในพิธีทำบุญเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การทำบุญอายุ เป็นต้น
- ๒) การให้ที่พักอาศัยแก่นิสิต นักเรียนต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาโรค เช่น อุบาสก อุบาสิกา หรือคนชรา ทุพพลภาพ การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกแก่ประชาชนที่ขาดส่นปลูกบ้านพักอาศัย
- ๓) การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม แม้บางกิจการหรือที่พระภิกษุบางรูป ดำเนินการอยู่จะเป็นที่ติเตียน แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยที่เลื่อมใส ศรัทธา
- ๔) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัด เช่น ศาลาการเปรียญ ลานวัด บริเวณวัด ประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้ง ทำกิจการบริการหรือสงเคราะห์ประชาชนด้านต่างๆ จัดงานรื่นเริง จัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ เช่น โรงเรียน สถานพยาบาล ห้องสมุด หรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น
- ๕) การช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

^{๑๒๕} ชวนะ ภวภานันท์, “บทบาทอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทยปัจจุบัน”, *คุรุศาสตร์ปริทัศน์*, เล่มที่ ๙๖ (ตุลาคม ๒๕๒๗) : ๕๑.

^{๑๒๖} อนันต์ วิริยพินิจ, *บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๖.

๖) การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของตลอดจนเงินทางจากผู้บริจาคไปให้แก่ผู้ประสบภัยต่างถิ่น ^{๑๒๗}

สมบุญ สุขสำราญ ยังได้กล่าวถึง บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมไทยเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ว่า สังคมไทยในช่วง ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้พระสงฆ์ถูกชักนำเข้าสู่กระบวนการการทำงานทางการเมือง ทั้งที่ทำงานโดยอิสระและร่วมกับรัฐบาล พอสรุปได้ดังนี้

๑) ความเป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจที่รักการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และชอบเสียสละ ดังนี้ เมื่อพระสงฆ์ได้ออกธุดงค์ไปในพื้นที่ต่างๆ หรือเมื่อได้ไปอบรมประชาชนตามนโยบายพระธรรมทูตในหมู่บ้านต่างๆ ได้พบเห็นถึงปัญหาความทุกข์ยากต่างๆ ของประชาชนจึงปลุกเร้าพื้นฐานทางจิตใจและพยายามผลักดันให้เกิดการพัฒนาชนบทเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน

๒) จากประสบการณ์ของพระสงฆ์นักพัฒนาที่ได้พบเห็นชุมชนอื่นดีกว่า ประชาชนได้รับการพัฒนาจนมีสภาพการดำรงชีวิตที่สุขสบายมากกว่า เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาพปัญหาและความทุกข์ยากของคนภายในชุมชนจึงต้องการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนให้ทัดเทียมกับชุมชนที่พัฒนาแล้ว

๓) เนื่องจากพระสงฆ์นักพัฒนาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีพื้นเพเป็นคนในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้นเป็นผู้ที่เกิดและโตอยู่ในชุมชนนั้น จึงมีความรู้และเห็นสภาพปัญหา ความยากจนของประชาชนในชุมชนมาโดยตลอด การใช้ชีวิตอยู่ในเพศบรรพชิต ถึงแม้จะสามารถตัดขาดจากเรื่องทางโลกได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่มีทางที่จะตัดขาดได้โดยสิ้นเชิง จึงต้องเข้ามาพัฒนาชุมชน ซึ่งมองในอีกมุมมองหนึ่งก็คือ การช่วยเหลือพ่อแม่ ญาติพี่น้องของตนในทางอ้อม นั่นเอง

๔) การเล็งเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ถ้าหากชุมชนขาดแคลนมีความทุกข์ยากหรือด้อยพัฒนาแล้ว วัดจะดำรงอย่างสวยงามหรือเจริญอยู่ได้อย่างไร เมื่อชาวบ้านไม่มีกินพระสงฆ์จะมีฉันอย่างสมบูรณ์ได้อย่างไร ดังนั้น วัดหรือพระสงฆ์กับชาวบ้านจึงต้องพัฒนาไปควบคู่กัน บ้านพึ่งวัดและวัดพึ่งบ้าน เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย เพราะฉะนั้น เมื่อพบเห็นหมู่บ้านไม่เจริญ ประชาชนทุกข์ยากมีความลำบาก พระสงฆ์และชาวบ้านจึงต้องรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน

๕) เนื่องจากพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เหมาะสมจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้ อีกทั้งพระสงฆ์คือผู้ที่ชาวบ้านในชนบทให้ความเคารพนับถือมาก มีศักยภาพในการชักจูง

^{๑๒๗} ชำเลียง วุฒิจันทร์, การพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๙-๔๐.

ชาวบ้านให้เข้าร่วมทำกิจกรรมใดๆ ได้ง่าย ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการช่วยแบ่งเบาภาระของชาวชนบทได้ดี อีกทั้งยังเป็นการช่วยเสริมสร้างภาพพจน์ที่ดีของพระสงฆ์ต่อชุมชนด้วย ^{๑๒๘}

สรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์นั้น มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่ง มีความผูกพันและเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะพระสงฆ์ดำรงอัตภาพได้ด้วยอาศัยประชาชนในชุมชน และมีบทบาทโดยตรงในการอบรมสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนตามหน้าที่สถานะความเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และทั้งฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคนในชุมชน จึงต้องมีบทบาทต่อชุมชนและสังคมในด้านต่างๆ ด้วยโดยปริยาย นั่นเอง

อนึ่ง บทบาทของพระสงฆ์ที่มีบัญญัติไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) นั้น กล่าวถึง บทบาทของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง ว่า มีบทบาทในงานทั้ง ๖ ประเภท ได้แก่ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวตามลำดับไป ดังนี้

๒.๘.๑ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม

การควบคุมและส่งเสริมความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแลรักษาควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ควรจะอยู่ ^{๑๒๙} ด้วยเหตุนี้ พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้พระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมตลอดทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเขตปกครองของตน ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย พร้อมทั้งตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

^{๑๒๘} สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทตามแนวพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๑-๕๒.

^{๑๒๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปภัง), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่จะเกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อให้แต่ละบุคคลบรรลุตามจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือเป็นคติได้ว่าการปกครองที่มีขึ้นนั้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงประปรักษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว นั่นเอง ^{๑๓๐}

งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานหลักซึ่งกว้างขวางยิ่งใหญ่อะเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างไร งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน ^{๑๓๑} ผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการ คือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งพระศาสนาทั้งปวง และหมายถึงแหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

- ๑) ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณวัด มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ
- ๒) ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้างเป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่แสดงถึงความถูกต้องเรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ
- ๓) ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่มีลักษณะตั้งอยู่ในศีลาจารวัตรบำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ และแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดที่มี

^{๑๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕-๔๖.

^{๑๓๑} พระพุทธวรญาณ (มงคล วิโรจน์), **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐.

ลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายาททายิกา ที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกา มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

๔) ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดจนคำสั่งสอนและแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชู และศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

๕) ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่างๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังฆมณฑล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา

สรุปได้ว่า การควบคุมและส่งเสริมความเรียบร้อยดีงาม หรือการปกครองนี้ เป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง ที่จะต้องดูแลพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม ตามหลักพระธรรมวินัย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม และกฎหมายบ้านเมืองด้วย

๒.๘.๒ การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธี การดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ) กล่าวว่า คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้วคงอนุมานได้ว่ามีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ^{๑๓๒}

- ๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ
- ๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
- ๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
- ๕) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- ๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
- ๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- ๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

^{๑๓๒} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๑.

๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์”^{๑๓๓} จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ.๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะสังฆมณฑลจัดด้วย ดังนี้

๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด

๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆมณฑลจัดด้วย

ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามากคือการจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษา เป็นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ใน ๒ แผนก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม ซึ่งเป็นการให้การศึกษาศาสนบุคคลที่จะช่วยสืบทอดหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาต่อไป โดยจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเป็นภาระหน้าที่ของเจ้าสำนักเรียน รวมถึงครูอาจารย์และผู้บริหารการศาสนศึกษาที่จะต้องช่วยกันบริหารจัดการให้การ ศาสนศึกษาดำเนินไปได้ด้วยดี

๒.๘.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษาจากการศาสนศึกษาหรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ) ได้กล่าวถึง งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน ว่า มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ^{๑๓๔}

^{๑๓๓} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชายและหญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทริวิทยา จังหวัดน่าน

๓) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้เด็กนักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ทางสถานศึกษาของฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

๔) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรม ปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการเพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด กับพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่ายๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวเกี่ยวกับการดูแลหลักสูตรที่เป็นการศึกษาในระบบไว้ว่า “สถาบันพระพุทธศาสนาและบุคคลที่รับผิดชอบต่อการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา มีความบกพร่อง ย่อหย่อน ไม่เอาใจใส่ต่อศาสนกิจเท่าที่ควร และได้ปรับปรุงระบบการศึกษาในความรับผิดชอบให้เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องหันมาทบทวนตรวจสอบข้อบกพร่อง

^{๑๓๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปยุโธ), เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๘-๔๙.

ต่างๆ พร้อมทั้งมองกว้างไกล ถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในสังคม และสภาพการจัดการศึกษาทางด้านพุทธศาสนา และศีลธรรมจรรยาในระบบการศึกษาของชาติ” ^{๑๓๕}

สรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการศึกษาเพื่อเกื้อกูลด้านการศึกษาที่นอกเหนือจากการศาสนศึกษา อันได้แก่ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์ เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ซึ่ง แม้ในปัจจุบันพระสงฆ์และวัดจะไม่ได้มีหน้าที่โดยตรงในการให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาเหมือนในอดีต แต่การให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมและศีลธรรมจรรยาอันเป็นความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขนั้น ถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และวัดต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยดี

๒.๘.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ^{๑๓๖}

- ๑) ติณฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
- ๓) และปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถึก ภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ ในหลักสูตรการศึกษาภิกษุสงฆ์สามเณรก็เป็นการส่งเสริมให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้

^{๑๓๕} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), **พุทธศาสนาในอาเซียน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๗๕.

^{๑๓๖} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **การกลับมาของพระพุทธศาสนา“พระเอก” ของการศึกษาใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลายสื่อ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาให้แพร่ขยายออกไปนั้น เป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญ ซึ่งเป็นบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์และวัดที่จะต้องบริหารจัดการงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำเนินไปได้ด้วยดี เพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาต่อไป พระสงฆ์ต้องเลือกใช้วิธีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในสังคมปัจจุบันให้ได้ จึงจะประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๘.๕ การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา ^{๑๓๗} สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

- ๑) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
- ๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง
- ๓) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
- ๔) การศาสนสมบัติของวัด ^{๑๓๘}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ) กล่าวว่า การจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะของงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ^{๑๓๙}

การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการเป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์ แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะตำบลทุกส่วนทุกชั้น ต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมสาธารณูปการ ส่งเสริมสาธารณูปการ

การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติ สอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำให้การสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังนี้

- ๑) ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

^{๑๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, หน้า ๑,๑๗๔.

^{๑๓๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕). หน้า ๕๗- ๕๘.

^{๑๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

๒) ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควร แก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน

๓) ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุ ให้เป็นทรงไทยหรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ

๔) การควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ-รายจ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

๕) ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖) ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง ^{๑๔๐}

สรุปได้ว่า การสาธารณูปการ เป็นงานสำคัญที่พระสงฆ์ต้องแสดงบทบาทในการบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบนหลักการแห่งความประหยัด และรักษาเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นไว้ งานด้านการสาธารณูปการนี้เป็นการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ สามารถใช้รองรับการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี นั่นเอง ดังนั้นจึงเป็นงานที่ต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่ขัดแย้งกัน สมานสามัคคีกันระหว่างวัดกับชาวบ้าน

๒.๘.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณ ประโยชน์ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า พระสงฆ์และวัดควรสงเคราะห์ประชาชน ดังนี้

๑) ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

๒) ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม

๓) ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ

๔) ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี

๕) ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ

๖) ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง ^{๑๔๑}

^{๑๔๐} อ้างแล้ว, หน้า ๒๔-๒๕

กรมการศาสนา ได้เสนอรายงาน สภาพสังคมไทยด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการ
สงเคราะห์ประชาชน ไว้ดังนี้

๑) ให้ที่พักอาศัย ตลอดจนอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และทุนการศึกษาแก่เด็ก จากครอบครัวที่
ยากจน

๒) ให้สถานศึกษาของรัฐและท้องถิ่นใช้ที่ดินของวัดเป็นที่ตั้งและใช้เป็นอาคารเรียน

๓) ให้วัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนราษฎร์เองตามกฎหมาย โรงเรียนราษฎร์เป็นโรงเรียน
สำหรับนักเรียนยากจน ให้ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน บางแห่งจัดเก็บค่าเล่าเรียนแต่ในอัตรา
ต่ำ บางวัดจัดให้มีการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับพระภิกษุสามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษา

๔) จัดการสอนศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียน โดยคณะสงฆ์เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการส่ง
พระภิกษุไปช่วยสอนศีลธรรม จริยธรรม ไปตามโรงเรียนต่างๆ มีการสอนรายชั่วโมงตามหลักสูตร หรือ
ไปสอนในรูปแบบการประชุมสัมมนา ให้สถานศึกษาเป็นครั้งคราว ทั้งในระดับประถม มัธยม และ
อุดมศึกษา ทั่วราชอาณาจักร ตลอดจนจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนตามสำนักของสงฆ์

๕) จัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นการสงเคราะห์ด้านการศึกษาที่กรมการศาสนา
ร่วมกับเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ จัดขึ้น เพื่อวางรากฐานการศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียนในท้องถิ่น เป็นการ
ปลูกฝังให้เด็กใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ให้พระภิกษุ สามเณร ผู้มีความรู้ความสามารถได้ทำ
คุณประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นและชุมชนที่อาศัย

๖) การสงเคราะห์ด้านอื่นๆ ได้แก่

๖.๑) บริการด้านให้ความรู้ทางศีลธรรมและบำเพ็ญประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชน

๖.๒) จัดตั้งทุนสงเคราะห์และให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนยากจน

๖.๓) การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

๖.๔) จัดตั้งศูนย์อบรมสัมมนาอาชีพแก่ประชาชน

๗) การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่

๗.๑) สงเคราะห์ปกติ

๗.๒) ให้สถานที่ในวัด หรือของวัด จัดตั้งกุศลสาธารณสถาน เช่น โรงเรียน สุขศาลา
ศาลาประชาชน เป็นต้น

๗.๓) อนุญาตให้ทางราชการหรือคณะบุคคลใช้อาคารของวัด ลานวัด จัดงานการ
กุศล งานรื่นเริงตามเทศกาลในประเพณีนิยม

๘) สงเคราะห์ตามเหตุการณ์

^{๑๔๑} พุทธทาสภิกขุ, การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่, (นนทบุรี : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗),

๘.๑) อนุญาตให้ประชาชนที่ประสบสาธารณภัยเข้าพักพิงให้อาหารหรือสถานที่ของวัด

๘.๒) รวบรวมปัจจัยเครื่องอุปโภคบริโภคส่งไปให้แก่ผู้ประสบสาธารณภัย ^{๑๔๒}

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ ได้กล่าวถึง การสงเคราะห์ของพระสงฆ์ ว่าควรมีลักษณะดังนี้

๑) เมื่อวัดมีที่ดินเหลือ ควรจัดตั้งโรงเรียน หรือสถานการศึกษาระดับต่างๆ ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัด ไม่ควรกันเขตตัดขาดจากบ้าน วัด โรงเรียน ควรให้มีความใกล้ชิดกับวัด อุบาสก อุบาสิกา ที่ศรัทธาวัด ควรทำบุญบำเพ็ญกุศล สมาทานศีล ฟังเทศน์ที่วัดเป็นประจำ และทำหน้าที่บำรุงวัดร่วมกับประชาชนในชุมชนอื่นๆ ด้วย

๒) พระสงฆ์ควรตั้งสุศาลา สถานือนามัย หรือโรงพยาบาล ภายในวัด ในเขตวัด

๓) ควรสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน พิพิธภัณฑ์ในวัด อาจเกิดจากความร่วมมือจากทางวัดเอง หรือจากประชาชน ชาวบ้าน แม้แต่ทางราชการ จัดสร้างขึ้นให้วัดดูแลได้ อาจให้ใช้สถานที่แล้วมีพระภิกษุ สามเณร เป็นผู้ดูแลรักษา ให้บริการแก่ประชาชน

๔) ควรตั้งสภาตำบล ใช้เป็นที่ประชุมราษฎรของหน่วยราชการ ในกิจการด้านการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล ท้องถิ่น วัดอาจให้ใช้สถานที่ เช่น ศาลาการเปรียญ หรือบริเวณวัดได้

๕) ควรสร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำประปาหมู่บ้าน น้ำใช้ในด้านเกษตร ทางวัดอาจเป็นผู้ดำเนินงาน นอกจากนั้นให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษา โดยอาจแต่งตั้งคณะกรรมการและมีทางวัดเข้าไปช่วยดูแล

๖) กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ หรือกิจการอื่นๆ ของหมู่บ้าน ควรให้ใช้สถานที่วัด โดยเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุสามเณรช่วยดูแลให้ความสะดวกภายในขอบเขตความสามารถ ซึ่งต้องไม่ผิดพระธรรมวินัย ไม่ทำให้เสียสมณสาธูป เช่น การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธุ์ ธนาคารโคกระบือ กองทุน มูลนิธิ สหกรณ์ต่างๆ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ประสานงานของประชาชนในกิจการต่างๆ

๗) กิจกรรมแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระสงฆ์ควรจัดการชวนช่วยให้ โดยพระเป็นผู้นำให้ชาวบ้านได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีวัดเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ การเกิดภัยธรรมชาติต่างๆ ^{๑๔๓}

เสฐียรพงษ์ วรรณปก กล่าวว่า ภารกิจที่สำคัญยิ่งของพระสงฆ์ คือ การอบรมสั่งสอนชาวบ้านในทางที่ถูกที่ควร ชาวบ้านได้ให้การอุปการะปัจจัย ๔ แก่พระสงฆ์ ให้มีกำลังศึกษาปฏิบัติธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ก็ควรอนุเคราะห์ชาวบ้านเป็นการตอบแทน ^{๑๔๔}

^{๑๔๒} กรมการศาสนา, ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

^{๑๔๓} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๕), หน้า ๙-๑๓.

สรุปได้ว่า งานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ นี้สามารถแยกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ สงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจ สาธารณสงเคราะห์เป็นงานในบทบาทหน้าที่ของ พระสงฆ์เพื่อประชาชน โดยจะต้องดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ไม่ขัดต่อหลักพระ ธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งของมหาเถรสมาคม และต้องเป็นไป ตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วย

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๙.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

มีผู้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทไว้อย่างมากมาย ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกมา ประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา) ได้ศึกษาการศึกษาบทบาทของพระสาโร บุตระเถระใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ในด้านความสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญ ท่านมี ความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าในฐานะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา เป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นแม่ทัพ ธรรม กับพระสาวกในฐานะเป็นเพื่อนสหธรรมมิกด้วยกัน เป็นที่ปรึกษาให้ภิกษุ ภิกษุณีเกิดความ สามัคคีกลมเกลียวกัน โดยการเป็นผู้แสดงธรรมให้ฟัง รวมทั้งอุบาสกอุบาสิกาด้วย จึงเห็นได้ว่าท่านมี บทบาทมาก ต้องรับภาระในการประกาศพระศาสนาและมีศาสนกิจในหลายๆ ด้าน ในด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะ ให้คำแนะนำ ปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจ และ การแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรมอันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบาย ขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้า ทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธา เลื่อมใสแล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วน ท่านั้นที่มีได้หันมานับถือ พระพุทธศาสนา เพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ได้นับถือในตัวท่านอยู่ก็ มีซึ่งเท่ากับได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับเป็นตัวอย่างการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดีบทบาทในการรักษาพระสัทธรรมให้คง อยู่ ท่านกระทำโดยการศึกษาและลงมือปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้อย่าง จริงจัง ท่านเคยกราบทูลเสนอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าส่งคายนามพระธรรม แต่ในขณะนั้นพระองค์ตรัส ว่ายังไม่ถึงเวลา ท่านจึงได้จำแนกธรรม โดยแบ่งไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกต่อการศึกษา ในเวลา

^{๑๔๔} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๑.

ต่อมายังใช้หลักธรรมที่ท่านแสดงไว้ เช่นในสังคีตสูตร เป็นแนวทางในการทำสังคายนาครั้งแรก หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว^{๑๔๕}

พระมหาสุชญา โรจนญาโณ ได้ศึกษาบทบาทของ พระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระมหาโมคคัลลานะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในลักษณะการให้คำแนะนำเป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิถิชาปฏิรูป การเป็นสมณทูตในเทวโลกและยมโลกแล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม^{๑๔๖}

พระมหาสนธิ์ สุนติกโร ได้ศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหากัจจายนเถระได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการสอน ๔ อย่าง คือ สันตัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก ๔ อย่าง คือ แบบสากัจฉาหรือสนทนาธรรม แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบโดยการอธิบายพุทธพจน์อย่างละเอียดลึกซึ้งเพื่อถ่ายทอดแก่นักปฏิบัติ อูบาสก อูบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจในหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง เหมือนกับพระพุทธเจ้าทรงแสดงเอง ด้วยวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศพระศาสนา ณ แคว้นอวันตี ทำให้บุคคลผู้ไม่มีศรัทธาเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อน ก็หันมานับถือพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็นอุบาสกจำนวนมาก ท่านได้ประพันธ์คัมภีร์ขึ้น ๖ เล่ม คือ กัจจายนไวยากรณ์ จุฬนิรุตติ มหานิรุตติ เนตติ เปฏโกปเทส และวันณนิตี^{๑๔๗}

พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” พบว่า บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การอุปถัมภ์พระสงฆ์มาก

^{๑๔๕} พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา), “การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

^{๑๔๖} พระมหาสุชญา โรจนญาโณ, การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, *ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๑๔๗} พระมหาสนธิ์ สุนติกโร, การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

ที่สุด เช่น การถวายภัตตาหารเป็นประจำ สิ่งของอุปโภค อัฐบริวาร ยารักษาโรค และสร้างเสนาสนะสถาน ด้านการชักชวนคนเข้าวัดอยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันสำคัญๆ เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา เป็นต้น และประเพณีท้องถิ่นต่างๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น รองลงมาได้แก่การจัดบรรยายธรรมะมีวัดเป็นศูนย์กลาง โดยร่วมกับพระสงฆ์ เช่น จัดอบรมธรรมะวันอาทิตย์ และการประชาสัมพันธ์ในวันสำคัญต่างๆ ด้านสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า อยู่ในระดับน้อย เช่น การจัดทำ CD ธรรมะการเทศน์ทางสถานีวิฑูญกระจายเสียงชุมชน การเขียนบทความทางหนังสือพิมพ์ และการแสดงปาฐกถาธรรมในสถานที่ราชการ สถานศึกษาหรือหน่วยงานต่างๆ และด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะการทำนุบำรุงศาสนาอย่างมีเหตุผล รองลงมา คือ การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และการศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถูกต้องแท้จริง^{๑๔๘}

พระครูสุจริตธรรมนิวัตร (สมจิตร อธิปญโญ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง "บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ผลการศึกษา" พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง ๓ ด้าน พบว่า ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและ การดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของท่านด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา และใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการต่างๆ ของวัด ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์ปรับปรุง พัฒนาวัดโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ และด้านการสนับสนุน ส่งเสริม ประสานงานจากภาคส่วนต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์สามารถเป็นผู้ประสานระหว่างประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริงได้ ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์เอง ได้แก่ การขาดความรู้และข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พฤติกรรมของพระสงฆ์ ที่มีความสมถะน้อยลง และประชาชน เข้าวัดน้อยลง ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ คือ ควรให้ทุกภาคส่วน

^{๑๔๘} พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม, บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ร่วมมือกันอย่างจริงจังในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนจากกระแสโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของสื่อยุคใหม่^{๑๔๙}

พระมหาสุริยัน จันทนาโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศักยภาพบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ สรุปความได้ว่า “พระอาจารย์สมภพโชติปัญโญ เป็นหนึ่งในบรรดาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่มีความสามารถสำคัญในยุคปัจจุบันท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อศึกษาและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่วัดป่าหลายแห่ง หลังจากนั้นท่านก็ได้เผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในที่ต่างๆทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ คำสอนของท่านตามที่ได้ศึกษาในเทป แผ่นซีดี แผ่นวีซีดีและในเอกสารประกอบการเทศน์นั้นเป็นหลักฐานยืนยันที่พุทธศาสนิกชนผู้ที่ได้ฟังธรรมนั้นแล้ว เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและได้รับความนิยมนิยมสูงสุดในหมู่ชาวพุทธในยุคปัจจุบัน”^{๑๕๐}

พระมหาธนาชัย ตนติปาโล (แสนณรงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวิกรมมุนี (บุญรอด ปญญาวโร) พบว่า ในพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการแสดงธรรม การสนทนาเป็นโอกาสในการสอน การตอบปัญหาธรรม โดยทรงยับยั้งปัญหาไร้สาระและสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มาถามปัญหา ทรงมีพุทธวิธีการสอนที่น่าอัศจรรย์ ทรงวิเคราะห์ผู้ที่มาสอน จำแนกพระธรรมคำสอนให้เหมาะแก่ผู้ที่จะสอน เมื่อเกิดพุทธบริษัทผู้นับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น พระองค์ทรงใช้พุทธวิธีในการบริหารที่เอื้อมียอด มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การวางแผนประกาศพระศาสนา การจัดการองค์กรให้เป็นระเบียบ การกระจายอำนาจการปกครอง การบริหารบุคคลากรทรงมอบอำนาจความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ การอำนวยความสะดวก การสั่งการในแต่ละครั้งจะทรงใช้แรงจูงใจมิได้บังคับ ทรงปกครองแบบธรรมาธิปไตย ในการกำกับดูแล พระองค์ทรงใช้พระวินัยในการควบคุมดูแลคณะสงฆ์ ทรงสอนวิธีการปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ที่แท้จริง ทำให้ผู้ศรัทธารู้ยั้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น เมื่อปฏิบัติก็พ้นทุกข์ได้จริง จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน^{๑๕๑}

^{๑๔๙} พระครูสุจริตรมณีนวิฐ (สมจิตร์ อธิปัญโญ), "บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่" , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๕๐} พระมหาสุริยัน จันทนาโม, “ศึกษาศักยภาพและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๕๑} พระมหาธนาชัย ตนติปาโล (แสนณรงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวิกรมมุนี (บุญรอด ปญญาวโร) “, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระครูปลัดกิจเมธี ดิถขวีโร (เพื่อนฝูง) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง "การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนในเขตตำบลดอนมูล อำเภอสว่างเม่น จังหวัดแพร่ พบว่า "พฤติกรรมของเยาวชนที่ไม่พึงประสงค์ในชุมชน คือ ๑) ปัญหาการมั่วสุมของเด็ก ๒) ปัญหาการเสพยาเสพติด ๓) ปัญหาการพกพาติดกัน และ ๔) ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร โดยมีสาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ มาจากปัญหาทางสังคมสิ่งแวดล้อม การเลี้ยงดู ปัญหาของพ่อแม่ ซึ่งทั้ง ๓ ชุมชน มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเยาวชนอยู่ในรูปแบบของการจัดกิจกรรม คือ ๑) การจัดกิจกรรม เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ๒) กิจกรรมอบรมให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัย อันควร ๓) การสอนให้เยาวชนได้ไหว้พระสวดมนต์ ฝึกสมาธิ การแผ่บารมี การแผ่เมตตา ๔) การเผยแพร่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และ ๕) การให้คำแนะนำทางด้านการอบรมแก่เยาวชนในโอกาสต่างๆ เช่น บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การนำเยาวชนเข้าค่ายพุทธบุตรโดยมุ่งพัฒนาให้ผู้เข้ารับการอบรม ให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๑๕๒}

นางจิตติมา เสนาไชย ได้ศึกษาเรื่อง "บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา วัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่ " พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านงบประมาณมีความสัมพันธ์กับบทบาทของวัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน เรียงตามลำดับ คือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย^{๑๕๓}

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท สรุปได้ว่า บทบาท เป็นการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลในสถานภาพ ตำแหน่งหน้าที่ ที่แตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละบทบาทของแต่ละบุคคลได้รับความคาดหวังจากสังคมแตกต่างกัน เช่น บทบาทของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติงานแตกต่างกันก็จะได้รับความคาดหวังจากสังคมด้วยบริบทที่แตกต่างกันออกไป ดังตัวอย่าง บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชน พระสงฆ์ก็จะได้รับความคาดหวังจากสังคมในบทบาทที่เข้าไปให้การสงเคราะห์ทั้งทางด้านจิตใจ เศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมๆ กัน หรือบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาวิธีการ

^{๑๕๒} พระครูปลัดกิจเมธี ดิถขวีโร (เพื่อนฝูง) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง "การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนในเขตตำบลดอนมูล อำเภอสว่างเม่น จังหวัดแพร่", **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๕๓} นางจิตติมา เสนาไชย, "บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา วัดพระธาตุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่", **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

แก้ปัญหาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กและเยาวชน พระสงฆ์ก็จะได้รับความคาดหวังจากสังคมในบทบาทที่ให้การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน เป็นต้น

๒.๙.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์

มีผู้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ไว้อย่างมากมาย ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม ได้ศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้ คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ ต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบ และถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส และยอมรับนับถือ พระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมา นับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๑๕๔}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อธิปญโญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” จากผลการวิจัยพบว่าการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมด้านวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ถึงจะมีการปฏิบัติมากก็จริง แต่บางวัดโดยเฉพาะเจ้าอาวาสยังไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าที่ควร ทั้งนี้ควรที่จะกำหนดเป็นตารางการทำวัตรไว้อย่างชัดเจน และถ้าพระรูปใดไม่ลงมาทำวัตรก็ควรจะมีบทกำหนดลงโทษไว้อย่างชัดเจน นอกจากพระรูปนั้นติดภารกิจจำเป็น เช่น สอนหนังสือในโรงเรียน^{๑๕๕}

พระมหาภัทรภูวนัย ภาทภูริ (ยิ้มเกิด) ได้ศึกษาเรื่อง "ศึกษาบทบาทในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ของพระราชปัญญาเวที (ริต ริตเวที)" พบว่า ๑. ทฤษฎีตะวันตกที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ กรอบทฤษฎีหลักทั้ง ๓ ประการ คือ ๑. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ (Economic Theory) ๒.ทฤษฎีระบบ (System Theory) ๓. ทฤษฎีจิตวิทยา (Psychological

^{๑๕๔} พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, “บทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

^{๑๕๕} พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อธิปญโญ, “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

Theory) ซึ่งกรอบทฤษฎีทั้ง ๓ นับได้ว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นกรอบทฤษฎีที่มีส่วนสำคัญในกระบวนการเพิ่มพูนความสามารถ ความมีประสิทธิภาพ และความมั่นคงให้กับองค์การได้เป็นอย่างดี ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การให้เป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างผลผลิต และความสำเร็จให้กับองค์การได้ในที่สุดนั้น องค์การต่าง ๆ จะต้องมีการพัฒนาควบคู่ไปกับกิจกรรมหลักทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑.การฝึกอบรม (Training) ๒.การศึกษา (Education) และ ๓.การพัฒนา (Development) นั่นเอง

๒. พระพุทธองค์ทรงวางหลักไตรสิกขาเป็นหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (พุทธบริษัท ๔) โดยทรงมองว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้ที่สามารถฝึกฝนได้ และมนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งการฝึกทุก ๆ ด้าน ซึ่งหลักการดังกล่าวของพระพุทธองค์ ได้แก่

๑) อธิศีลสิกขา หลักการฝึกความประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ (หมายรวมเอาองค์มรรค คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ) เป็นเรื่องของการฝึกฝนในด้านพฤติกรรม โดยใช้ศีลเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นจุดเริ่มต้นในขบวนการแห่งการศึกษา และการพัฒนามนุษย์

๒) อธิจิตตสิกขา หลักการฝึกปรือในด้านคุณภาพ และสมรรถภาพของจิต (หมายรวมเอาองค์ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ) สมาธิ เป็นส่วนของการฝึกฝนในด้านจิตใจ หรือ ยกระดับจิตใจให้เกิดการพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ในด้าน คุณธรรม กล่าวคือ ความมีจิตใจแน่วแน่มั่นคง มีสติ และสมาธิ

๓) อธิปัญญาสิกขา หลักการฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงขั้นหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ (หมายรวมเอาสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ) ปัญญา^{๑๕๖}

พระมหากำพล คุณงกโร ได้ศึกษาเรื่อง "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี" พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ ๑๗ ปี มีระดับการศึกษา ม.๖/ปวช. ที่เยาวชนเคยเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์คือ ด้านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จำนวนร้อยละของเยาวชนที่เคยเข้ารับการอบรมตามบทบาทของพระสงฆ์ ด้านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามากที่สุด และความถี่ในการทำกิจกรรมมีจำนวน ๕-๑๐ ครั้งต่อปี

^{๑๕๖} พระมหาภักตร์ภูวนัย ภททฐี (ยิ้มเกิด) ได้ศึกษาเรื่อง "ศึกษาบทบาทในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของพระราชปัญญาเวที (จิต รัตเวที) ", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ความคิดเห็นของกลุ่มเยาวชนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการอบรมทางจริยธรรม คือ ด้านภาวะผู้นำ ด้านการเผยแพร่ธรรม ด้านการให้การศึกษา ด้านการให้ความรู้ด้านการปกครอง และด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศ พบว่า กลุ่มเยาวชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการอบรมทางจริยธรรม โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน^{๑๕๗}

นายไอศูรย์ อินทร์เพชร ได้ศึกษาเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต)" พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมนั้น พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมโดยใช้หลักศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญแก่สังคมในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่สังคม ส่งเสริมให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งให้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ อันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข

บทบาทการพัฒนาสังคมตามแนวพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) ท่านเป็นแบบอย่างที่ดี เคร่งครัดระเบียบวินัย วางระเบียบแบบแผน ข้อวัตรไว้อย่างเคร่งครัด ทั้งได้ดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ เสียสละ โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์และสาธุชนทั้งในด้านการปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ปรากฏประจักษ์เป็นผลงานสืบมา^{๑๕๘}

นางเพชญา ชุ่ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาบทบาทศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยในการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา" จากการศึกษา ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ ข้อจำกัดและแนวทางแก้ไขของศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย พบว่า

๓.๑) ปัจจัยด้านบุคลากรศูนย์ฯ (๑)ที่มีความมุ่งมั่นทำงานอุทิศเพื่อพระพุทธศาสนา (๒) ปัจจัยทางสังคมมุ่งทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา จึงมีศรัทธาของพุทธบริษัทผู้มีความปรารถนาดีต่อพระพุทธศาสนาเป็นทุนทางสังคมในการดำเนินงาน และ (๓) ปัจจัยด้านการใช้สื่อ ศูนย์ฯ มีสื่อที่เข้าถึงประชาชนหลายๆ ช่องทางทั้งรวดเร็วทั่วถึง ปัจจัยเหล่านี้เอื้ออำนวยให้งานของศูนย์ฯ ดำเนินไปสู่ความสำเร็จ

^{๑๕๗} พระมหากำพล คุณงักโร, "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอ บางกรวย จังหวัดนนทบุรี", *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๕๘} นายไอศูรย์ อินทร์เพชร ได้ศึกษาเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต)", *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๓.๒) แต่มีข้อจำกัดของศูนย์พิทักษ์ฯ ได้แก่ (๑) ข้อจำกัดเกี่ยวกับสถานะของบุคลากร เนื่องจากในบางกรณีความเป็นบรรพชิต ซึ่งมีวิถีชีวิตเฉพาะและมีวินัยกำกับให้เจริญในไตรสิกขา ทำให้ไม่คล่องตัวในการปฏิบัติงาน และโดยปกติชาวพุทธก็มักจะให้เกียรตินิมนต์พระเป็นผู้นำหรือเป็นแกนนำในการปฏิบัติการ (๒) ข้อจำกัดเกี่ยวกับการเงิน ศูนย์ฯ มีงบประมาณในการดำเนินงานไม่แน่นอน และขึ้นต่อศรัทธาของประชาชน จึงไม่คล่องตัวในการปฏิบัติการ

๓.๓) แนวทางการแก้ปัญหาของ ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ได้ดำเนินการแก้ไขต่อข้อจำกัดนั้นดังนี้ (๑) ด้านบุคลากร ศูนย์ฯ ได้จัดโครงการอบรมอาสาสมัครพิทักษ์พระพุทธศาสนา เพื่อผลิตบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้พอต่อการใช้งาน (๒) เกี่ยวกับข้อจำกัดด้านการเงินศูนย์ฯ ได้จัดโครงการระดมทุน โดยจัดทอดผ้าป่าสามัคคีและเปิดช่องทางรับบริจาคให้ผู้ศรัทธาร่วมตั้งเป็นกองทุน^{๑๕๙}

นางทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ" พบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ใช้หลักการการศึกษาเพื่อสร้างสัมมาทิฐิต่อสตรีเพื่อสร้างครอบครัวให้เข้มแข็งโดยชี้ให้เห็นคุณค่าของหลักพรหมวิหาร ๔ ระดับครอบครัวและสังคม และชี้โทษของการขาดหลักพรหมวิหาร ๔ ระดับครอบครัวและสังคม ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานของสตรีผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวที่จะให้ประสบความสำเร็จในการใช้ชีวิตร่วมกันของสมาชิกของครอบครัว โดยมีหลักธรรมเสริมสนับสนุนคือ ขรวาธธรรม ๔ ความไม่ประมาท ศีล ๕ เป็นต้น ซึ่งได้มีการศึกษาตัวอย่างเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของสตรีผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวให้เด่นชัดยิ่งขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่า สตรีหรือแม่บ้านนั้นเป็นบุคคลสำคัญของครอบครัวยิ่งนักเพราะครอบครัวจะล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับสตรีหรือแม่บ้านเป็นสำคัญ^{๑๖๐}

พระอธิการผจญ อาจาโร (ทนังจง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน" พบว่า บทบาทของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และ

^{๑๕๙} นางเพชฎา ชุ่ม, "ศึกษาบทบาทศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยในการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา", **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๖๐} นางทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ, "บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ", **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระลูกวัด ในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศึกษา ๓) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๔) ด้านสาธารณูปการ ๕) ด้านการเผยแผ่ ได้มีการนำหลักธรรมาภิบาล ซึ่งได้แก่ ๑) หลักนิติธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักความโปร่งใส ๔) หลักการมีส่วนร่วม ๕) หลักความรับผิดชอบ ๖) หลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับปานกลาง-มาก ในพระสงฆ์ทุกระดับ ซึ่งบทบาทในการบริหารงานโดยใช้ธรรมาภิบาล เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้กับวัดและชุมชน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติ ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต ที่จะเกิดขึ้นในวัดและเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความร่วมมือร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทย รัฐธรรมนูญและกระแสโลกยุคปัจจุบัน สำหรับการส่งเสริมให้เกิดการสร้างธรรมาภิบาลนั้น มาจากความร่วมมือทั้งวัด และชุมชนรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้มีบทบาทในการวางรากฐาน และรักษากฎระเบียบต่าง ๆ การสร้างธรรมาภิบาลนั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการรับผิดชอบต่อภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปฏิรูประบบการบริหารจัดการวัด เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบต่อภายใต้กรอบของกฎหมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายในการสร้างธรรมาภิบาลนั้น จะต้องพยายามปฏิรูปการบริหารจัดการให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล และหน้าที่มีระบบความรับผิดชอบต่อด้านการเงินที่มีประสิทธิภาพมาใช้ และให้มีความโปร่งใส การปฏิบัติงาน เป็นต้น^{๑๖๑}

พระสมคิด ศรีบุรมณ์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” จากผลการวิจัยพบว่า

๑) ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการพัฒนา จิตใจ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม และด้านการส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างน้อยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ได้แก่ ตำแหน่งภายในวัด อายุ ระยะเวลาที่บวช ระดับการศึกษาทางธรรม ระดับการศึกษาทางบาลี และระดับการศึกษาทางโลก โดยมีความสัมพันธ์ของตัวแปรโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

^{๑๖๑} พระอธิการผจญ อาจาโร (ทนันจง), “เรื่องศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลพบุรี, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๒) บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม และด้านการศึกษาสงเคราะห์

๓) ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของพระสงฆ์เกี่ยวกับบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน มีดังนี้

๓.๑) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสงฆ์ควรได้รับการสนับสนุนในการ เข้าร่วมจัดการศึกษาตามสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน รวมถึงตัวพระสงฆ์เองก็ควรแสวงหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อจะได้มีความรู้รอบร้อมสั่งสอนประชาชนได้

๓.๒) ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ พระสงฆ์ควรจะไปมีส่วนร่วมในชุมชนให้มาก และควรจัดสถานที่วัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

๓.๓) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่ในการศึกษา หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจ แล้วสามารถนำเอาหลักธรรมเหล่านั้นออกเผยแผ่ ให้แก่ประชาชนได้เข้าใจและปฏิบัติตามได้

๓.๔) ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พระสงฆ์จะต้องทำความเข้าใจและเห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นของท้องถิ่น หรือของชาติ และควรพยายามอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงปลูกฝังให้เยาวชนได้ศึกษาและสืบทอดต่อไป

๓.๕) ด้านการพัฒนาจิตใจ พระสงฆ์ควรหาวิธีชักชวนให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญในด้านจิตใจ และควรจัดสถานที่ภายในวัดให้ร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติจิตภาวนาของประชาชนผู้เข้ามาสู่บริเวณวัด^{๑๖๒}

๒.๙.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผู้ทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ไว้ดังนี้

พระครูวรชिरปัญญานุโยค (บุญเรือง รวิวิโส) ได้วิจัยเรื่อง พระสอนศีลธรรม มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน จังหวัดราชบุรี ในบทบาทด้านการให้คำแนะนำปรึกษา และบทบาทด้านการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

^{๑๖๒} พระสมคิด ศรีบุรมณ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๙), หน้า ๑๖๕.

พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ๑) ด้านความรับผิดชอบ ๒) ด้านความเสียสละ ๓) ด้านความมีระเบียบวินัย ๔) ด้านความซื่อสัตย์ ๕) ด้านความกตัญญูกตเวที ๖) ด้านความประหยัด และ ๗) ด้านความเมตตากรุณา^{๑๖๓}

พระวัชรานนท์ อริยชัยโย (พรมสมบัติ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาบทพญาเชิงจริยธรรมที่ปรากฏในบทเทศนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ ที่มีผลต่อชาวตำบลแพต อำเภอคำตาก้า จังหวัดสกลนคร" พบว่า การแสดงธรรมของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล มาจนถึงปัจจุบัน ได้อาศัยเทคนิคและวิธีการต่างๆ เพื่อให้การแสดงธรรมนั้น เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประโยชน์แก่ผู้ฟังธรรมมากที่สุด แม้พระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ และพระสงฆ์ภาคอีสาน ก็ได้อาศัยการนำบทพญาเชิงจริยธรรม เพื่อนำไปปรับใช้สั่งสอนพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นของตนเอง และมีแนวคิดในเชิงจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในบทพญา คือ (๑) สอนเรื่องของการรู้จักพอประมาณในการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคปัจจัย ๔ อย่างรู้จักพอประมาณและสันโดษ (๒) สอนเรื่องการทำหน้าที่ต่อความทุกข์และวิธีปฏิบัติตนให้มีความสุข (๓) สอนเรื่องการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม (๔) สอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น (๕) สอนเรื่องศิลปะในการทำงาน (๖) สอนเรื่องความไม่ประมาทและโทษความประมาท (๗) สอนเรื่องบุญ-บาป (๘) สอนเรื่องการคบหาเพื่อนที่ดี (๙) สอนเรื่องปัญญา (๑๐) สอนเรื่องการศึกษาหรือการแสวงหาความรู้ (๑๑) สอนเรื่องต่างๆ ไป โดยบทพญาที่พระสงฆ์นำไปใช้แสดงธรรมมี ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ บทพญาภาสิต และบทพญาปริศนา บทพญาภาสิตมุ่งสอนจริยธรรมแก่ผู้ฟังทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ส่วนบทพญาปริศนา มุ่งสอนจริยธรรมที่แฝงด้วยหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาและหลักปรัชญาระดับชาวบ้านก็มี^{๑๖๔}

พระนนทพัฒน์ ตระโม (พันธ์ชาติ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยธรรมของกุศลธรรมและอกุศลธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ปฏฐาน" พบว่า ปัจจัยธรรมในคัมภีร์ปฏฐานมีความหมายเป็นสิ่งที่อุปการะแก่อสังขตธรรม มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ ปัจจัยธรรม ปัจจัยุบันนธรรม และปัจจัยนิกรรม ปัจจัยธรรมหลักมี ๒๔ และมี การจำแนกเป็นปัจจัยโดยพิสดาร ๕๒ ซึ่งมีความหมายพร้อมลักษณะที่หลากหลาย มีความสัมพันธ์กับกลุ่มปัจจัยธรรม ๙ ชาติ ในแต่ละกลุ่ม

^{๑๖๓} พระครูวิชิตปัญญานุกูล (บุญเรือง รวีวิโส), ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียนปริยัติรังสรรค์อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี ๑, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๖๔} พระวัชรานนท์ อริยชัยโย (พรมสมบัติ), “ศึกษาบทพญาเชิงจริยธรรมที่ปรากฏในบทเทศนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ ที่มีผลต่อชาวตำบลแพต อำเภอคำตาก้า จังหวัดสกลนคร, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ปัจจัยธรรมจะมีข้อจำกัดและขอบเขตสภาวะธรรมที่เป็นองค์ประกอบทั้ง ๓ ซึ่งมีความพิเศษเฉพาะแตกต่างกันไป

กุศลธรรมเป็นสิ่งที่ดี ไม่มีโทษ ส่งผลให้ประสบกับอภิญญารมณ์ มีการเกิดในสุคติภูมิ เป็นต้น มีปัจจัยธรรมอุปการะ ๕ กลุ่ม ได้แก่ (๑) กลุ่มสหชาติชาติ มี ๑๓ ปัจจัย เป็นองค์ประกอบภายในกุศลจิต ๒๑ / ๓๗ ที่มีอัญญสมานเจตสิกและโสภณเจตสิกเกิดร่วมด้วย (๒) กลุ่มอาร์มมณชาติ มี ๑๑ ปัจจัย ทั้งโลกียะ โลกุตตระและบัญญัติเป็นอารมณ์ให้แก่กุศลธรรม (๓) กลุ่มอนันตรชาติ มี ๖ ปัจจัย ปฐมกุศลชวนจิตเกิดต่อจากมโนทวารารัชนจิต ต่อจากนั้นโลกียกุศลชวนจิตดวงที่เกิดก่อนๆ ก็จะมีอุปการะแก่กุศลชวนจิตดวงหลังๆ ให้เกิดขึ้นตามมาทันที (๔) กลุ่มวัตถุปุเรชาติชาติ มี ๕ ปัจจัย เป็นหทยวัตถุรูปที่เกิดก่อนและยังตั้งอยู่ จะเป็นที่ยอาศัยเกิดของกุศลธรรมในปัญจโวการภูมิ และ (๕) กลุ่มปกตูปนิสสยชาติ เหตุธรรมที่มีกำลังมาก ทั้งที่เป็นโลกียะ โลกุตตระ และบัญญัติ จะอุปการะให้เกิดกุศลธรรม ส่วนอกุศลธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ดี มีโทษ ส่งผลให้ประสบกับอภิญญารมณ์ มีการเกิดในทุคติภูมิ เป็นต้น มีปัจจัยธรรมอุปการะ ๕ กลุ่ม เช่นกัน ได้แก่ (๑) กลุ่มสหชาติชาติ มี ๑๓ ปัจจัย เป็นองค์ประกอบภายในอกุศลจิต ๑๒ ที่มีอัญญสมานเจตสิกและอกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วย (๒) กลุ่มอาร์มมณชาติ มี ๑๒ ปัจจัย โลกียะและบัญญัติ เป็นอารมณ์ให้กับอกุศลธรรมได้ (๓) กลุ่มอนันตรชาติ มี ๖ ปัจจัย ปฐมอกุศลชวนจิตเกิดต่อจากมโนทวารารัชนจิต ต่อจากนั้นอกุศลชวนจิตดวงที่เกิดก่อนๆ ก็จะมีอุปการะแก่อกุศลชวนจิตดวงหลังๆ ให้เกิดขึ้นตามมาทันที (๔) กลุ่มวัตถุปุเรชาติชาติ มี ๕ ปัจจัย หทยวัตถุรูปที่เกิดก่อนจะเป็นที่ยอาศัยเกิดของอกุศลธรรมในปัญจโวการภูมิและ (๕) กลุ่มปกตูปนิสสยชาติ เหตุธรรมที่มีกำลังมาก ที่เป็นโลกียะและบัญญัติ จะอุปการะให้เกิดอกุศลธรรม^{๑๖๕}

พระอดิศร ฐานวุฑโฒ (กลุ่มประสิทธิ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม : ศึกษากรณีค่ายธรรมทายาทของฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า ๑) การอบรมคุณธรรม จริยธรรม ค่ายธรรมทายาท ของฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วน ธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข มีระเบียบวินัยและมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น และสามารถนำความรู้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง ๒) แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการฝึกอบรมโดยใช้เด็กหรือเยาวชนเป็นศูนย์กลางในการฝึก อบรมคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักการพัฒนาดตนเอง คือ ไตรสิกขา

^{๑๖๕} พระนนทพัฒน์ ตมโม (พันธ์ชาติ), “การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยธรรมของกุศลธรรมและอกุศลธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ปฏฐาน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ภาวนา ๔ เป็นต้น ๓) รูปแบบการฝึกอบรม โดยใช้กระบวนการอบรมแบบบูรณาการเข้ากับสื่อสมัยใหม่ มีกิจกรรมนันทนาการสอดแทรกคุณธรรม เพื่อสร้างบรรยากาศในการอบรมให้น่าสนใจโดยเน้น กิจกรรม ๕ ส. คือ สนุก สาระ สงบ สำนึก และสร้างสรรค์ ๔) ปัญหา และอุปสรรคในการอบรม ค่ายธรรมทายาท เช่น พระธรรมวิทยากรมี จำนวนมาก บางรูปอาจมีคุณสมบัติที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดผลเสียต่อการยอมรับและความเชื่อถือศรัทธาของผู้ที่เข้ารับการอบรม ปัญหาการไม่รักษากฎระเบียบค่ายของเยาวชนบางคนเข้ารับการอบรม ปัญหาเรื่องการติดต่อประสานงานการฝึกอบรมของส่วนฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ๕) ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหา อุปสรรค ค่ายธรรมทายาทสามารถแก้ไขได้โดยใช้กระบวนการแก้ไขปัญหตามหลักพุทธธรรม คือ อริยสัจ ๔ และเทคนิคในการแก้ไขปัญหต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในแต่ละกิจกรรม เพื่อให้การฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ค่ายธรรมทายาทบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพสืบต่อไป^{๑๖๖}

พระมหาไพรัช ปญญาโโล (ขุนพรหม) ศึกษาเรื่องวิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า หลักจริยธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการอบรม คุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนนั้น เป็นคำสอนที่เป็นพื้นฐานทางจริยธรรม เช่นพระรัตนตรัย ไตรลักษณ์ อริยสัจสี่ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นโครงสร้างของจริยธรรมจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและสังคม เช่น ขรवासธรรม ๔ ประการหลักของทศ ๖ และจริยธรรมกับความดีอันสูงสุด เมื่อกล่าวโดยสรุปหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดคือ จริยธรรม สามารถนำไปปฏิบัติและก่อให้เกิดผลคือความสุขได้เป็นอย่างดี^{๑๖๗}

พระมหาสมบุรณ์ ธิติเมธี (พันเคลือ) ศึกษาเรื่อง “ศึกษาความรู้ ทศนคติและความคาดหวังในการจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารุงเทพมหานคร เขต ๓” ผลจากการศึกษาพบว่า การเข้าค่ายการอบรมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เพื่อศึกษาหลักคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และมีทศนคติที่ดี เช่น สติสัมปชัญญะ ความกตัญญูกตเวที ขันติ ความอดทน ไตรสิกขา กฎแห่ง

^{๑๖๖} พระอดิสร ฐานวุฒโฒ (กลุ่มประสิทธิ์), ศึกษาการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม : ศึกษากรณีค่ายธรรมทายาทของฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๖๗} พระมหาไพรัช ปญญาโโล (ขุนพรหม), “ศึกษาวิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีและวัดอัมพวัน อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

กรรม เจริญจิตภาวนา อบายมุข เบญจศีลเบญจธรรม ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ๕ ดี และการฝึกมารยาทไทย เป็นต้น^{๑๖๘}

พระมหาบุญนาศร์ ธิรปุณโญ (ทองงาม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทศณะคติของข้าราชการตำรวจต่อการปฏิบัติหน้าที่ตามจริยธรรมวิชาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีกองบัญชาการการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ พบว่า สื่อต่าง ๆ นั้นมีอิทธิพลต่อผู้รับสารหลายด้าน ซึ่งก่อให้เกิดแนวคิด ความรู้และพฤติกรรมต่างกัน ในยุคปัจจุบันสื่อสารเกี่ยวกับด้านข้อมูลของสังคมโลกยุคนี้ ไร้พรหมแดนไม่จำกัดเวลา และพื้นที่ที่สื่อจะสามารถเข้าถึงได้ สื่อหลัก ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ตามหลักการด้านแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสื่อ นั้นได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า การเปิดรับสื่อนั้น มีผลทำให้ทัศนคติของบุคคลแต่ละคนนั้น ไม่เหมือนกัน แตกต่างกันตาม อายุ เพศ การศึกษา สถานภาพ เป็นต้น ส่งผลให้มีความเปลี่ยนแปลง และแสดงออกไปยังทัศนคติ คือความคิดเห็น การรับรู้ และพฤติกรรม ผลการวิจัยภาคสนามโดยสรุปพบว่า ข้าราชการตำรวจได้เปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ โดยส่วนมาก เป็นปัจจัยที่ทำให้การเปิดรับข้อมูลข่าวสารด้านคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่ด้านรับเนื้อหาของจริยธรรม ๙ ประการนั้น ข้าราชการตำรวจมีคะแนนการรับรู้รับทราบที่สูงมาก แต่ด้วยปัจจัยด้านประชากรศาสตร์เรื่อง อายุ ยศ และ ตำแหน่ง ๓ อย่าง นี้มีผลกระทบต่อการปฏิบัติตามจริยธรรมวิชาชีพอย่างมาก ซึ่งได้เปลี่ยนทัศนคติต่อจริยธรรมวิชาชีพ หรือแม้แต่ต่อประเด็นเนื้อหาของจริยธรรม ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกัน โดยภาพรวมแล้ว สื่อมีผลการเปิดรับเนื้อหาจริยธรรม และเป็นผลให้แนวทางด้านความคิดเห็นต่างกัน ดังนั้นสื่อมวลชนเป็นปัจจัยหลักสำคัญซึ่งสามารถนำเสนอคุณธรรมจริยธรรมที่มีอิทธิพลมากในยุคนี้ ด้านองค์กรทางพระพุทธศาสนาจึงน่าจะมีการเพิ่มขยายขอบเขตโดยปรับประยุกต์การเผยแพร่พุทธธรรมในสื่อหนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างสรรค์จริยธรรมความดีให้กับสังคมสืบไป^{๑๖๙}

พระครูพิทักษ์อรัญวัตร (คำมูล ไชยวุฒิ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง ปู่เจ้าสอนหลาน พบว่า หลักจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องปู่เจ้าสอนหลาน สามารถแยกออกเป็น ๒ ระดับ คือ ๑. สำหรับผู้บริหาร ผู้ปกครอง

^{๑๖๘} พระมหาสมบุญ ธิติเมธี (พันเคสือ), “ศึกษาความรู้ ทศณะคติ และความคาดหวังในการจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๓”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑)

^{๑๖๙} พระมหาบุญนาศร์ ธิรปุณโญ (ทองงาม), ทศณะคติของข้าราชการตำรวจต่อการปฏิบัติหน้าที่ตามจริยธรรมวิชาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีกองบัญชาการการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

๒.สำหรับบุคคลทั่วไป ประกอบด้วย หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ราชสังคหวัตถุ ๔ กุศลกรรมบถ ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๓ สัปปริสธรรม ๗ เป็นต้น เพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม โดยผู้แต่งได้ใช้หลักจริยธรรมสอดคล้องกับกลุ่มบุคคลสถานการณ์และการดำเนินชีวิตเป็นหลัก รวมทั้งพระสงฆ์ เพื่อให้เรียนรู้หลักในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ถูกต้องเหมาะสม ด้วยการวางตนในสัปปริสธรรม การอยู่ร่วมกันในเรื่องทิศ ๖ และนอกจากนี้ยังได้สอดแทรกหลักจริยธรรมอื่น ๆ ที่มีส่วนสนับสนุนขัดเกลา การทำความดีของคนในสังคม วิธีการสอนจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมปุ่เถาสอนหลาน ผู้แต่งใช้วิธีการสอนที่มีลักษณะแตกต่างกัน ซึ่งประกอบด้วย การสอนโดยการห้าม การสอนโดยเสนอแนะให้ปฏิบัติตามการสอนโดยวิธีอุปมาอุปมัย การสอนโดยใช้นิทานเป็นสื่อ การสอนโดยวิธีพยากรณ์และอธิบาย เหตุผลและ การสอนโดยใช้ภาษิตทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ฟังได้พิจารณาเห็นว่าตนเองจะมีค่าได้นั้นต้องปฏิบัติตามจริยธรรมที่เป็นบรรทัดของสังคม เมื่อนำมาผนวกกับวิธีการสอนทั้ง ๖ ประการยิ่งเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้เห็นค่าของการทำความดีได้ชัดเจนและรู้สึกว่าจะไม่ถูกสอนโดยตรง จึงทำให้ทุกคนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองได้เป็นอย่างดี^{๑๗๐}

พระครูโสภิตธรรมประยุต (อุดม อุตตมปัญโญ/สงฺสุระ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเพลงโคราช และผลของเพลงโคราชที่มีอิทธิพลต่อชาวอำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา เพลงโคราชเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ได้ทำหน้าที่สะท้อนถึงสภาพของสังคมในระดับท้องถิ่นไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้รับความนิยมในหลายจังหวัด เช่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ยโสธร เพลงโคราช ก็ได้สะท้อนภาพทางประวัติศาสตร์ไว้ให้อนุชนได้รับรู้ โดยได้ถ่ายทอดหลักจริยธรรม ซึ่งเป็นประเพณีวิถีชีวิตแบบไทย ๆ อย่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและมีเสน่ห์ แม้ว่าเพลงโคราชจะมีเนื้อร้องค่อนข้างที่จะหยาบโลน สองแฉ่ง สองง่าม กล่าวถึงเพศ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการขับร้องก็ตาม แต่มีหลายเพลงที่ส่งเสริมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น แนวคิดเรื่อง "กฎแห่งกรรม" ชาตินี้ชาติหน้าการทำดีได้ดี การทำชั่วได้ชั่ว ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัว และยังมีลักษณะการปลูกฝังจริยธรรมระดับพื้นฐานทั่ว ๆ ไป อีกหลายอย่างเช่น ให้อยู่ร่วมกันด้วยศีล ๕ ให้รู้จักความมีเมตตาธรรมรู้จักความกตัญญูรู้คุณท่าน ศาสนาที่ประเสริฐ หากปราศจากศิลปก็ย่อมปราศจากความละเมียดละไม และเป็นการยากที่บุคคลจะเข้าถึงได้ ศิลปะถ้าไม่อาศัยศาสนาก็เสื่อมสลาย หยาบและไม่ประณีตดังจะเห็นได้ในนิทานธรรมบท ปรากฏในหลายเรื่องว่า การบรรลุมรรคของ คนในยุคพุทธกาล ก็อาศัยเพลงที่มีเนื้อหาสาระทางจริยธรรมนั่นเอง ที่คนอื่นขับร้อง ฉะนั้น ศิลปะทุกอย่างกับคำสอนทางศาสนาจึงมีหลักการคล้ายคลึงกัน คือ เป็นสิ่งเกี่ยวกับอารมณ์และความคิดเป็น

^{๑๗๐} พระครูพิทักษ์อริยวัตร (คำมูล ไชยวุฒิ), จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง ปู่เถาสอนหลาน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

คำนึงถึงในด้านจิตใจ นักประพันธ์จึงนิยมแต่งเพลงที่มีเนื้อหา เน้นจริยธรรมนอกเหนือจากสารบันเทิง เนื้อหางานวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยธรรม ที่ปรากฏในเพลงโคราช ที่มีอิทธิพลต่อชาวอำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา สรุปผลการวิจัย พบว่าแนวทางในการอนุรักษ์เพลงโคราชมีดังนี้ ในด้านประวัติเพลงโคราช รูปแบบของเพลงโคราชประเภทของเพลงโคราช การใช้ภาษาในเพลงโคราช และความไพเราะในเพลงโคราชวิวัฒนาการของการเล่นเพลงโคราช ในด้านพุทธจริยธรรมในเพลงโคราชนั้น มี ๔ วิธีที่นิยมกันได้แก่ โดยวิธียกอุทาหรณ์สอนใจผู้ฟัง โดยวิธียกนิทานหรือเล่าเรื่องมาประกอบ โดยวิธีใช้โวหารเปรียบเทียบ และโดยวิธีอ้างความเชื่อส่วนบุคคล ในด้านแนวทางในการอนุรักษ์เพลงโคราช พบว่า มีดังต่อไปนี้ การฝึกซ้อมหรือพักอาศัยอยู่ที่บ้านของหมอเพลง เพื่อฝึกร้องเพลงโคราช สมัยก่อนเป็นฝึกซ้อมโดยวิธีมุขปาฐะแต่ในปัจจุบันฝึกร้องกันเป็นคณะก็มี อนุรักษ์ในบางโอกาส เช่น งานบุญประเพณีต่าง ๆ หรือในการเลือกตั้งทางการเมือง ระดับต่าง ๆ เป็นต้น อนุรักษ์โดยหน่วยงานของราชการบางหน่วย เช่น โรงเรียน มีการจัดประกวดร้องเพลงโคราช และการรณรงค์เพลงโคราชด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ท้องถิ่น วิทยุ^{๑๗๑}

พระปธาน สมาจาโร (ชูศรีโณม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีปีใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อซู” พบว่า ชาวลื้อซูเชื่อว่าโลกใบนี้เกิดจากการดลบันดาลของเทพเจ้า หลังจากน้ำท่วมโลกครั้งใหญ่คงเหลือมนุษย์อยู่บนโลกนี้สองคนซึ่งเป็นพี่น้องกัน จากนั้นทั้งสองคนได้เสียชีวิตจากเทพเจ้าถึงการดำรงอยู่บนโลกใบนี้ ทำให้สองพี่น้องต้องขยายเผ่าพันธุ์มนุษย์ด้วยการครองรักกัน นับแต่นั้นมานุษยชาติก็แผ่ขยายไปทั่วโลก ความเชื่อของชาวลื้อซูเป็นความเชื่อดั้งเดิมและได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมของชาวจีน ทำให้รูปแบบของการจัดกิจกรรมและการกำหนดวันเวลาบางช่วงตรงกับความเชื่อของชาวจีน เดิมทีชาวลื้อซูให้ความสำคัญกับความเชื่อเรื่องผี คือมีทั้งผีดีและผีร้าย ซึ่งผีทั้งสองประเภทนี้ชาวลื้อซูให้ความสำคัญกับผีดี เพราะเป็นผีที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจ อีกทั้งยังนำความเชื่อเรื่องผีไปผูกพันไว้กับบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นชาวลื้อซูทุกคนรอบครัวจะมีหิ้งบูชาไว้ประจำบ้านของตนเอง เพื่อจะได้บูชาและเซ่นสรวงบรรพบุรุษในวันและประเพณีที่สำคัญในรอบปี โครงสร้างทางสังคมของชาวลื้อซูให้ความสำคัญกับเพศชาย และมอบอำนาจให้ฝ่ายชาย ด้วยสาเหตุที่ว่าบรรพบุรุษที่ชาวลื้อซูนับถือมาจากทางฝ่ายชาย บทบาทหน้าที่ที่ฝ่ายชายต้องรับผิดชอบ คือ การปกครอง การประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ การสืบแซ่สกุล บทบาทหน้าที่เหล่านี้เป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายชายเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายปฏิบัติตาม การปกครองชาวลื้อซูมอบอำนาจหน้าที่ให้กับหมอเมือง หมอผี กลุ่มผู้อาวุโส และกลุ่มผู้นำในชุมชนเป็นผู้บริหารปกครอง ในหมู่บ้านของชาวลื้อซูจะมีศาลเจ้าประจำหมู่บ้านหนึ่งหลัง สถานที่แห่งนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน

^{๑๗๑} พระครูโสภิตธรรมประยุต (อุดม อุตตมปัญโญ), การศึกษาพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงโคราช, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวลิซุที่สืบทอดปฏิบัติมา จะผูกพันเกี่ยวข้องกับการเกษตร เพราะชาวลิซุประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก ประเพณีบางอย่างต้องรอให้พืชผลที่ตนเองปลูกไว้ให้ผลผลิตและเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว จากนั้นก็จะเป็นการเฉลิมฉลอง ประเพณีปีใหม่หรือที่ชาวลิซุเรียกว่า ประเพณีกู๊แซ๊ะ ชาวลิซุเชื่อว่าในรอบหนึ่งปีของมนุษย์ทุกคนมีความทุกข์ความสุขคละเคล้ากันไป ควรมีกิจกรรมเสริมสร้างความสุขให้กับมวลมนุษย์ให้ได้เฉลิมฉลอง และจัดให้มีพิธีกรรมเสริมมงคลแก่ชีวิต ปิดความทุกข์โศกโรคภัย ดังนั้นกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำจึงกำหนดวันที่ ๑ เดือน ๑ (เดือนลิซุ) เป็นวันขึ้นปีใหม่ ต่อมาเปลี่ยนมาเป็นวันตรุษจีนแทน เมื่อถึงช่วงเทศกาลปีใหม่หมอเมือง ผู้อาวุโสและสมาชิกภายในชุมชนโดยเฉพาะผู้ชายจะไปร่วมประกอบพิธีกรรมที่ศาลเจ้าของหมู่บ้าน จากนั้นหมอเมืองจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม กิจกรรมที่เกิดขึ้นในประเพณีปีใหม่ คือ การประกอบพิธีกรรมเช่นสรงนุชา และขอขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองรักษาให้ตนเองและสมาชิกภายในชุมชนมีความสุข จากนั้นก็เป็นการเฉลิมฉลองโดยการเต้นรำ จุดมุ่งหมายของประเพณีปีใหม่ คือเป็นการขับไล่สิ่งชั่วร้าย ความทุกข์โศกเศร้าและสิ่งที่ไม่ดีให้หายไปกับปีเก่า และต้อนรับสิ่งที่ดีเป็นมงคลให้กับชีวิตในปีใหม่ที่จะมาถึง ดังนั้นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทิต่อบรรพบุรุษ ความสามัคคีของคนในกลุ่ม และการอนุรักษ์รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีมิให้สูญหาย จึงเป็นคุณค่าที่แฝงมากับประเพณีปีใหม่ คุณค่าของพุทธจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา แยกเป็นสองประเด็น คือ คุณค่าที่เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจหรือจริยธรรมในชั้นความคิด กับคุณค่าที่แสดงออกภายนอกหรือจริยธรรมในชั้นปฏิบัติการ เพื่อให้เห็นความประสานสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมในใจของบุคคล กับจริยธรรมภาคปฏิบัติการทางสังคม และบอกให้รู้ว่าการบำเพ็ญความดีภายนอกหรือการแสดงออกทางสังคม จะต้องมียุติธรรมที่ลึกซึ้งภายในจิตใจเป็นรากฐาน จึงจะเป็นไปโดยจริงใจ บริสุทธิ์เป็นของแท้และมั่นคงยิ่งขึ้น ประเพณีใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลิซุ เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาความเชื่อแล้วนำมาสู่ภาคปฏิบัติการทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมนรูปแบบหนึ่ง ที่ชาวลิซุเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดีงามและจะสามารถประสานสัมพันธ์ให้คนคนกลุ่มเห็นคุณค่าและยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ^{๑๗๒}

นายอมรเทพ หวังแก้ว ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของอาริสโตเติลกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พบว่า จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์คือความสุข พระพรหมคุณาภรณ์ให้ความสำคัญกับสภาวะที่เรียกว่า “นิพพาน” ซึ่งเป็นสภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลส เกิดจากความสงบในจิตใจของบุคคลที่เข้าถึงสภาวะนั้น บุคคลใดที่สามารถเข้าถึงสภาวะความสุขแบบนี้เรียกว่า “อริยบุคคล” แต่ความสุขในทรรศนะของอาริสโตเติลนั้นเรียกว่า

^{๑๗๒} พระปธาน สมจาโร (ชูศรีโณม), ศึกษาหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีปีใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลิซุ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

“Eudaimonia” ซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำตามหน้าที่อย่างสมบูรณ์ซึ่งบุคคลนั้นสามารถรับรู้ได้ด้วยตนเอง บุคคลใดที่สามารถเข้าถึงความสุขลักษณะนี้ได้เรียกว่าเป็นผู้มีความสุขแบบเทพมี ผู้ที่จะเข้าถึงความสุขสูงสุดนั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในคุณธรรมศีลธรรม ซึ่งแสดงถึงคุณลักษณะอุปนิสัยที่ดี คุณธรรม ศีลธรรม ของอาริสโตเติลและ พระพรหมคุณาภรณ์จึงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกัน แต่มีบางทฤษฎะที่มีลักษณะที่ต่างกัันนั้นคือ อาริสโตเติลกล่าวว่าทุกคนจะมีคุณธรรมที่สมบูรณ์ได้นั้น จะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ที่ถูกต้อง ในทฤษฎะของพระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่าทุกคนจะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรักความเมตตาต่อกันทุก ๆ คนจะต้องไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน นักปราชญ์ทั้ง ๒ ท่านมีทฤษฎะเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมทั้งการกระทำดีและการกระทำชั่วทุก ๆ การกระทำมีคุณค่าอยู่ในตัวการกระทำนั้นทั้งสิ้น เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมที่ดูจากการกระทำ อาริสโตเติลและพระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่าการกระทำต่าง ๆ เกิดจากการเลือก การพิจารณาและความรับผิดชอบมนุษย์สามารถควบคุมการกระทำต่าง ๆ ได้ด้วยตัวของพวกเขาเอง ดังที่กล่าวมาข้างต้นเป็นองค์ประกอบของเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม ในเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมตามทฤษฎะอาริสโตเติลยึดหลักความตั้งใจและความไม่ตั้งใจเป็นเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำดี ชั่ว การกระทำใดที่เกิดจากความไม่ตั้งใจหรือกระทำด้วยความโง่เขลา การกระทำนั้นก็สมควรที่จะให้อภัย แต่ถ้าการกระทำนั้นเกิดจากความตั้งใจ ถือว่าเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยปัญญาและเหตุผลก็สามารถตัดสินได้ตามหลักมัชฌิมา อนึ่งตามทฤษฎะของพระพรหมคุณาภรณ์ถือเอาเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมโดยเน้นที่เจตนาเป็นสำคัญ โดยยึดเกณฑ์หลัก คือ เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศล เกณฑ์รอง คือ ให้อิทธิพลพิจารณาการกระทำนั้นว่าเป็นที่ยอมรับหรือไม่^{๑๗๓}

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ยกมานี้สอดคล้องกับหัวข้อวิจัย จึงใช้เป็นแนวทางวิจัยครั้งนี้ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักศึกษาแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑.สภาพการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนควควบคู่ไปกับกิจกรรมการเรียนการสอน ๒.การจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ๓.กิจกรรมของสถานศึกษาที่จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และ ๔.การกำหนดระเบียบข้อบังคับของนักศึกษาและการควบคุม การปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะประสบความสำเร็จครูและผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาปรับปรุงและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้นักศึกษาได้รับรู้มีความเข้าใจเกิดความตระหนัก และยอมรับหลักการด้านคุณธรรมจริยธรรมไปปฏิบัติพัฒนาตนเองและสังคม จึงจะสามารถแก้ไขปัญหา อุปสรรคตลอดจนสามารถพัฒนา

^{๑๗๓} นายอมรเทพ หวังแก้ว, ศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของอาริสโตเติลกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

คุณธรรมจริยธรรมนักศึกษาในสถาบันการศึกษาระดับมัธยมในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐมให้ประสบความสำเร็จด้วยดี

๒.๙.๔ งานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

พิธีสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ^{๑๗๔} ได้ศึกษาเรื่อง “ความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองและปัญหาบางประการของคนชรา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะพื้นฐานต่าง ๆ ในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ชีวิตในครอบครัว การประเมินตนเอง ความทันสมัยส่วนบุคคล ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขกับครอบครัวซึ่งเป็นครอบครัวขยาย และมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง ทั้งยังประเมินคุณค่าของตนเองว่ามีค่าสำหรับบุตรหลาน ครอบครัว และสังคม ผู้สูงอายุในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ จะประเมินว่าตนเองได้รับความเคารพจากคนหนุ่มสาวในสังคมลดลง

นิตา ชูโต^{๑๗๕} ได้ศึกษาเรื่อง “คนชราไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมและโครงสร้างทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะครอบครัว การดำเนินกิจวัตรประจำวัน การทำงานและอื่น ๆ รวมทั้งความนึกคิดเกี่ยวกับตนเองและปัญหาที่ประสบอยู่ ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวและบุตรหลานมีบทบาทสำคัญในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยที่ผู้สูงอายุร้อยละ ๙๐ อยู่ร่วมกับคู่สมรสหรือครอบครัวซึ่งเป็นบุตรหลานหรือญาติพี่น้อง โดยเป็นที่ปรึกษาของครอบครัว ช่วยดูแลเด็ก ๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พอใจในการได้อยู่กับบุตรหลาน มีเพียงร้อยละ ๔.๗๐ ที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง และร้อยละ ๖๐.๐๐ ไม่รู้สึกเหงาหรือว่าเหว่มากนัก และมุ่งหวังการมีชีวิตที่ดีขึ้นในโลกหน้า

ศุภวัตร พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย^{๑๗๖} ได้ศึกษาเรื่อง “ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อปัญหาและความต้องการของประชากรผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อปัญหาและความต้องการของประชากรผู้สูงอายุ ในด้านเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย การปรับตัว และที่อยู่อาศัย ตลอดจนปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในด้านบทบาทใน

^{๑๗๔} พิธีสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ, ความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองและปัญหาบางประการของคนชรา, (กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗๕} นิตา ชูโต, คนชราไทย, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗๖} ศุภวัตร พลายน้อย และ เนาวรัตน์ พลายน้อย, ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อปัญหาและความต้องการของประชากรผู้สูงอายุ, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า บทคัดย่อ.

ครอบครัวและสังคม ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในสังคมไทยได้รับการเอาใจใส่เลี้ยงดูจากบุตรหลาน และได้รับการยกย่องนับถืออยู่ในระดับดี แต่มีปัญหาด้านการปรับตัวบ้างพอสมควร แสดงให้เห็นว่าการที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปนั้น ผู้สูงอายุจะทำความเข้าใจ และปรับตัวปรับใจให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมถึงกลุ่มประชากรอื่น ๆ ก็ต้องประสบปัญหานี้ด้วยเช่นกัน เพียงแต่ผู้สูงอายุอาจจะทำได้ยากกว่าและใช้เวลามากกว่าบุคคลอื่น ๆ

ทองคุณ บุญเลิศ^{๑๗๗} ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทขององค์การฆราวาสพุทธและองค์การฆราวาสคริสต์ที่มีต่อการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบหลักธรรมคำสอนที่มีผลต่อรูปแบบ และลักษณะการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ โดยใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ จากการศึกษาพบว่า องค์การฆราวาสพุทธมีบทบาทในการสงเคราะห์ผู้สูงอายุได้เป็นจำนวนมาก เพราะยึดหลักคำสอนตามอุดมคติของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาหายาน ประกอบกับหลักเมตตาธรรมและหลักสังคหัตถุธรรม เนื่องจากผู้สูงอายุมีจำนวนมาก การให้บริการจึงไม่ทั่วถึง สถานที่พักแออัด สิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม ยารักษาโรคไม่เพียงพอ ไม่มีบุคลากรดูแลโดยตรง แต่ผู้ดูแลมีทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุ สำหรับผู้สูงอายุนั้นเลือกที่จะอยู่ต่อไปในสถานสงเคราะห์ แม้จะมีความบกพร่องในเรื่องดังกล่าว

ศิริวรรณ ศิริบุญ ศึกษาเรื่อง “ข้อเท็จจริงและทัศนคติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูและดูแลผู้สูงอายุของหนุ่มสาวไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการปฏิบัติและทัศนคติของคนหนุ่มสาวเกี่ยวกับการเลี้ยงดูและดูแลบิดามารดา ผู้สูงอายุที่ใกล้ชิด และผู้สูงอายุโดยทั่วไป จากการศึกษาพบว่า คนหนุ่มสาวส่วนมากยังมีทัศนคติที่ดีจะให้การเลี้ยงดูและการดูแลผู้สูงอายุ สำหรับรูปแบบที่กลุ่มตัวอย่างให้การดูแลผู้สูงอายุได้แก่ ดูแลให้ที่พักอาศัย การให้เงิน การให้อาหาร สิ่งของ และการเยี่ยมเยียน รวมถึงการให้การรักษายาบาลยามเจ็บป่วย การศึกษาครั้งนี้ พบประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่น่าสนใจ คือ กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดไม่เคยมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งเป็นสวัสดิการของรัฐที่มีส่วนช่วยเหลือผู้สูงอายุ และมากกว่าครึ่งหนึ่งต้องการให้การดำเนินเพื่อผู้สูงอายุอยู่ในรูปของสวัสดิการเต็มรูปแบบ โดยต้องการให้รัฐช่วยเหลือในด้านการรักษายาบาล ที่อยู่อาศัย การเงิน เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ตามลำดับ

^{๑๗๗} ทองคุณ บุญเลิศ, การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทขององค์การฆราวาสพุทธและองค์การฆราวาสคริสต์ที่มีต่อการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๙), หน้า บทคัดย่อ.

สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ และคณะ^{๑๗๘} ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ของประชากร ๓ วัยในประเทศไทย” กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี เคยสมรสแล้วและมีบุตรอย่างน้อย ๑ คน มีตาหรือมารดายังมีชีวิตอยู่ จำนวน ๑,๑๕๔ คน จากสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงการคลัง กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงอุตสาหกรรมที่ปฏิบัติงานอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า มากกว่าครึ่งหนึ่งของบิดามารกกับบุตรจะมีความสนิทสนมกัน แต่ก็มีความรู้สึกว่ามีช่องว่างระหว่างวัยระหว่างบิดามารดากับบุตร และระหว่างปู่-ย่า ตา-ยาย กับหลาน ๆ มากกว่าครึ่งหนึ่งเช่นกัน เกือบครึ่งหนึ่งมีความคิดเห็นหรือค่านิยมเกี่ยวกับชีวิตไม่คล้ายคลึงกัน ซึ่งในประเด็นนี้ พบว่า บุตรมีค่านิยมที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับบิดา ร้อยละ ๘.๓๐ และแตกต่างกับมารดา ร้อยละ ๘.๕๐

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ เป็นงานวิจัยที่กล่าวถึงบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมซึ่งมีหลายรูปแบบ ทั้งกายเผยแผ่พุทธธรรมลักษณะเฉพาะตัวบุคคล คือ พระเถระรูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่เผยแผ่ ทั้งการเผยแผ่พุทธธรรมในลักษณะของสำนักปฏิบัติธรรมหรือชมรม ซึ่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ร่วมกับฆราวาส หรือฆราวาสผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและมีปัญญาแตกฉานในพระธรรมคำสอนทำหน้าที่เผยแผ่ กลุ่มเป้าหมายหรือผู้รับสารนั้นก็จะมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่เจาะจงกลุ่ม เช่น เพศ วัย สถานภาพทางสังคม เป็นต้น ผลของการวิจัยก็มีปรากฏแตกต่างกันไป

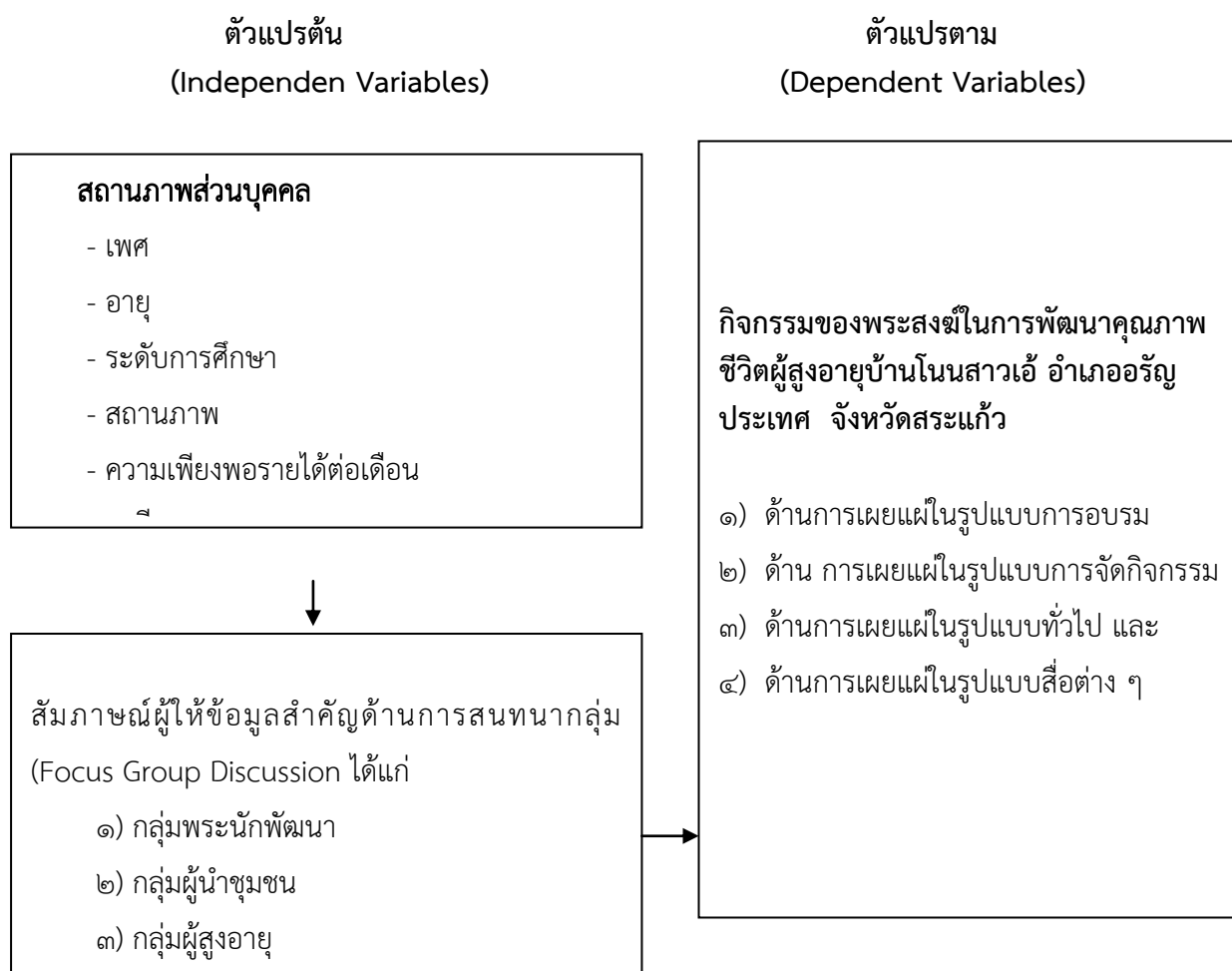
ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุนั้น ส่วนใหญ่กล่าวถึงปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้น บทบาทของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบัน และการดูแลเอาใจใส่ต่อผู้สูงอายุในลักษณะต่าง ๆ ส่วนงานวิจัยที่กล่าวถึงการเผยแผ่พุทธธรรมในชมรมผู้สูงอายุนั้น ไม่มีปรากฏ

งานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมา มีประโยชน์ต่องานวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบบทบาทของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมต่อผู้รับสารกลุ่มต่าง ๆ ว่ามีวิธีการรูปแบบอย่างไร และมีผลสำเร็จเป็นอย่างไร ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พุทธธรรมไปยังผู้รับสารคือผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะนั้น ยังไม่มีปรากฏ จึงถือเป็นประโยชน์ที่จะทราบถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรมไปยังกลุ่มเป้าหมายคือผู้สูงอายุนั้น มีรูปแบบ และประสิทธิผลเป็นอย่างไร อันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อการทำหน้าที่เผยแผ่สำหรับพระสงฆ์ และเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแก้ไขรูปแบบและวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายยิ่งขึ้น

๒.๑๐ กรอบแนวคิดการวิจัย

^{๑๗๘} สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ และคณะ, การศึกษาความสัมพันธ์ของประชากร ๓ วัย ในประเทศไทย, รายงานการวิจัย, กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า บทคัดย่อ.

ผู้วิจัยทำการการศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) แบบ Consequential โดยดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณก่อนแล้วจึงทำการวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวคือ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยทำการวิจัยแบบเลือกกรณีศึกษา (Case Study) และใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งในส่วนแรกจะทำการวิจัยเชิงปริมาณ (Empirical Analysis) เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในเชิงประจักษ์ข้อมูล ส่วนที่สอง จะทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน พร้อมกันนั้น ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลบุคคลเชิงลึก(In-depth Interview) เกี่ยวกับการมีกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytic Induction) ดังนั้น ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสม (Mixed Method Research) ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓. พระอธิการตี สุนตกาโย	เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม
๔. พระกิตติพงศ์ กิตติสาโร	รก.เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ
๕. พระอุดม ฌานสุโก	รก.เจ้าอาวาสวัดผ่านศึก
- ๒) กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
๖. นายทองคำ จำนิล	กำนันตำบลผ่านศึก
๗. นายชาญ สมสุขสันต์	นายยกองค์การบริหารส่วนตำบลผ่านศึก
๘. สิบเอกประถม สุขประสงค์	รองนายยกองค์การบริหารส่วนตำบลผ่านศึก
๙. นางอนงค์ ธีญญสงวน	ผู้ใหญ่บ้านโนนสาวเอ้
๑๐. นายวาสนา จันทร์พวง	ส.อบต. ตำบลผ่านศึก หมู่ที่ ๒
- ๓) กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน ๕ คน
๑๑. นายเฉลิม กลิ่นผักแว่น	
๑๒. นายบุญเลิศ เกตุสอน	
๑๓. นางจรรุญ กานหนองใหญ่	
๑๔. นางอบมา จันทร์พวง	
๑๕. นางสมแดง วรรณยนต์	

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้อ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” ผู้ศึกษาได้ทำการกำหนดเครื่องมือการวิจัยไว้ ๒ แบบ คือ

๑. เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ (Questionnaire)
๒. เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ (Interview)

๑. เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ (Questionnaire)

๑.๑.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้อ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือในการสอบถาม

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษา พัฒนาขึ้นตามกรอบของกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยพระสงฆ์อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้วรวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยพระสงฆ์ อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)^๑ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
๔	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
๓	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
๒	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
๑	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกให้กับประชากรที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษาจำนวน ๓๐ คน เพื่อทดสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจคำถามในแบบสอบถามอย่างชัดเจนหรือไม่ เมื่อมีข้อบกพร่องก็จะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้องแล้วจึงนำแบบสอบถามแจกให้กับประชากรที่จะทำการศึกษา ดังที่ได้กำหนดไว้แล้วในส่วนของประชากร ที่ทำการศึกษา

^๑ สุวรรีย์ ศิริโกคาภิรมย์ ,การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๙ - ๑๔๐.

ตอนที่ ๓ ปัญหาและอุปสรรคและแนวทางการแก้ปัญหาของ
กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยพระสงฆ์ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๑.๑.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ ที่
สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและ
กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุง
แก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. ผศ.ดร.ชัยยันต์ ชีโนกุล อาจารย์พิเศษ ประจำภาคหลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ผศ.ดร.ณัฐพงษ์ สังวรธรรม อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ดร.เดชา กัปโก อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ดร.ภททิยา กฤษณะพันธ์ อาจารย์พิเศษประจำหน่วยวิทยบริการคณะ
สังคมศาสตร์ จังหวัดสระแก้ว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. อาจารย์ผดุง วรรณทอง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และ
ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๒

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากร ที่ไม่ใช่กลุ่ม
ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา
(Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๓ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๖๓

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

^๓ Cronbach, Lee J. *Essentials of psychological testing*, 4 th ed., (New York: Harper & Row, 1971), p.67.

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

๒. เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ

วิจัยเชิงคุณภาพ (Interview) แบบสัมภาษณ์เป็นงานวิจัยสนับสนุน ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง โดยนำแนวทางการสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาและผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งได้พิจารณาความถูกต้องและความเที่ยงตรง ความชัดเจนของการใช้ภาษา ครอบคลุมเนื้อหา หัวข้อที่จะวิจัย และหลังจากที่ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ของเครื่องมือแล้ว ผู้วิจัยจะดำเนินการแก้ไขปรับปรุงให้มีความเหมาะสม ชัดเจนด้วยสำนวนภาษาครอบคลุมด้วยเนื้อหาตามที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทั้งจะได้นำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องก่อนนำไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และนำมาวิเคราะห์ถึงลักษณะปัญหา และแนวทางแก้ไข โดยแนวทางการสัมภาษณ์ คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้อ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ส่วนที่ ๓ สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้อ-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึกอำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ส่วนที่ ๔ แนวทางส่งเสริมกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้อ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้อ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๒. ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้ นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

การสัมภาษณ์ (Interview)

การวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-formal Interview) จึงมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

๑) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวัน เวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับขอเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์ บ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภออัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียงเตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒) ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงเลย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นงานวิจัยหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) เป็นหลักโดยการดำเนินการขั้นแรก คือ นำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้ นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสำรวจ (Editing) แล้วดำเนินการลงรหัสลงในแบบลงรหัส (Coding Form) หลังจากนั้นได้มีการตรวจสอบแบบสำรวจ เพื่อความถูกต้องอีก ๑ ครั้ง แล้วจึงดำเนินการถ่ายรหัสทั้งหลายลงในแบบฟอร์มถ่ายข้อมูล (Transfer Sheet) บรรจุข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์และวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าทางสถิติ โดยมีช่วงค่าเฉลี่ยและการแปลความหมายดังนี้^๔

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	หมายถึง
๔.๕๑ - ๕.๐๐	ระดับความเข้าใจมากที่สุด

^๔ ชุติร์ วงศ์รัตน์, เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิต ๒๕๔๑), หน้า ๗๕.

๓.๕๑ - ๔.๕๐	ระดับความเข้าใจมาก
๒.๕๑ - ๓.๕๐	ระดับความเข้าใจปานกลาง
๑.๕๑ - ๒.๕๐	ระดับความเข้าใจน้อย
๑.๐๐ - ๑.๕๐	ระดับความเข้าใจน้อยที่สุด

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดสระแก้ว สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นผู้วิจัยหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตามโดยใช้การประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์เสนอข้อมูลดังนี้^๕

๑) สถานภาพส่วนบุคคล วิเคราะห์โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดสระแก้ว วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓) ข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด นำมาจัดกลุ่มคำตอบวิเคราะห์รายข้อวิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบตาราง

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมา

^๕ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, การใช้สถิติในการวิจัยอย่างถูกต้องและได้มาตรฐานสากล, (กรุงเทพมหานคร :เฟื่องฟ้า พรินติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๔.

ตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

๓) สร้างบทสรุปและพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๔) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมายเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์บ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอธัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องรูปแบบกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอธัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว รวมทั้งการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตัวเองตามระเบียบวิธีการวิจัยตามประเด็นวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาแบบ (Content Analysis) ซึ่งเป็นเครื่องมือและเทคนิควิธีการวิจัยที่เหมาะสมกับบริบทของข้อมูล หรือมีความเกี่ยวข้องกับข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ การวิเคราะห์เนื้อหาโดยสรุปเมื่อใช้การวิจัยเอกสาร (Document Research) โดยวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทางการวิจัยที่ทำการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยการนำเสนอเป็นความเรียง ตารางหรือแผนภูมิ ซึ่งดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

- (๑) จัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นแฟ้มข้อมูล
- (๒) อ่าน ทำความเข้าใจ บันทึก เขียนข้อสังเกตและตั้งประเด็น
- (๓) พรรณนา แยกแยะลดสัดส่วนข้อมูล (Data Reduction) และให้รหัส (Coding) และตีความข้อมูลจัดหมวดหมู่หาความเหมือนความต่างและความเชื่อมโยงกับบริบท
- (๔) สรุปผลการวิจัย นำเสนอข้อมูลเป็นความเรียง และรายงานผลการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ๑) เพื่อศึกษาสภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนาตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ๒) เพื่อศึกษากิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ๓) เพื่อศึกษาอุปสรรค และแนวทางส่งเสริมกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยได้นำเสนอผลวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยายโดยแบ่งเป็น ๕ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ผลวิเคราะห์สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ ๒ สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ส่วนที่ ๓ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ส่วนที่ ๔ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางส่งเสริมกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ส่วนที่ ๕ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ากิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ส่วนที่ ๑ ผลวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๔๘	๓๒
หญิง	๑๐๒	๖๘
อายุ		
ต่ำกว่า ๖๐ ปี	๒๕	๑๖.๖๖
๖๐-๗๐ ปี	๘๙	๕๙.๓๔
๗๑ ปีขึ้นไป	๓๖	๒๔.๐๐
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	๔๒	๒๘.๐๐
ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	๓๕	๒๓.๓๔
สูงกว่าระดับประถมศึกษาปีที่ ๖	๗๓	๔๘.๖๖
สถานภาพ		
โสด	๑๑	๗.๓๔
สมรส	๖๑	๔๐.๖๖
หม้าย	๓๑	๒๐.๖๖
หย่าร้าง/แยกทาง	๔๗	๓๑.๓๔
ความเพียงพอรายได้ต่อเดือน		
ไม่พอเพียง	๘๒	๕๔.๖๖
พอเพียง ไม่เหลือเก็บ	๔๕	๓๐.๐๐
พอเพียงและเหลือเก็บ	๒๓	๑๕.๓๔
อาชีพ		
รับจ้าง	๑๓	๘.๖๖
เกษตรกร	๖๕	๔๓.๓๔

ค้าขาย	๑๑	๗.๓๔
ธุรกิจส่วนตัว	๑๐	๖.๖๖
ว่างงาน	๕๑	๓๔.๐๐
รวม	๑๕๐	๑๐๐

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ที่มาของรายได้		
จากตัวเอง	๒๑	๑๔.๐๐
จากบุคคลในครอบครัว	๘๙	๕๙.๓๓
จากบุคคลอื่น	๔๐	๒๖.๖๖
โรคประจำตัว		
ไม่มีโรคประจำตัว	๒๗	๑๘.๐๐
มีโรคประจำตัว	๑๒๓	๘๒.๐๐
รวม	๑๕๐	๑๐๐

จากตาราง ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘ และเป็นเพศชาย จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒

อายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๖๐ – ๗๐ ปี จำนวน ๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๓๔ รองลงมา มีอายุ ๗๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๐๐ และมีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี จำนวน ๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖๖

ระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ จำนวน ๗๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๖๖ รองลงมา ไม่ได้รับการศึกษา จำนวน ๔๒ คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๐๐ และสุดท้าย มีการศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ จำนวน ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๓๔

สถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖๖ รองลงมา มีสถานภาพ หย่าร้าง/แยกทาง จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๓๔ มีสถานภาพ หมาย จำนวน ๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๖๖ และมีสถานภาพโสด จำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๓๔

ความเพียงพอรายได้ต่อเดือน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายต่อเดือน จำนวน ๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๖๖ รองลงมา พอเพียง แต่ไม่เหลือเก็บ จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๐๐ และสุดท้ายพอเพียง และเหลือเก็บ จำนวน ๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๔

อาชีพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพทำเกษตร จำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๔๔ รองลงมาว่างงาน จำนวน ๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๐๐ มีอาชีพรับจ้าง จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๖๖ มีอาชีพค้าขาย จำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๓๔ และสุดท้ายมีอาชีพทำธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๖

ที่มาของรายได้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้จากบุคคลในครอบครัว จำนวน ๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๓๔ รองลงมา มีรายได้มาจากบุคคลอื่น จำนวน ๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๖๖ และสุดท้ายมีรายได้จากตัวเอง จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๐

โรคประจำตัว ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีโรคประจำตัว จำนวน ๑๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๐๐ และไม่มีโรคประจำตัว จำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐๐

ส่วนที่ ๒ สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) แบบ Consequential โดยดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณก่อนแล้วจึงทำการวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวคือ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยทำการวิจัยแบบเลือกกรณีศึกษา (Case Study) และใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งในส่วนแรกจะทำการวิจัยเชิงปริมาณ (Empirical analysis) เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในเชิงประจักษ์ข้อมูล ส่วนที่สอง จะทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน พร้อมกันนั้น ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลบุคคลเชิงลึก(In-depth Interview) เกี่ยวกับการมีกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytic induction) ดังนั้น ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงาน

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) เชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาสภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยการกำหนดคุณสมบัติ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุในพื้นที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือ ตัวแทนคณะผู้บริหารท้องถิ่น จำนวน ๑๕ รูป/คน

๑) กลุ่มพระนักพัฒนา จำนวน ๕ รูป

๑. พระครูนิลคามเขตพิทักษ์	เจ้าอาวาสวัดป่าชัยวนาราม
๒. พระอธิการสารี อภินนโท	เจ้าอาวาสวัดทับพริก
๓. พระอธิการตี๋ สนตกาโย	เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม
๔. พระกิตติพงศ์ กิตติสาโร	รก.เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ

๑.๒ ประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สภาพคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุมักมีการพูดคุยกับเพื่อนบ้าน มีการวางแผนกับคนรอบข้างในการทำบุญต่าง ๆ^๕

๑.๓ ประเด็นด้านการรวมกลุ่มทางสังคม สภาพคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุมักมีการได้รับเลือกทางสังคม เป็นที่ปรึกษากรรมการชุมชน/วัด/โรงเรียน มีความผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัย เข้าวัด ร่วมกันปฏิบัติธรรม ทำวัตร สวดมนต์ในวันสำคัญต่าง ๆ^๖

๑.๔ ประเด็นด้านความเป็นอยู่ที่ดี สภาพคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุมักมีความต้องการในการอบรมอาชีพเสริม^๗ การพึ่งพาบุตรหลานในเรื่องค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต ภาวะหนี้สิน ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลด้วยตนเอง

๑.๕ ประเด็นด้านสภาพร่างกาย สภาพคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุมักมีการเจ็บไข้ได้ป่วย^๘ การสูบบุหรี่ การเคลื่อนไหวร่างกาย และการรับข่าวสารเกี่ยวกับสุขภาพจากหน่วยงานของรัฐ^๙

๑.๖ ประเด็นด้านการตัดสินใจด้วยตนเอง สภาพคุณภาพชีวิต^{๑๐} ผู้สูงอายุมักมีความเป็นอิสระทางความคิด^{๑๑} และการเลือกทำในสิ่งที่ต้องการ บางอย่างต้องการทำสิ่งที่ฝืนใจ ขาดอิสระในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่อยากจะทำ การไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ กับคนรอบข้างและการทำตามคำแนะนำของผู้อื่นมากกว่าที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง

๒. สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นอย่างไรบ้าง

^๕ สัมภาษณ์ พระอธิการสารี อภินนโท, เจ้าอาวาสวัดทับพริก, วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๖ สัมภาษณ์ นายทองคำ จำนิล, กำนันตำบลผ่านศึก, วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๗ สัมภาษณ์ นางจรรยา กานหนองใหญ่, กลุ่มผู้สูงอายุ, วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๘ สัมภาษณ์ นางสมแดง วรรณยนต์, กลุ่มผู้สูงอายุ, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

^๙ สัมภาษณ์ นางอนงค์ ัญญสงวน, ผู้ใหญ่บ้านโนนสาวเอ้, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระอุดม ฌานสุโก, เจ้าอาวาสวัดผ่านศึก, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระกิตติพงศ์ กิตติสารโร, รก.เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

จากสภาพความเป็นจริงในสังคมไม่ว่าในสังคมไทยหรือสังคมต่างชาติทั่วโลก จะพบว่าสังคมไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ และมีการทอดทิ้งผู้สูงอายุมาก

ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิต ด้านความเป็นอยู่ที่ดี มีความต้องการอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ รายจ่ายที่พึงพาลูกหลาน เช่นการดำรงชีพ การทำการกุศล ภาระหนี้สิน ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลด้วยตนเอง เป็นต้น^{๑๒} ในทำนองเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุค่อยข้างขาดความอิสระในการทำกิจกรรมต่าง ๆ กับคนรอบข้าง เช่นในครอบครัว ญาติมิตร เพื่อนสนิท เป็นต้น^{๑๓} บางครั้งผู้สูงอายุเกิดอารมณ์อ้างว้าง

๓. การดูแลคุณภาพชีวิตของท่านอย่างไร

ปัญหาผู้สูงอายุที่ควรได้รับการพิจารณาก็คือ ปัญหาด้านสุขภาพ^{๑๔} เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุระบบการทำงานของร่างกายจะเสื่อมประสิทธิภาพลงตามวัยที่เพิ่มขึ้น รองลงมาคือปัญหาด้านสังคมและเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่พ้นจากวัยทำงานสู่วัยเกษียณอายุ เนื่องจากสมรรถภาพทางร่างกายเสื่อมถอยลง ไม่สามารถทำงานได้ดังเดิม^{๑๕} รายได้ลดลง ส่งผลต่อฐานทางการเงินของผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่เป็นปัญหาความต้องการทางสังคมของผู้สูงอายุ ได้แก่ ความต้องการมีความรู้สึกตนเองส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคม ความต้องการการยอมรับและความเชื่อถือจากบุคคลในสังคม ความต้องการมีสัมพันธภาพกับคนอื่น ๆ ปัญหาด้านครอบครัว^{๑๖} และปัญหาด้านการพัฒนาสังคม ประเทศชาติ โดยใช้ทรัพยากรผู้สูงอายุซึ่งทวีจำนวนมากขึ้นทุกขณะ เนื่องมาจากนวัตกรรมทางการแพทย์และการสาธารณสุขมีการพัฒนามากขึ้นจึงควรมีการหาทางพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายและจิตใจ อารมณ์ สังคม และสิ่งแวดล้อมของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความมั่นคงมากขึ้น^{๑๗}

^{๑๒} สัมภาษณ์ สิบเอกประถม สุขประสงค์, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลผ่านศึก, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายวาสนา จันทร์พวง, ส.อบต. ตำบลผ่านศึก หมู่ที่ ๒, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระอธิการดี สนตกาโย, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางอบมา จันทร์พวง, กลุ่มผู้สูงอายุ, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระอธิการสารี อภินนโท, เจ้าอาวาสวัดทับพริก, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายทองคำ จำนิล, กำนันตำบลผ่านศึก, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

แนวทางการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ที่ควรจะเป็น คือต้องมีการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ แสดงมุทิตาจิต จัดกิจกรรมท่องเที่ยวในที่สำคัญ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การทำบุญ งานประเพณี วันสำคัญต่าง ๆ โดยชุมชนร่วมกับโรงเรียน และวัด จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกและเห็นคุณค่าของตนเองในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ช่วยลดความอ้างว้าง และเพิ่มความสุขกาย สบายใจ

สรุปสภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผู้สูงอายุมักมีอาการว่าเหว อ้างว้าง มักมีความเบื่อหน่ายในสิ่งต่าง ๆ การอยากเปลี่ยนอดีตที่ผ่านมา ความโดดเดี่ยว มักคิดว่าตัวเองไม่มีประโยชน์ต่อคนอื่น ๆ ความเครียดในสิ่งต่าง ๆ แนวทางการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ที่ควรจะเป็น คือต้องมีการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ แสดงมุทิตาจิต จัดกิจกรรมท่องเที่ยวในที่สำคัญ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การทำบุญ งานประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ โดยชุมชนร่วมกับโรงเรียน และวัด จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกและเห็นคุณค่าของตนเองในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ช่วยลดความอ้างว้าง และเพิ่มความสุขกาย สบายใจ

ส่วนที่ ๓ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยภาพรวม

(n=๑๕๐)

กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้าน โนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความ คิดเห็น
๑. ด้านรูปแบบการอบรม	๓.๙๑	๐.๘๖	มาก
๒. ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม	๓.๙๓	๐.๘๗	มาก
๓. ด้านรูปแบบทั่วไป	๓.๙๗	๐.๘๑	มาก
๔. ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ	๔.๐๘	๐.๘๕	มาก
รวม	๓.๙๗	๐.๘๕	มาก

จากตาราง ๔.๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.97$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.08$) รองลงมา ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบทั่วไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.97$) ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.93$) และสุดท้าย ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบการอบรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.91$)

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบการอบรม

(n=๑๕๐)

กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑.๑ จัดงานบวชศีลจาริณีชีพรามณัรักษาศีล ๘	๓.๗๒	.๘๑	มาก
๑.๒ จัดให้ผู้สูงอายุสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น ทุกวันพระ	๔.๐๕	.๘๕	มาก
๑.๓ จัดให้มีการฝึกสมาธิเจริญจิตตภาวนา เติ่นจงกรม นั่งสมาธิ	๓.๙๗	.๙๒	มาก
รวม	๓.๙๑	๐.๘๖	มาก

จากตาราง ๔.๓ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบการอบรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๑) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้วยการจัดให้ผู้สูงอายุสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น ทุกวันพระ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๐๕) รองลงมา ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้วยการจัดให้มีการฝึกสมาธิเจริญจิตตภาวนา เติ่นจงกรม นั่งสมาธิ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๗) และผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้วยการจัดงานบวชศีลจาริณีชีพรามณัรักษาศีล ๘ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๗๒)

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม

(n=๑๕๐)

กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านการจัดกิจกรรม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๒.๑ จัดงานวันผู้สูงอายุ ๑๒ เมษายน ของทุกปี	๔.๑๐	.๘๒	มาก
๒.๒ จัดงานรดน้ำขอพร , มอบของขวัญ แต่ผู้สูงอายุ	๓.๗๖	.๙๖	มาก
๒.๓ จัดงานธรรมะสัญจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ผู้สูงอายุ	๓.๙๒	.๘๒	มาก
รวม	๓.๙๓	๐.๘๗	มาก

จากตาราง ๔.๔ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.93$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ว่าด้วยจัดงานวันผู้สูงอายุ ๑๒ เมษายน ของทุกปีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$) รองลงมาคือ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้วยการจัดงานธรรมะสัญจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92$) และพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้วยการจัดงานรดน้ำขอพร , มอบของขวัญ แต่ผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.76$)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบทั่วไป

(n=๑๕๐)

กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบทั่วไป	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๓.๑ จัดทัศนศึกษานำผู้สูงอายุแสวงบุญตามวัดที่ต่าง ๆ	๔.๐๔	.๘๑	มาก
๓.๒ จัดทำลูกประคบเพื่อเพิ่มพูนสุขภาพผู้สูงอายุ	๓.๙๓	.๘๑	มาก
๓.๓ จัดสถานที่เดินนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ	๓.๙๓	.๘๑	มาก
รวม	๓.๙๗	๐.๘๑	มาก

จากตาราง ๔.๕ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบทั่วไป ด้านรูปแบบทั่วไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้วยการจัดทัศนศึกษานำผู้สูงอายุแสวงบุญตามวัดที่ต่าง ๆ และด้วยการจัดสถานที่เดินนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๔.๙๓)

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ

(n=๑๕๐)

กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๔.๑ จัดนิทรรศการข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ	๔.๐๕	.๘๘	มาก
๔.๒ จัดการอบรมดูแลรักษาสุขภาพผู้สูงอายุ	๔.๐๒	.๘๒	มาก
๔.๓ จัดพระภิกษุและประชาชนกลุ่มจิตอาสาออกเยี่ยมผู้สูงอายุในหมู่บ้าน	๔.๑๘	.๘๔	มาก
รวม	๔.๐๘	๐.๘๕	มาก

จากตาราง ๔.๖ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ

จังหวัดสระแก้ว ด้วยการจัดพระภิกษุและประชาชนกลุ่มจิตอาสาออกเยี่ยมผู้สูงอายุในหมู่บ้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๘$) รองลงมาผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้วยการจัดนิทรรศการข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๕$) ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้วยจัดการอบรมดูแลรักษาสุขภาพผู้สูงอายุ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๒$)

ส่วนที่ ๔ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางส่งเสริมกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ปัญหา อุปสรรค ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต บางวัด พระสงฆ์ยังไม่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุได้อย่างจริงจัง เพราะผู้สูงอายุบางท่านไม่สามารถเดินทางมาวัดได้ เนื่องจากปัญหาด้านสุขภาพ

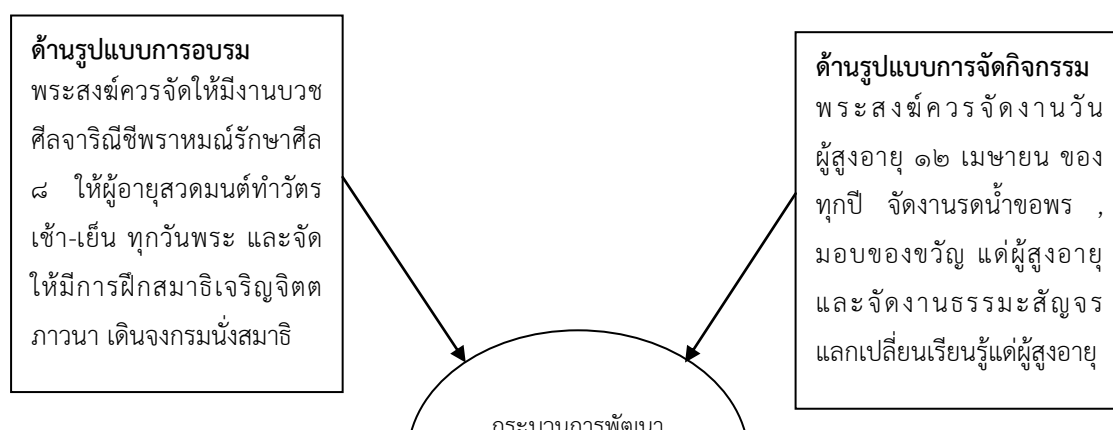
พระสงฆ์ควรจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมผู้สูงอายุเพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ การส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของวัด เช่น โครงการปฏิบัติธรรม หรือกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และควรมีบทบาทในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีความรู้ความสามารถ ตลอดถึงประสบการณ์ ในการสร้างอาชีพ หรือสร้างรายได้ให้กับตัวเอง ไม่เป็นภาระของลูกหลาน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีเครือข่ายทางสังคม เกิดภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต

พระสงฆ์ควรมีการสร้าง ความเข้าใจให้กับบุตร หลานและสมาชิกในครอบครัวให้เข้าใจ ธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงผู้สูงอายุในความดูแล ให้ความรู้ในการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุกับผู้ดูแล ผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมและสนับสนุนผู้สูงอายุให้มีบทบาทและเข้าร่วมกิจกรรมในครอบครัว กิจกรรมพบปะมิตรสหาย กิจกรรมการท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน ๆ ร่วมถึงกิจกรรมของชุมชน จะทำให้ผู้สูงอายุสบายใจ ไม่เครียดกับสิ่งต่าง ๆ รอบข้าง ช่วยสร้างควมมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว มิตรสหายและเพื่อนบ้านมากขึ้น

พระสงฆ์ควรจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุไม่ต้องพึ่งพา ลูกหลาน ควรจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม เสริมสร้างความรู้ด้านธรรมะเพื่อฝึกให้มีการปฏิบัติธรรมแก่ผู้สูงอายุ ได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว บ่อย ๆ

พระสงฆ์ควรมีกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุ ด้านการอบรมในหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่วัด โรงเรียน ชุมชน หรือในบ้าน ควรเข้าไปให้ถึงผู้สูงอายุ เพราะบางท่านอาจมาวัดไม่ได้เนื่องจากปัญหาสุขภาพ ตลอดถึงจัดกิจกรรมในวัด ในวันสำคัญต่าง ๆ ผ่านสื่อ หรือผ่านการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบทางสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

ส่วนที่ ๕ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ากิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ากิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

จากแผนภาพที่ ๔.๑ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทต่อการพัฒนาดังกล่าว เริ่มจากด้านรูปแบบการอบรม พระสงฆ์ควรมีการจัดให้มีงานบวชศีลจารีตชีพรามณัรักษาศีล ๘ ให้ผู้สูงอายุสดมภ์ทำวัตรเช้า-เย็น ทุกวันพระ และจัดให้มีการฝึกสมาธิเจริญจิตตภาวนา เติบงกรรมนั้งสมาธิ ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม พระสงฆ์ควรจัดงานวันผู้สูงอายุ ๑๒ เมษายน ของทุกปี จัดงานรดน้ำขอพร , มอบของขวัญ แต่ผู้สูงอายุ และจัดงานธรรมะสัญจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้แต่ผู้สูงอายุด้านรูปแบบสื่อต่างๆพระสงฆ์ควรจัดนิทรรศการข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ จัดการอบรมดูแลรักษาสุขภาพผู้สูงอายุจัดพระภิกษุและประชาชนกลุ่มจิตอาสาออกเยี่ยมผู้สูงอายุใน

หมู่บ้านด้านรูปแบบทั่วไปพระสงฆ์ควรจัดทัศนศึกษานำผู้สูงอายุแสวงบุญตามวัดที่ต่าง ๆ จัดทำลูก
ประคบเพื่อเพิ่มพูนสุขภาพผู้สูงอายุและจัดสถานที่เดินนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ

สำหรับ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางส่งเสริมกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ปัญหา อุปสรรค ในการพัฒนา
คุณภาพชีวิต บางวัด พระสงฆ์ยังไม่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุได้อย่างจริงจัง เพราะผู้สูงอายุบางท่านไม่
สามารถเดินทางมาวัดได้ เนื่องจากปัญหาด้านสุขภาพ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดยโสธร มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ๑) เพื่อศึกษาสภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนาตำบลผ่านศึก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดยโสธร ๒) เพื่อศึกษากิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดยโสธร ๓) เพื่อศึกษาอุปสรรค และแนวทางส่งเสริมกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยอำเภอธวัชบุรี จังหวัดยโสธร จำแนกตาม ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ รายได้/เดือน อาชีพ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๑๕๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจะหาค่าความถี่ และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคล

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๑๕๐ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิง จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘ อายุระหว่าง ๖๐ – ๗๐ ปี จำนวน ๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๓๔ มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ จำนวน ๗๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๖๖ มีสถานภาพสมรส จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖๖ ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายต่อเดือน จำนวน ๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๖๖ มีอาชีพทำเกษตร จำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๔๔ ส่วนใหญ่มีรายได้จากบุคคลในครอบครัว จำนวน ๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๓๔ ส่วนใหญ่ มีโรคประจำตัว จำนวน ๑๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๐๐

๕.๑.๒ สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดยโสธร

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) เชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาสภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดยโสธร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือก ซึ่งได้มา

จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยการกำหนดคุณสมบัติ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุในพื้นที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือ ตัวแทนคณะผู้บริหารท้องถิ่น จำนวน ๑๕ รูป/คน พบว่า

สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผู้สูงอายุมักมีอาการว่าเหว อ่างว้าง มักมีความเบื่อหน่ายในสิ่งต่าง ๆ การอยากเปลี่ยนอดีตที่ผ่านมา ความโดดเดี่ยว มักคิดว่าตัวเองไม่มีประโยชน์ต่อคนอื่น ๆ ความเครียดในสิ่งต่าง ๆ แนวทางการดูแลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ที่ควรจะเป็น คือต้องมีการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ แสดงมุทิตาจิต จัดกิจกรรมท่องเที่ยวในที่สำคัญ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การทำบุญ งานประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ โดยชุมชนร่วมกับโรงเรียน และวัด จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกและเห็นคุณค่าของตนเองในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ช่วยลดความอ้างว้าง และเพิ่มความสุขกาย สบายใจ

๕.๑.๓ กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ๑๕๐ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๘$) รองลงมา ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วด้านรูปแบบทั่วไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๓$) และสุดท้ายผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วด้านรูปแบบการอบรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$)

๕.๒ การอภิปรายผล

ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ ชาวบ้านชุมชนผู้สูงอายุ และผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัด

สระแก้ว ตลอดถึงผู้ที่ทรงคุณวุฒิที่เป็นบุคคลภายนอกชุมชน จำนวน ๑๕๐ คน^๑ (โดยการเปิดตารางของ R.V.Krejcie and C.W.Morgan) โดยการสำรวจแบบสุ่มแบบบังเอิญ โดยกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านรูปแบบการอบรม ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ ด้านรูปแบบทั่วไป ผลการศึกษานำสู่การอภิปรายผล ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากว่ากระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามผู้สูงอายุ พระสงฆ์อาจจะมีเทคนิคในการถ่ายทอดที่ดี หรือมีจิตวิทยาในการเผยแผ่ศีลธรรมในที่ต่าง ๆ ได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ สมคิด เพ็งอุดม^๒ ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติ บทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ด้านรูปแบบการอบรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว อยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะพระสงฆ์มีการฝึกอบรมตัวเอง ก่อนที่จะเข้าไปอบรม ถ่ายทอดความรู้กับผู้สูงอายุจึงมีการถ่ายทอดได้เป็นอย่างดี โดยจัดให้มีการจัดอบรม จัดปฏิบัติธรรม ในวัด และในวันสำคัญต่าง ๆ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนผู้สูงอายุ มีความสุขกาย และสุขใจ ซึ่งสอดคล้องกับ ระพิน ชูชื่น^๓ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายในการ ส่งเสริม ๔ ด

^๑ ธนินทร์ ศิลป์จารุ.การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. กรุงเทพมหานคร. นนทบุรี, ๒๕๕๑. หน้า ๔๘-๔๙.

^๒ สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระคัมภีร์ของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สภามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

^๓ ระพิน ชูชื่น, การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร . (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม การให้คำแนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียน มากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง โดยเขามาเป็นครูช่วยสอนวิชาจริยศึกษา ประจำในโรงเรียน เนื้อหาที่พระสงฆ์สั่งสอน อบรมมากที่สุดได้แก่ เรื่อง ความเมตตา กรุณา รongลงมา คือเรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และความเสียสละ ส่วนการอบรมสั่งสอนภายนอกสถานศึกษานั้นพระสงฆ์ ให้การอบรมสั่งสอนแก่นักเรียนสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่องการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา รongลงมาคือ เรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และเสียสละ ในการสนับสนุนเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนมาก ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันวิสาขบูชา รongลงมาได้แก่วัฒนอาสาฬหบูชา โดยพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะครู – อาจารย์ ส่วนในด้านการสนับสนุนกิจกรรมภายนอกสถานศึกษา กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากจัดขึ้นคือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในด้านการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทาง ด้านจริยศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องความกตัญญูกตเวที อันดับรองลงมา คือเรื่องความเมตตา กรุณา ใน ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากปฏิบัติ คือ การชักชวนฆราวาสให้เขาร่วมในพิธีแสดงตนเป็นพุทธ

ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว อยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะพระสงฆ์ที่ดำเนินการบริหารจัดการกิจการต่างๆภายในวัดมีความรู้รอบรู้หรือความเป็นกันเองกับผู้สูงอายุ จึงสามารถจัดกิจกรรมออกมาได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ นิศา ชูโต^๔ ได้ศึกษาเรื่อง “คนชราไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมและโครงสร้างทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะครอบครัว การดำเนินกิจวัตรประจำวัน การทำงานและอื่น ๆ รวมทั้งความนึกคิดเกี่ยวกับตนเองและปัญหาที่ประสบอยู่ ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวและบุตรหลานมีบทบาทสำคัญในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยที่ผู้สูงอายุร้อยละ ๙๐ อยู่ร่วมกับคู่สมรสหรือครอบครัวซึ่งเป็นบุตรหลานหรือญาติพี่น้อง โดยเป็นที่ปรึกษาของครอบครัว ช่วยดูแลเด็ก ๆ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พอใจในการได้อยู่กับบุตรหลาน มีเพียงร้อยละ ๔.๗๐ ที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง และร้อยละ ๖๐.๐๐ ไม่รู้สึกเหงาหรือว่าเหงามากนัก และมุ่งหวังการมีชีวิตที่ดีขึ้นในโลกหน้า

ด้านรูปแบบทั่วไป พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว อยู่ในระดับมาก

^๔ นิศา ชูโต, คนชราไทย, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า บทคัดย่อ.

อาจเป็นเพราะว่า พระสงฆ์ยังเปิดโอกาสเป็นที่ปรึกษาของประชาชนในชุมชนด้านการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ศุภวัธ พลายน้อย และเนาวรัตน์ พลายน้อย^๕ ได้ศึกษาเรื่อง “ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อปัญหาและความต้องการของประชากรผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อปัญหาและความต้องการของประชากรผู้สูงอายุ ในด้านเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย การปรับตัว และที่อยู่อาศัย ตลอดจนปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ในด้านบทบาทในครอบครัวและสังคม ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในสังคมไทยได้รับการเอาใจใส่เล็งดูจากบุตรหลานและได้รับการยกย่องนับถืออยู่ในระดับดี แต่มีปัญหาด้านการปรับตัวบ้างพอสมควร แสดงให้เห็นว่า การที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปนั้น ผู้สูงอายุจะทำความเข้าใจ และปรับตัวปรับใจให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมถึงกลุ่มประชากรอื่น ๆ ก็ต้องประสบปัญหานี้ด้วยเช่นกัน เพียงแต่ผู้สูงอายุอาจจะเข้าใจได้ยากกว่าและใช้เวลามากกว่าบุคคลอื่น ๆ

ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว อยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะว่าพระสงฆ์ในวัด มีการบริหารจัดการรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อการเผยแผ่ที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าใจได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับ พระอธิการผจญ อาจาโร (ทนันจง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน" พบว่า บทบาทของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และพระลูกวัด ในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศึกษา ๓) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๔) ด้านสาธารณูปการ ๕) ด้านการเผยแผ่ ได้มีการนำหลักธรรมาภิบาล ซึ่งได้แก่ ๑) หลักนิติธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักความโปร่งใส ๔) หลักการมีส่วนร่วม ๕) หลักความรับผิดชอบ ๖) หลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับปานกลาง-มาก ในพระสงฆ์ทุกระดับ ซึ่งบทบาทในการบริหารงานโดยใช้ธรรมาภิบาล เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้กับวัดและชุมชน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติ ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต ที่จะเกิดขึ้นในวัดและเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความมีส่วนร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทย รัฐธรรมนูญและกระแสโลกยุค

^๕ ศุภวัธ พลายน้อย และ เนาวรัตน์ พลายน้อย, **ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อปัญหาและความต้องการของประชากรผู้สูงอายุ**, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓), หน้า บทคัดย่อ.

ปัจจุบัน สำหรับการส่งเสริมให้เกิดการสร้างธรรมาภินันท์ มาจากความร่วมมือทั้งวัด และชุมชน รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้มีบทบาทในการวางรากฐาน และรักษากฎระเบียบต่าง ๆ การสร้างธรรมาภินันท์ จำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการรับผิดชอบภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปฏิรูประบบการบริหารจัดการวัด เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบภายใต้กรอบของกฎหมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายในการสร้างธรรมาภินันท์ จะต้องพยายามปฏิรูปการบริหารจัดการให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล และหน้าที่มีระบบความรับผิดชอบด้านการเงินที่มีประสิทธิภาพมาใช้ และให้มีความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน เป็นต้น^๖

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ควรนำผลการวิจัยดังกล่าวไปปรับปรุงและพัฒนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในหมู่บ้านต่าง ๆ
- ๒) ควรนำผลวิจัยที่ค้นพบ ไปวางแผนในการพัฒนาผู้สูงอายุในระดับต่าง ๆ
- ๓) ควรนำผลวิจัยที่ค้นพบ ไปเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรับปรุง และวางแผนในการจัดทำนโยบายดูแลผู้สูงอายุ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปปฏิบัติ

- ๑) นำผลวิจัยสามารถนำไปพัฒนามาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ได้เป็นอย่างดี
- ๒) หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลวิจัยนี้ไปพัฒนาให้สอดคล้องกับองค์กรที่ตนเองรับผิดชอบได้
- ๓) ควรทำเป็นคู่มือในการพัฒนาองค์กร พระสงฆ์ที่มีบทบาททางการพัฒนาสังคม
- ๔) ควรศึกษาในเขตพื้นที่อื่น เพื่อประโยชน์ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษารูปแบบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ในระดับผู้สูงอายุ และระดับวัยอื่น ๆ ในต่างจังหวัดอื่น ๆ เพื่อให้ทราบข้อมูลที่ครอบคลุมและใกล้เคียงมากขึ้น

^๖ พระอริการผจญ อาจาโร (ทนนง), “เรื่องศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภินันท์ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๓).

๒) ควรมีการศึกษาการพัฒนาชุมชน สังคม ในการส่งเสริมคุณภาพผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างกัน และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๓) พระสงฆ์ควรมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเพิ่มเติมเพื่อเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้มากขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

_____ .พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑ หนังสือ :

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. ข้อมูลพื้นฐานด้านการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย. ให้ความรัก พิทักษ์อนามัย ผู้สูงวัยอายุยืน. ครุภัณฑ์
ฉบับพิเศษ ปีสุขภาพผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๕.

กุลยา ตันติลาชีวะ. การพยาบาลผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๒๕.

เกษม จันทรแก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

โกสินทร์ รังสยาพันธ์. ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร : ศึกษานิเทศน์
กรรมการ ฝึกหัดครู, ๒๕๓๐.

ชนิษฐา วิเศษสาธิต และมุกดา ศรียงค์. จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร
: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ
ทหารลาดกระบัง, ๒๕๒๖.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม
แห่งชาติฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
คณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕

คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เชียงใหม่. พุทธศาสนาสู่ภาคใต้ เล่ม ๑ ฉบับมาตรฐาน พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๓๕.

งามพิศ สัตย์สงวน. **มนุษย์และวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. **การพัฒนาประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์. **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ**.

กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๕.

_____. **การพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๒๖.

_____. **คุณธรรมและจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๔.

ชนะ ภาวนันท์. “บทบาทอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทยปัจจุบัน”. **คุรุศาสตร์ปริทัศน์**. เล่มที่ ๙๖, ตุลาคม ๒๕๒๗.

ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พัฒนาการศึกษา, ๒๕๓๙.

ชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์ และคณะ. **คู่มือฉบับสมบูรณ์ ฉบับประชากรศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๑.

นพพงษ์ บุญจิตรกุล. **ภาระบทบาทและหน้าที่ของผู้นำ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://school.obec.go.th/sup_br3/zx_11.htm [๑๕ พ.ย. ๒๕๕๗].

จิตยา สุวรรณขุ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์. **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.

ดวงเดือน พันธมนาวิน และคณะ. **จริยธรรมของเยาวชนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กรมการ ศาสนา, ๒๕๒๐.

ทวีร์สมิ ธนาคม. **ถึงจะยากก็ต้องทำ**. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๓.

ทวี ทิมขำ. **พัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

นวลศิริ เปาโรหิตย์. **การพัฒนาคุณภาพชีวิต**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

นิพนธ์.คันธเสวี..“เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องการศึกษาและวัฒนธรรมของไทย”. เสนอที่
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖.

นิศารัตน์ ศิลปเดช. ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร : คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๙.

นิสา ชูโต. คนชราไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

บริบูรณ์ พรพิบูลย์. โลกยามชราและแนวการเตรียมตัวเพื่อเป็นสุข. เชียงใหม่ : พระสังฆการพิมพ์,
๒๕๒๘.

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. สถานภาพและบทบาท. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖.

ปราชญา กล้าผจญ. พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๐.

_____.คุณภาพชีวิตของมนุษย์ นักบริหารกับการออกกำลังกาย. กรุงเทพมหานคร
นคร : สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, ๒๕๔๕.

ปวย อึ้งภากรณ์. ศาสนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง,
๒๕๓๐.

พัชนี วรกวิน. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

พุทธทาสภิกขุ. การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่. นนทบุรี : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗.

พนัส หันนาคินทร์. การสอนคำนิยม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๐.

พระเทพปริยัติสุธี วรวิทย์ คงคปญโญ. การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร
นคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพปริยัติสุธี วรวิทย์ คงคปญโญ. การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____.เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการ พ ร ะ ศ า ส น า .
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

_____.การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต. พุทธศาสนาในอาเซียน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก
จำกัด, ๒๕๔๕.

พระพุทธวรญาณ มงคล วิโรจโน. ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ. กรุงเทพมหานคร
มหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระปัญญานันทมุนี ปัญญา ปณณานนโท. มงคลชีวิตฉบับทางก้าวหน้า. กรุงเทพมหานคร :
อุดมศึกษา, ๒๕๔๖.

พระราชวรมนูณี ประยุทธ์ ปยุตโต. คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

.....สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิ โกมลคีม
ทอง, ๒๕๒๗.

.....ทางสายกลางของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.

.....สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมล คีมทอง,
๒๕๒๗.

พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ. พระพุทธศาสนากับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระพิพิธธรรมสุนทร ชัยวัฒน์ ธมมวฑฒโน. เทศนาว่าไรดี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียง
เชียงใหม่, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก,
๒๕๔๓.

.....ธรรมนูญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิ
พุทธธรรม, ๒๕๓๘.

.....การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธ ธรรม ,
๒๕๔๓.

พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต. บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน : พุทธศาสนากับ
สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๓.

ไพบูลย์ ช่างเรียน. สารานุกรมศัพท์ทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๑๖.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร:ไทยอนุเคราะห์ไทย,
๒๕๒๖.

ยนต์ ชุ่มจิต. ความเป็นครู. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร
: นาน มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

รุจิร ภู่อาระ. **แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการหลักสูตรใหม่ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย.**

กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๓.

วิชาการ. กรม กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร :

นคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖

วราคม ที่สุกะ. **สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา

พานิช, ๒๕๓๔.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. **การพัฒนาชนบทไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. **หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๒.** กรุงเทพมหานคร :

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

วิทยากร เชียงกุล. **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย : บทวิเคราะห์.** กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ฉบับแกระ, ๒๕๒๗.

_____. **การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร :

ไทยพัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

วิทย์ วิศทเวทย์. **ปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

วิจิตร บุญยะโทตระ. **วัยทอง เล่ม ๑.** กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณการพิมพ์, ๒๕๓๕.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **รายงานผลการเสวนา บทบาทที่พึงประสงค์ของวัด**

และพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. **การสำรวจคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทย**

ปี พ.ศ. ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๔.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ **สำนักนายกรัฐมนตรี. ผู้สูงอายุไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนัก

นายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔.

สิริอร วิชชาวุธ. **จิตวิทยาการเรียนรู้.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ. **ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม.** กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์อักษรบัณฑิต, ๒๕๔๗.

สงวนศรี วิรัชชัย. **จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : เกรียงศักดิ์การพิมพ์,

๒๕๒๕.

สมพร เทพสิทธา. **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สภาอุ
พุทธิกสมาคมแห่งชาติ, ๒๕๓๘.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. **การพัฒนาชนบทตามแนวพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์
สวยาจำกัด, ๒๕๓๐.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **การกลับมาของพระพุทธศาสนา“พระเอก” ของการศึกษา
ใหม่**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลายสื่อ, ๒๕๔๔.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการประกันคุณภาพ
ภายในสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๙.

สุเทพ ทองประดิษฐ์ และคณะ. “การพัฒนางานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม”. **วิทยานิพนธ์ศึกษา
ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ดร..**พุทธสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจ้าพระยาการพิมพ์,
๒๕๓๓.

_____.**การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๒๖.

สนธยา พลศรี ผศ..**ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

_____.**กระบวนการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

สมพร เทพสิทธา. **การพัฒนาแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมชายการพิมพ์,
๒๕๓๖.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร :
สถาบันวิจัย พุทธธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. **การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์
สวยา จำกัด, ๒๕๓๐.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร : เม็ดทรายพริน
ติ้ง, ๒๕๔๓.

สมจิตต์ สุพรรณทัศน์ และนิภา มนูญปัจ. “การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย”.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

สุวรรณา เอี่ยมสุขวัฒน์. **สุขภาพชีวิต แนวความคิด และองค์ประกอบ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐.

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร รศ.ดร.. **จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและปฏิบัติการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีรียาสาส์น, ๒๕๔๕.

ศุภลักษณ์ วัฒนาวิทวัส. **วิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เฮอร์ดิเวฟ เอ็ด ดูเคชั่น, ๒๕๔๒.

ศรีทัฬหิม พานิชพันธ์. **บริการสังคมกับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ กรุงเทพมหานคร , ๒๕๒๕.

อนันต์ วิริยพินิจ. **บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. **การพัฒนาเครื่องมือชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๙.

อมร รักษาสัตย์. **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕.

อมร.นนทสุต..“เอกสารในการสัมมนาเรื่องบทบาทของผู้ว่าราชการจังหวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากร”. เสนอที่โรงแรมแกรนด์พาเลซ พัทยา ชลบุรี, ๒๒-๒๓ ตุลาคม ๒๕๒๖.

อภิญา โสมสิน และคณะ. **นักสังคมสงเคราะห์กับการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาผู้สูงอายุ**. นิตยสารการประชาสงเคราะห์, กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๒.

๒ วิทยานิพนธ์ :

กรรณิการ์ ขวัญอารีย์. “บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

งามตา สุขประเสริฐ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลศึกษาเฉพาะกรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี”. **รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒.

ทองคุณ บุญเลิศ. การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทขององค์การฆราวาสพุทธและองค์การฆราวาสคริสต์ที่มีต่อการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๙.

นลิน เรืองบุตร. “ปัญหาการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการพบกลุ่มวิธีเรียน

- แบบทางไกลสำหรับนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.
- นางจิตติมา เสนาไชย. "บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- นางเพชฎา ช่อม. "ศึกษาบทบาทศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยในการเผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- นางทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ. "บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- นายไอศูรย์ อินทร์เพชร ได้ศึกษาเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี แก้ว สุวณฺณโชโต”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- นายอมรเทพ หวังแก้ว. ศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมของอาร์สโตเติลกับพระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- ดวงพร รัตนอมรชัย. “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย ลักษณะส่วนบุคคล การรับรู้ภาวะสุขภาพและการรับรู้การควบคุมสุขภาพวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดอ่างทอง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาพยาบาลสาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๕.
- เปรมจิต ชมชื่น. “การสร้างแบบวัดจริยธรรมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.
- พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร แก้วเหลา. “การศึกษบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม. บทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูสุจินธรรมนิวิฐ สมจิตฺต อธิปญฺโญ. "บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน :

กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๔.

พระครูปลัดกิจเมธี ติภขวิโร เพื่อนฝูง ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง "การศึกษาด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการ
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนในเขตตำบลดอนมูล อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่“ .
วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูวิชิตปัญญานุกูล บุญเรือง รวิวิโส. ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรมของ
โรงเรียนปริยัติรังสรรค์อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ๑. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ. “บทบาทพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษา
กรณี พระสงฆ์ในการจังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูพิทักษ์ธรรมาทร คำมูล ไชยวุฒิ. จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา
เรื่อง ปู่เจ้าสอนหลาน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระครูโสภิตธรรมประยุต อุดม อุตตมปญฺโญ. การศึกษาพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงโคราช.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระนนทพัฒน์ ตมโม พันธชาติ. “การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยธรรมของกุศลธรรมและอกุศลธรรม
ที่ปรากฏในคัมภีร์ปฏิกฐาน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหา
จุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระปธาน สมจาโร ชุตติโณม. ศึกษาหลักพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในประเพณีปีใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์
ลีซู. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาสมชาย เกิดแก้ว. “พระพุทธศาสนาในสังคมที่เปลี่ยนแปลง : ศึกษาเปรียบเทียบการดักบาตร
ของพุทธศาสนิกชนในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร และอำเภอศรีประ
จันท์ จังหวัดสุพรรณบุรี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

- พระมหาสุชนา โรจนญาโณ. การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระมหาสนธิ์ สุนติกโร. การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๓.
- พระมหาสุริยัน จันทนาโม. “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์
สมภพ โชติปญโญ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาธนาชัย ตนต์ปาโล แสณณรงค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระวิกรมมุนี บุญรอด ปญญาวโร “. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม. “บทบาทของพระอาณนทีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๓.
- พระมหาภัทร์ภูวไนย ภททฐรี ยัมเกิด ได้ศึกษาเรื่อง "ศึกษาบทบาทในการพัฒนารัพยากรบุคคล
ของพระราชปัญญาเวที ริด ริดเวที ". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาไพรัช ปญญาพล ชุนพรหม. “ศึกษาวิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน
ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
และวัดอัมพวัน อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗
- พระมหาสมบุญ ธิติเมธี พันเคลือ. “ศึกษาความรู้ ทักษะคติ และความคาดหวังในการจัดกิจกรรม
ค่ายคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสังกัดสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานครนคร เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑
- พระมหาบุญนภัทร์ ธิรปุญโญ ทองงาม. ทักษะคติของข้าราชการตำรวจต่อการปฏิบัติหน้าที่ตาม
จริยธรรมวิชาชีพ : ศึกษาเฉพาะกรณีกองบัญชาการศึกษา สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระมหากำพล คุณงุโร. "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระวัชรานนท์ อริญชโย พรหมสมบัติ. "ศึกษาบทผญาเชิงจริยธรรมที่ปรากฏในบทเทศนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ ที่มีผลต่อชาวตำบลแพต อำเภอคำตาก้า จังหวัดสกลนคร. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระสมคิด ศรีบุรณ. "ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ในเขตอำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น". **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔.

พระอธิการผจญ อาจาโร หนันจ. "เรื่องศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระอดิศร ฐานวุฑโฒ กลุ่มประสิทธิ์. ศึกษาการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม : ศึกษากรณีค่ายธรรมทายาทของฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ. **ความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองและปัญหาบางประการของคนชรา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์. ๒๕๒๓.

ยุทธพงษ์ แสงโสภา. "บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี". **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔.

สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ และคณะ. **การศึกษาความสัมพันธ์ของประชากร ๓ วัย ในประเทศไทย**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ศุภวัณย์ พลายน้อย และ เนาวรัตน์ พลายน้อย. **ผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อปัญหาและความต้องการของประชากรผู้สูงอายุ**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Berghorn. F.S.. **The dynamic of aging**. Colorado : Westview Press. 1981.

- Berghorn. F.S.. **The dynamic of aging**. Colorado : Westview Press. 1981..
- Biddle. Bruce J. "Recent development in role theory." **Annual review of sociology**.
Columbia : University of Missouri-Columbia. 1986.
- Deutsch. M.. & Krauss. R. M.. **Theories in Social Psychology**. New York : Basic Books.
1965.
- Flangan. J. C.. **American Psychologist**. New York : American Co.. 1978.
- Homans. George C. "Bringing men back in." **American Sociological Review** Tennessee :
Vanderbilt University. 1964.
- Kohlberg. Lawrence. “**Development of Moral Character and Moral Ideology.**” In
Review of Child Development Research. Hartfird :Connecticut. 1964.
- Kohlberg. Lawrence.“**Development of Moral Character and Moral Ideology**”. In
Review of Child Development Research. Hartford : Connecticut. 1964.
- Mintzberg. H.. Ahlstrand. B. & Lampel. J. **Researching Configuration**. In Volberda.
H.W. & Elfring. T. In **Rethinking Strategy**. California : SAGE Publications
Ltd. 2001.
- Mintzberg. H. **Strategy Formation : Schools of Thought In Fredrickson**.
J.W.Perspectives on Strategic Management. New York : Harper Business.
1990.
- Maslow. A. H.. **Motivation and Personality**. New York : Harper & Row Publishing.
1954.
- Piaget. Jean. **The Moral Judgement and The Child**. 2 nd es. New York : Collier
Book. ๑๙๗๗. PP. 383 – 461.
- "Piaget's theory" in P. Mussen ed.. **Handbook of Child Psychology**. Vol. 1. 4th ed..
New York: Wiley. 1983.
- UNESCO. “**Indicator of Environmental Quality of Life**”. Paris : UNESCO. 1978.
- Zhan. L.. **Journal of Advanced Nursing**. New York : Springer-verlag. 199.

๓. สัมภาษณ์ :

๑ กลุ่มพระนักพัฒนา จำนวน ๕ รูป สัมภาษณ์วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

๑. พระครูนิลคามเขตพิทักษ์	เจ้าอาวาสวัดป่าเยียววนาราม
๒. พระอธิการสารี อภินนโท	เจ้าอาวาสวัดทับพริก
๓. พระอธิการตี๋ สุนตกาโย	เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม
๔. พระกิตติพงษ์ กิตติสาโร	รก.เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ
๕. พระอุดม ฌานสุโก	รก.เจ้าอาวาสวัดผ่านศึก
- ๒ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน สัมภาษณ์วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๗
๖. นายทองคำ จำนิล	กำนันตำบลผ่านศึก
๗. นายชาญ สมสุขสันต์	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลผ่านศึก
๘. สิบเอกประถม สุขประสงค์	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลผ่านศึก
๙. นางอนงค์ ธิญญสงวน	ผู้ใหญ่บ้านโนนสาวเอ้
๑๐. นายวาสนา จันทร์พวง	ส.อบต. ตำบลผ่านศึก หมู่ที่ ๒
- ๓ กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน ๕ คน สัมภาษณ์วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๗
๑๑. นายเฉลิม กลิ่นผักแว่น
๑๒. นายบุญเลิศ เกตุสอน
๑๓. นางจรรุญ กานหนองใหญ่
๑๔. นางอบมา จันทร์พวง
๑๕. นางสมแดง วรรณยนต์

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๔๕

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.เคชา กัปโก

ด้วย พระครูโสภณธรรมธัช รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๒๕๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ได้ตรวจแก้ไขเครื่องมือ
ให้มหาวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว
เจต กัมภัก
(ดร.เจต กัมภัก)
๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๔๕

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สัตถาวรธรรม์

ด้วย พระครูโสภณธรรมธัช รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๒๕๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

๑๑.๑๑.๒๕๕๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๔๕

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ผดุง วรรณทอง

ด้วย พระครูโสภณธรรมธัช รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๒๕๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ม.ร.ว. ๑๑/๑๘

ธีระพรชัย/แล้ว

ผ. ๒๒๒

อ.ผดุง วรรณทอง

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เรียน อาจารย์ ดร.ภัทธิตา ฤกษ์ณะพันธุ์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูโสภณธรรมธัช รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๒๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(ศาสตราจารย์ ดร.ภัทธิตา ฤกษ์ณะพันธุ์)

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์

โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๑๓๓ ต่อ ๒๑๒๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน ผศ.ดร.ชัยยันต์ ชีโนกุล
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูโสภณธรรมธัช รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๑๔๐๔๒๕๙ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

✓
อ.ท.เอย
IM
21/๑๕7

ภาคผนวก ข

เครื่องมือแบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาการพัฒนาสังคม

เรื่อง กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้
อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
THE ACTIVITIES OF BUDDHIST MONKS IN THE ELDERLY'S QUALITY OF LIFE
DEVELOPMENT IN BANONSAO-AE, ARANYAPRATHET DISTRICT, SAKAEO
PROVINCE

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว” สาขาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ตอนที่ ๓ ปัญหาและอุปสรรคและแนวทางการแก้ปัญหาของกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

พระครูโสภณธรรมธัช (อรุณ เปมสีโล)
นิสิตปริญญาโท
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่เป็นจริง

๑. เพศของท่านคือ

☐ ๑. ชาย

☐ ๒. หญิง

๒. ปัจจุบันท่านอายุ

☐ ๑. ต่ำกว่า ๖๐ ปี

☐ ๒. ๖๖-๗๐ ปี

☐ ๓. ๗๐ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษาของท่าน

☐ ๑. ไม่ได้รับการศึกษา ☐ ๒. ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

☐ ๓. ได้รับการศึกษาในระดับชั้น (โปรดระบุ).....

๔. สถานภาพสมรสของท่าน

☐ ๑. โสด

☐ ๒. คู่

☐ ๓. หม้าย

☐ ๔. หย่า / แยก

๕. รายได้ บาท / เดือน และเมื่อเทียบกับรายจ่ายเป็นอย่างไร

☐ ๑. ไม่พอเพียง

☐ ๒. พอเพียง ไม่เหลือเก็บ

☐ ๓. พอเพียงและเหลือเก็บ

๖. อาชีพ

☐ ๑ รับจ้าง

☐ ๒. ทำการเกษตร

☐ ๓. ค้าขาย

☐ ๔. ธุรกิจส่วนตัว

☐ ๕. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๗. ท่านได้รับเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายจากแหล่งใด

☐ ๑. จากตัวเอง (เช่น การประกอบอาชีพ บำนาญ ค่าตอบแทน ดอกเบี้ยเงินฝาก)

☐๒. จากบุคคลในครอบครัว ☐๓. จากบุคคลอื่น(โปรดระบุ)

๘. ท่านมีโรคประจำตัวหรือไม่

☐๑. ไม่มีโรคประจำตัว ☐๒. มีโรคประจำตัว

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอศรีสะเกษ จังหวัดสระแก้ว

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความในแต่ละข้อให้เข้าใจ แล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความรู้สึก ความคิดเห็น และความต้องการอย่างแท้จริง

กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ บ้านโนนสาวเอ้ออำเภอศรีสะเกษ จังหวัดสระแก้ว	ระดับความเข้าใจ				
	มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๑. ด้านรูปแบบการอบรม					
๑.๑ จัดงานบวชศีลจาริณีชีพรามณ์รักษาศีล ๘					
๑.๒ จัดให้ผู้สูงอายุสดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น ทุกวันพระ					
๑.๓ จัดให้มีการฝึกสมาธิเจริญจิตตภาวนา เดินจงกรม นั่งสมาธิ					
๒. ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม					
๒.๑ จัดงานวันผู้สูงอายุ ๑๒ เมษายน ของทุกปี					
๒.๒ จัดงานรดน้ำขอพร , มอบของขวัญ แก่ผู้สูงอายุ					
๒.๓ จัดงานธรรมะสัญจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ					
๓. ด้านรูปแบบทั่วไป					
๓.๑ จัดพรรณนาจรนำผู้สูงอายุแสวงบุญตามวัดที่ต่าง ๆ					
๓.๒ จัดทำลูกประคบเพื่อเพิ่มพูนสุขภาพผู้สูงอายุ					
๓.๓ จัดสถานที่เดินนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ					
๔. ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ					

๔.๑ จัดนิทรรศการข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ					
๔.๒ จัดการอบรมดูแลรักษาสุขภาพผู้สูงอายุ					
๔.๓ จัดพระภิกษุและประชาชนกลุ่มจิตอาสาออกเยี่ยมผู้สูงอายุในหมู่บ้าน					

ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะแนวทางในกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๑. ด้านรูปแบบการอบรม

ปัญหาและอุปสรรค.....

ข้อเสนอแนะ.....

๒. ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม

ปัญหาและอุปสรรค.....

ข้อเสนอแนะ.....

๓. ด้านรูปแบบทั่วไป

ปัญหาและอุปสรรค.....

ข้อเสนอแนะ.....

๔. ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ

ปัญหาและอุปสรรค.....

ข้อเสนอแนะ.....

ผู้วิจัยขอเจริญพร และอนุโมทนาขอบคุณอย่างยิ่ง ที่ท่านได้อนุเคราะห์และสละเวลาตอบแบบสอบถามฉบับนี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และมีประสิทธิภาพต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ขอเจริญพรขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอ
รัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว”

คำชี้แจง :

๑. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับพระภิกษุ ผู้นำชุมชนและผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว จำนวนทั้งสิ้น ๑๕ คน

๒. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ มีทั้งหมด ๒ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์ บ้านโนนสาวเอ้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
๒. ที่อยู่.....เลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....
๓. สถานภาพ (เพศ)
๔. การศึกษา
๕. รายได้
๖. อาชีพ
๗. ภาวะสุขภาพ
๘. หมายเลขโทรศัพท์
๙. สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ส่วนที่ ๒ กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์

ท่านมีความคิดว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุนี้อย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๓ สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

๑) ท่านมีความคิดเห็นว่าคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในปัจจุบัน ควรเป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

.....

๒) สภาพคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึกอำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

.....

.....

๓) ท่านมีการดูแลคุณภาพชีวิตของท่านอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๔ แนวทางส่งเสริมกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยพระสงฆ์

บ้านโนนสาวเอ้-บ้านโนนพัฒนา ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ท่านมีแนวทางส่งเสริมอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

ขอเจริญพร

พระครูโสภณธรรมธัช (อรุณ เปมสีโล)

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา การพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....น.

ภาคผนวก ค

ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)

ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาการพัฒนาสังคม

เรื่อง กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัษฎา
ประเทศ จังหวัดสระแก้ว

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “กิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัษฎาประเทศ จังหวัดสระแก้ว” สาขาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัษฎาประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ตอนที่ ๓ ปัญหาและอุปสรรคและแนวทางการแก้ปัญหาของกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัษฎาประเทศ จังหวัดสระแก้ว

พระครูโสภณธรรมธัช (อรุณ เปมสีโล)

นิสิตปริญญาโท

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่เป็นจริง

๑. เพศของท่านคือ

- ☐ ๑. ชาย ☐ ๒. หญิง

๒. ปัจจุบันท่านอายุ

- ☐ ๑. ต่ำกว่า ๖๐ ปี ☐ ๒. ๖๖-๗๐ ปี
☐ ๓. ๗๐ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษาของท่าน

- ☐ ๑. ไม่ได้รับการศึกษา ☐ ๒. ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔
☐ ๓. ได้รับการศึกษาในระดับชั้น (โปรดระบุ).....

๔. สถานภาพสมรสของท่าน

- ☐ ๑. โสด ☐ ๒. คู่
☐ ๓. หม้าย ☐ ๔. หย่า / แยก

๕. รายได้ บาท / เดือน และเมื่อเทียบกับรายจ่ายเป็นอย่างไร

- ☐ ๑. ไม่พอเพียง ☐ ๒. พอเพียง ไม่เหลือเก็บ
☐ ๓. พอเพียงและเหลือเก็บ

๖. อาชีพ

- ☐ ๑. รับจ้าง ☐ ๒. ทำการเกษตร ☐ ๓. ค้าขาย
☐ ๔. ธุรกิจส่วนตัว ☐ ๕. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๗. ท่านได้รับเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายจากแหล่งใด

- ☐ ๑. จากตัวเอง (เช่น การประกอบอาชีพ บำนาญ ค่าตอบแทน ดอกเบี้ยเงินฝาก)
☐ ๒. จากบุคคลในครอบครัว ☐ ๓. จากบุคคลอื่น(โปรดระบุ)

๘. ท่านมีโรคประจำตัวหรือไม่

☐ ๑. ไม่มีโรคประจำตัว☐ ๒. มีโรคประจำตัว

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภออุบลราชธานี จังหวัดสระแก้ว

Reliability (รายข้อ)	Alpha
๑. ด้านรูปแบบการอบรม	
๑.๑ จัดงานบวชศีลจารีตชีพรามณัรักษาศีล ๘	.9640
๑.๒ จัดให้ผู้สูงอายุสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น ทุกวันพระ	.9623
๑.๓ จัดให้มีการฝึกสมาธิเจริญจิตตภาวนา เดินจงกรมนั่งสมาธิ	.9620
๒. ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม	
๒.๑ จัดงานวันผู้สูงอายุ ๑๒ เมษายน ของทุกปี	.9633
๒.๒ จัดงานรดน้ำขอพร , มอบของขวัญ แด่ผู้สูงอายุ	.9641
๒.๓ จัดงานธรรมะสัญจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้สูงอายุ	.9623
๓. ด้านรูปแบบทั่วไป	
๓.๑ จัดทัศนศึกษาสำหรับผู้สูงอายุแสวงบุญตามวัดที่ต่าง ๆ	.9629
๓.๒ จัดทำลูกประคบเพื่อเพิ่มพูนสุขภาพผู้สูงอายุ	.9636
๓.๓ จัดสถานที่เดินนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ	.9619
๔. ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ	
๔.๑ จัดนิทรรศการข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ	.9622
๔.๒ จัดการอบรมดูแลรักษาสุขภาพผู้สูงอายุ	.9627
๔.๓ จัดพระภิกษุและประชาชนกลุ่มจิตอาสาออกเยี่ยมผู้สูงอายุในหมู่บ้าน	.9635
เฉลี่ย	0.9629

Reliability Coefficients

N of Cases = ๓๐.๐๐

N of Items = ๑๒

Alpha = .๙๖๓

ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะแนวทางในกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดสระแก้ว

๑. ด้านรูปแบบการอบรม

ปัญหาและอุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

๒. ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรม

ปัญหาและอุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

๓. ด้านรูปแบบทั่วไป

ปัญหาและอุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

๔. ด้านรูปแบบสื่อต่างๆ

ปัญหาและอุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

ผู้วิจัยขอเจริญพร และอนุโมทนาขอบคุณอย่างยิ่ง ที่ท่านได้อนุเคราะห์และสละเวลาตอบแบบสอบถามฉบับนี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และมีประสิทธิภาพต่อกิจกรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบ้านโนนสาวเอ้ออำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ขอเจริญพรขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	: พระครูโสภณธรรมธัช (อรุณ เปมสีโล)
วัน เดือน ปี ที่เกิด	: วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๐๒
สถานที่เกิด	: เลขที่ ๓๑ หมู่ ๗ ตำบลดอน อำเภอบึงโขงษ์ จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	: นักธรรมชั้นเอก พ.ศ. ๒๕๒๖ สำนักเรียนจังหวัดปราจีนบุรี : ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ หน่วยวิทยบริการ จังหวัดสระแก้ว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๓ : พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง หน่วยวิทยบริการจังหวัดสระแก้ว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๖
ประสบการณ์การทำงาน	: เผยแผ่พระพุทธศาสนา รักษาการเจ้าอาวาสวัดบ้านโนนสาวเอ้ พ.ศ. ๒๕๒๕ เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนสาวเอ้ พ.ศ. ๒๕๒๗ พระธรรมทูตอำเภอรัญประเทศ พ.ศ. ๒๕๓๑ เจ้าคณะตำบลเมืองไผ่ เขต ๒ พ.ศ. ๒๕๔๕ พระอุปัชฌาย์ รุ่นที่ ๓๙ พ.ศ. ๒๕๔๖
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	: ๖๗ หมู่ที่ ๒ วัดบ้านโนนสาวเอ้ ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
Email	: Aroon8065@Gmail.com
โทรศัพท์ มือถือ	: ๐๘๙-๙๓๔๐-๑๒๑ , ๐๙๒-๕๖๓๐-๗๑๑
อุปสมบท	: ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๓

สังกัด : วัดบ้านโนนสาวเอ้ ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ
จังหวัดสระแก้ว

ปีที่เข้าศึกษา : มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖

ปีที่สำเร็จการศึกษา : เมษายน ๒๕๕๘

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดบ้านโนนสาวเอ้ ๖๗ หมู่ที่ ๒ วัดบ้านโนนสาวเอ้
ตำบลผ่านศึก อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ๒๗๑๒๐